

KRŠĆANSKI CARITAS I SOCIJALNA POLITIKA

VLADIMIR DUGALIĆ*

Katolički bogoslovni fakultet
Anderlić)

Sveučilišta u Zagrebu
rad

Teologija u Đakovu
2004.

Đakovo, Hrvatska

UDK 258:364 (V.

Izvorni znanstveni

Primljeno: prosinac

Sažetak

Polazeći od teološkog promišljanja dr. Vilka Anderlića (1882.-1957.), đakovačkog profesora i pisca prve katoličke sociologije na hrvatskom jeziku, članak želi ukazati na suvremenu društveno-socijalnu problematiku i doprinos kršćanske dobrotvornosti u rješavanju socijalnih problema. U prvom dijelu rada, polazeći od nastanka korporativnoga uređenja države tijekom prve polovice 20. stoljeća te na temelju analize djela dr. Anderlića, ukazuje se na razlikovanje karitativnog djelovanja od područja socijalne politike. Ističe se kako kršćanska dobrotvornost mora učiniti odmak od puke pomoći siromašnima i aktivno se uključiti u proces socijalne politike, uklanjajući uzroke siromaštva i preuzimajući svoj dio odgovornosti u društvu. Polazeći od pojma socijalne politike i nastanka socijalno osjetljive države nakon Drugoga svjetskog rata, u drugom se dijelu rada raspravlja o današnjim modelima države blagostanja, s posebnim naglaskom na nastanak socijalne države na europskom kontinentu. Analizira se model države blagostanja u anglosaksonskim zemljama te skandinavski model kao i njemački model socijalne države i austrijsko socijalno partnerstvo. Ukazujući na prednosti i nedostatke ovih modela pažnja se pridaje i tzv. Trećem putu Tonyja Blaira. Na kraju, u svjetlu enciklike Centesimus annus, članak ukazuje da socijalnu politiku treba provoditi ne samo država nego i sve udruge i ustanove društva, uključujući i gospodarstvo. Današnja socijalna politika nije samo briga države, nego je odraz sustava vrijednosti u jednom društvu i plod je suradnje i odgovornosti svih članova civilnog društva. Karitativno djelovanje, nadahnuto kršćanskim poimanjem solidarnosti, u tome zauzima značajno mjesto.

Ključne riječi: *kršćanska dobrotvornost, socijalna politika, korporativno društvo, država blagostanja, socijalna država, društvena pravednost, solidarnost, supsidijarnost, civilno društvo.*

* Dr. sc. Vladimir Dugalić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Teologija u Đakovu, Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo, Hrvatska.

Uvod

Globalizacija, koja se u današnje vrijeme osjeća u svim dijelovima svijeta namećući nove standarde u makroekonomskoj i socijalnoj politici, uvjetovala je potrebu promišljanja mnogih dosadašnjih struktura, osobito na području društveno-političkog i gospodarskog života. Nacionalne države postale su preslabe da same riješe mnoge novonastale društvene, gospodarske i socijalne probleme. Na poseban način to se očitovalo u europskim zemljama, budući da su se njihovi modeli socijalne države danas našli u krizi i nema države u Europi koja trenutno vidi izlazak iz nastale situacije. Naime, pritisak neoliberalne globalizacije, ponajviše uvjetovan gospodarstvom SAD-a, doveo je različite europske modele socijalne države u pitanje jer, s jedne strane, nisu u stanju držati korak s gospodarstvima oslobođenim ove socijalne komponente, a s druge strane, suočili su se i s različitim zloupotrebama unutar vlastitog sustava. Ova situacija na poseban način odražava se i u Republici Hrvatskoj, koja ne samo da još uvijek osjeća posljedice Domovinskoga rata, već još uvijek, s jedne strane, osjeća posljedice prošlog mentaliteta planske ekonomije, a, s druge, bolne posljedice privatizacije, često u duhu neoliberalne ekonomije. Velika nezaposlenost, zaduženost, siromaštvo, nedostatak izvozne strategije, samo su neki od problema koje muče naše društvo, a približavanje Europskoj uniji i ulazak u svjetske globalizacijske procese nametnut će i dodatne probleme.

U svjetlu ove situacije, teološko promišljanje dr. Vilka Anderlića (1882.-1957.), đakovačkog profesora i pisca prve katoličke sociologije na hrvatskom jeziku,¹ zadobiva posebno značenje. Iako se Anderlić suočio s društvenim i socijalnim pitanjima u hrvatskom društvu prije gotovo sto godina, njegove misli i ideje i danas su suvremene u mnogim pitanjima društveno-socijalnog života. Na osobit način aktualno je njegovo promišljanje o sustavima socijalne politike i doprinosu što ga može pružiti kršćansko karitativno djelovanje.² Naime, već početkom i tijekom prve polovice dvadesetoga stoljeća, Anderlić je uočio, u svjetlu tadašnjega kapitalizma, kako socijalno pitanje ne može biti riješeno bez adekvatnog sustava socijalne politike, ali i važne pomoći kršćanske dobrotvornosti. Međutim, kako je odnos kršćanskog karitasa i socijalne politike vrlo složen u ovom radu nije moguće prikazati sve aspekte njihovog odnosa, već

¹ Usp. V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, Tisak Biskupijske tiskare, Đakovo, 1912.

² Članak je dorađeno predavanje, održano na međunarodnom znanstvenom simpoziju *Socijalni angažman kršćana: nekad i danas*, organiziran na Teologiji u Đakovu 5. lipnja 2002. godine, povodom 120. godišnjice rođenja dr. Vilka Anderlića (1882.-1957.), đakovačkog profesora i pisca prve katoličke sociologije na hrvatskom jeziku.

samo možemo dodirnuti, u svjetlu razmišljanja dr. Anderlića, osnovna polazišta i ukazati na moguće oblike njihovog prožimanja i međusobne nadopune. U tom smislu, posebnu pažnju posvetit ćemo Anderličevim promišljanjima izrečenima u njegovoj *Socijologiji* te u tri druga djela: *Dva nazora o socijalnom pitanju*,³ *Kršćanstvo kao socijalni faktor*⁴ te *Socijalni problemi I.*⁵ Na tragu ovih promišljanja pokušat ćemo dati odgovor i na neka suvremena pitanja.

I. Povijesni okvir Anderličevog promišljanja

Prva polovica 20. stoljeća, vrijeme u kojem Anderlić piše svoja djela, obilježena je u europskim zemljama teškom financijskom situacijom, izazvanom, prije svega, pritiskom individualističkog liberalizma. Financijska kriza dosegla je svoj vrhunac nakon «crnog petka» 18. listopada 1929. u Wall Streetu, kada je nastao financijski slom najvećih banaka urodivši slomom financijskih sustava i ekonomskog života širom svijeta. Prema mišljenju socijalnih i ekonomskih teoretičara onoga vremena, individualistički liberalizam, nametanjem krivog socijalnog ekonomskog principa, doveo je cijeli društveni život u mnogim europskim zemljama u krizu budući da je deformirao pravi pojam, značenje i svrhu gospodarskih dobara, rada i radnikove učinkovitosti. Ovakav pristup gospodarstvu urušio je temelje obitelji i organizaciju pojedinih profesija, a državi oduzeo njezinu naravnu funkciju da intervenira u korist slabijih te je višestoljetni sustav socijalne skrbi, često nazivan sustav «države-zaštitnice», postao neodrživ.⁶

Na taj način, proces industrijalizacije, izazvavši društveno raslojavanje i pojavu industrijskih staleža, postavio je pred tradicionalni sustav javne skrbi nove izazove i nametnulo potrebu traženja novog društveno-gospodarskog sustava koji će riješiti nastalo socijalno pitanje. Rješenje se pronašlo u korporativnom

³ Usp. V. ANDERLIĆ, *Dva nazora o socijalnom pitanju*, Tiskara Hrvatskog katoličkog tiskovnog društva, Zagreb, 1907.

⁴ Usp. V. ANDERLIĆ, *Kršćanstvo kao socijalni faktor*, Tiskara "Novo doba", Vukovar, 1928.

⁵ Usp. V. ANDERLIĆ, *Socijalni problemi I.*, Tiskara "Novo doba", Vukovar, 1940.

⁶ Oblik države koji slijedi nakon feudalne države "može se definirati kao 'država zaštitnica' (L'Etat-protecteur) u klasičnom, sigurnosnom smislu riječi. Državu-zaštitnicu lakonski definira Hobbes u Leviathanu kada kaže: 'Cilj Republike je sigurnost pojedinaca'. To znači da država (ne mora to biti Hobbesova Republika!) na sebe preuzima zadatak sigurnosne zaštite pojedinca, koji je ranije pripadao feudalcu. Takva država u stvari ima dva zadatka: 'proizvodnju' sigurnosti i smanjenje nesigurnosti. Između države-zaštitnice i individue tako nastaje implicitni društveni ugovor koji je ishodište '...zajedničke vlasti sposobne da brani ljude od napada stranaca i nepravdi koje jedni drugima mogu nanijeti.... Država može zaštititi individuu na dva načina. Ona ponajprije štiti pravo na život individue, a potom i njeno pravo vlasništva.", V. PULJIZ, *Determinante razvoja socijalne politike*, u: *Revija za socijalnu politiku* 4 (1997), br. 2, str. 112.

društveno-gospodarskom uređenju, tj. u sustavu koji je pokušao uspostaviti socijalni mir te uvesti sustavno provođenje socijalne politike,⁷ budući da je sve više članova društva istupalo iz tradicionalnih oblika socijalne sigurnosti, a osobito su nestajale seljačke zajednice. To se postiglo odmakom od manchesterskog liberalizma, prema kojemu socijalna dobrobit nastaje kao posljedica neometana razvoja tržišta i industrijalizacije, i suprotstavljanjem sve snažnijem marksizmu.⁸ Postignut je nov način društvene integracije i sigurnosti te se dosadašnja politika skrbi za siromašne pretvorila u socijalnu, radničku, politiku iz koje kasnije nastaje socijalna država.⁹

1. Korporativno uređenje države i socijalna politika

Korporativna ideja našla je svoje pristaše u različitim socijalnim i političkim opcijama prve polovice 20. stoljeća. Razvila su se tri osnovna politička pravca: kršćansko-socijalni, socijalističko-sindikalistički i političko-demokratski pravac s liberalnim tendencijama. Međutim, iako su sve tri opcije željele putem korporativne organizacije ili organizacijom pojedinih profesija u demokratskom duhu postići organsku suradnju svih društvenih slojeva u duhu socijalnoga mira, razlikovali su se u svojim shvaćanjima strukture korporativne organizacije, njezine funkcije i djelokruga ovlasti, osobito u odnosu prema državnoj vlasti. Osim toga, moramo istaknuti da se tijekom prve polovice 20. stoljeća razvio i četvrti model korporativne ideje, tzv. koncept totalitarno-univerzalistički, koji čini idejnu osnovu fašističkom i nacional-socijalističkom korporativnom sustavu. U praksi su prevladala, osobito nakon Drugoga svjetskoga rata, prva dva politička pravca, budući da su bili utemeljeni «na određenoj socijalnoj doktrini s izgrađenim socijalnim načelima te su odraz mišljenja organiziranih redova naročito u radničkoj skupini, dok treći tip: političko-demokratski nema čvrsto izgrađene socijalne nauke ni čvrsto organiziranih pristaša, nego se nalazi uklopljen u programe nekih političkih stranaka ili političkih vođa, a odgovara zahtjevima srednjega građanskog sloja.»¹⁰

⁷ Usp. J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, Zagreb, 1938, str. 20.

⁸ Usp. A. EVERS, Socijalna politika, u: D. NOHLEN (ur.), *Politološki rječnik*, Panliber, Osijek-Zagreb-Split, 2001, str. 420.

⁹ “Socijalna država javlja se kao proširenje klasične države-zaštitnice. To se proširenje funkcija države pojavljuje u 19. stoljeću kada se pojavilo industrijsko društvo i kada su se umnožili socijalni problemi... Pojavu socijalne politike moguće je sagledati u širokom kontekstu modernizacije društva koji donosi laicizaciju države. U novoj koncepciji države srednjovjekovno milosrđe zamjenjuje se pravom na državnu pomoć. Drugim riječima: ‘Država-providnost izražava ideju da se nesigurnost crkvene skrbi zamijeni sigurnošću državne zaštite’. Znakovito je da i sam naziv ‘L’Etat-providence’ asocira na nastojanje da se religijsko milosrđe zamijeni državnom socijalnom zaštitom.”, V. PULJIZ, Determinante razvoja socijalne politike, u: *Revija za socijalnu politiku*, str. 112-113.

¹⁰ J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 73.

a. Različita poimanja korporativnog uređenja

O pojmu korporacije postojale su različite definicije proizašle iz različitog shvaćanja korporativnog društva. Važnu ulogu imao je ideološki ili svjetonazorski pristup, odnosno poimanje uloge države te viđenje opsega ovlasti korporativne organizacije. U tom smislu možemo izdvojiti tri osnovne definicije korporacija: najširu, užu i najužu. Teoretičar tzv. čistog ili integralnog korporativizma, rumunjski profesor Mihail Manoilescu, pružio je najširu definiciju, prema kojoj, korporacija je «skupna i javna organizacija, sastavljena od svih osoba (fizičkih i pravnih), koje zajedno vrše istu nacionalnu funkciju i imaju za cilj, da osiguraju vršenje te funkcije u vrhovnom interesu naroda, putem pravnih propisa, koje postavlja u najmanju ruku svojim članovima.»¹¹ Manoilescu, u duhu Spannove totalitarno-univerzalističko teorije,¹² kao predmet korporativne organizacije uzima sve oblike društvene djelatnosti, tj. ne samo gospodarskog već i kulturnog i socijalnog značaja. Pod pojmom korporacije podrazumijeva tako sve javne ustanove, bilo privatne bilo državne. Međutim, drugi teoretičari ovoga pravca podrazumijevali su pod pojmom korporacije samo one koje imaju gospodarsko značenje, tj. nastale udruživanjem članova pojedinih profesija.¹³

Eugen Duthoit, francuski sociolog i ekonomist i jedan od glavnih predstavnika kršćansko-socijalne misli, dao je užu definiciju, prema kojoj, korporacija je «javno pravno tijelo, posredničko između pojedinih poduzeća i države, koje ima dužnost, da djeluje za opće dobro unutar određenoga zvanja (profesije).»¹⁴ Prema ovoj definiciji korporacije su samo javno-pravna tijela s određenom autonomijom i samoupravom, a državna uprava, vojska i crkva, iako imaju društvenu funkciju, ne bi pripadali u okvir korporativnih organizacija. Belgijski sociolog Arendt pružio je najužu definiciju korporacije, tj. kao sustav koji ustanovljuje profesionalnu vlast te koja ima dužnost promicati opće dobro i opće interese jedne profesije i u tom

¹¹ J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 92.

¹² «Solidaristička se dakle nauka razlikuje se od univerzalističke u pitanju postanka staleža, jer solidaristička nauka izvodi postanak staleža od individua, a univerzalistička od društva, odnosno države. S obzirom na to polazno gledište razlikuju se one mnogo u pitanju prava individua prema državi i obratno, a... po sretnim nedosljednostima O. Spanna, čija bi univerzalistička nauka mogla biti prije osnovkom kolektivizma nego staleškoga poretka društva.» J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, Zagreb, 1935, str. 32. O viđenju korporativnoga uređenja austrijskog teoretičara Othmara Spanna u duhu totalitarno-univerzalističke ideje vidi: *Ondje*, str. 25-26.

¹³ Manoilescu, u duhu integralnog korporativizma, pod pojmom korporacije podrazumijeva one koje su osnovane dobrovoljno te imaju značaj samoupravnoga javnog tijela, kao i one nastale državnim prinudom kao oblik državnog sustava. Usp. *Ondje*, str. 92.

¹⁴ *Ondje*, str. 93.

smislu donositi obvezatne propise za sve one koji sudjeluju u tom zvanju i da ih predstavlja kod viših vlasti.¹⁵

Iz ovih definicija možemo uočiti i različite pristupe u ostvarenju korporativne ideje. Teoretičari najšireg poimanja korporacije, u duhu totalitarno-univerzalističkih ideja, željeli su ostvariti korporativno uređenje odozgo, tj. organizacijom korporativne države.¹⁶ Drugi smjer, osobito kršćansko-socijalni, ostvarenju korporativne ideje pristupali su odozdo i težili ostvarenju korporativnog uređenja društva, «razumijevajući pod tim pojmom samo profesionalnu organizaciju na socijalno-ekonomskom području, koja kao slobodna organizacija ‘društva’ dolazi prema državi u određeni odnos.»¹⁷ Njihovo promišljanje polazilo je od ideje da korporativna organizacija sama po sebi utječe na strukture države, odnosno državnih vlasti, ako dobije položaj javno-pravne korporacije s autonomijom i samoupravom na svojem području.¹⁸ Drugim riječima, težilo se postupnom ostvarenju korporativnog društva prema načelu supsidijarnosti, jer korporacija preuzima znatan dio funkcija koje do sada vrši država. «Država, predajući te funkcije korporacijama, oslobađa se velikog tereta uređivanja gospodarskih odnosa, a dobrim dijelom i socijalnih, zadržavajući samo pravo općega rukovođenja gospodarske i socijalne politike,

¹⁵ *Ondje*, str. 93-94. Razlika između Duthoitove i Arendtove definicije bila bi u pristupu članovima. Arendtova želi nametnuti svima pravila korporacije odozgor, a Duthoitova više odozdo, na dobrovoljnoj osnovi, tj. sama ideja će potaknuti dobrovoljno pristupanje korporaciji. «Ovaj pojam korporacije odgovara teorijama socijalnih reformatora, koji hoće baš putem opće obvezatnosti propisa korporacije za sve pripadnike zvanja da provedu reformu gospodarskih i socijalnih odnosa uvođenjem reda i discipline u zvanjima. Ovako usko određeni pojam isključuju iz okvira pojma ‘prave korporacije’ ono mišljenje, koje obaveznu snagu propisa korporacije ograničuje samo na dobrovoljno pristupile svoje članove. No treba uzeti u obzir, da i ovo potonje mišljenje koje traži obvezatnost propisa korporacije samo za dobrovoljno pristupale članove, hoće, da se uvede red i disciplina u cijeloj profesiji, samo se nada, da će korporativna organizacija okupiti sve pripadnike zvanja propagandom svojih ideja i dobrovoljnim pristupanjem pripadnika dotičnog zvanja u korporativnu organizaciju.», *Ondje*, str. 94.

¹⁶ Fašizam i nacional-socijalizam nisu imali «nikakove ideološko tradicije u pravcu ostvarenja staleškog uređenja društva i države nego su prihvatili već gotove rezultate korporativne ideologije preučešavajući ih svojim političkim ciljevima. Korporativni sistem u fašizmu i nacionalnom socijalizmu nije izrastao organski iz prirodnoga raščlanjenja društva s obzirom na funkcije, koje su društvu potrebne nego je nametnut odozgo, diktatom... ali ipak pristupaju njenoj izgradnji progresivno, eksperimentirajući, i to ponajprije na području socijalnom, zatim ponešto na gospodarskom, a tek neznatno na političkom (i to samo fašizam).» J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 8-9.; O fašističkom i nacionalsocijalističkom viđenju korporativnog uređenja države vidi: H. BOŠKOVIĆ, *Filozofski izvori fašizma i nacionalnoga socijalizma*, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, Izdanje Hrvatskoga socijalnog tjedna u Zagrebu, Zagreb, 1938, str. 105-132.; J. ŠČETINEC, *Socijalni i ekonomski sistem fašizma i nacionalnog socijalizma*, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 133-152.; J. ŠČETINEC, *Socijalna organizacija fašizma*, Zagreb, 1935.

¹⁷ J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 96.

¹⁸ O temeljnim postavkama kršćansko-socijalnog viđenja korporativnog uređenja vidi: A. ŽIVKOVIĆ, *Osnovne ideje kršćansko-socijalne nauke o društvenom poretku*, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 153-165.; S. PODOLŠAK, *Reforma društva u duhu kršćanskih socijalnih načela*, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 166-187.

te tako postaje slobodnija u svojem političkom i upravnom djelovanju, koje ima biti glavna zadaća državnih vlasti.»¹⁹

Kršćansko-socijalni viđenje korporativnog društva imalo je nekoliko ciljeva. Prije svega, željelo se postići socijalni mir na načelima socijalne pravednosti i društvene solidarnosti u duhu suradnje među svim zvanjima i staležima u društvu.²⁰ Na gospodarskom području željela se uvesti disciplina i da se gospodarstvo organizira supsidijarno, jer korporativizam ne ide za uvođenjem upravljanoga gospodarstva od strane države.²¹

«Što se tiče 'shvaćanja gospodarstva' i društva korporativizam nije iznio neku novu ideologiju, nego je svoju društvenu ideologiju formirao iz onih socijalnih nauka, koje su se već prije izgradile po sredini između liberalnoga individualizma i socijalizma i koje su se založile za reformu sadašnjega kapitalističkog sistema ne prelazeći ipak u socijalizam... U pitanju poretka i organizacije gospodarstva korporativizam ima svoj određeni samostalni stav, koji se bitno razlikuje I od individualističkog I od socijalističkog gospodarskog sistema. Dok se individualistički kapitalistički sistem osniva na načelu gotovo neograničene gospodarske slobode, a socijalizam na načelu vođenja i organizacije gospodarstva po najvišoj društvenoj zajednici (što danas znači država), dotle korporativizam hoće socijalnu organizaciju gospodarstva, ali ne po državi nego po autonomnim I samoupravnim zajednicama interesenata...U pogledu ciljeva gospodarstva, dok se individualistički sistem vođen samo načelom lične koristi, a socijalizam samo načelom koristi društvene zajednice, korporativizam i opet ide srednjim putem, tražeći opće dobro uz ostvarenje maksimuma probitaka pojedinca.»²²

¹⁹ J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 96. «Ovakove autonomne i samoupravne socijalno-ekonomske korporacije, koje idu za 'korporativnim uređenjem društva', vrše upliv i na političko djelovanje države, ako im se daje još i pravo profesionalnoga predstavnništva kod državnih vlasti, naročito u zakonodavnom radu, pa makar samo sa savjetodavnim značajem. Profesionalne korporacije, vršeći tu savjetodavnu ulogu, ne postaju još osnovkom političke i upravne organizacije države nego samo pomoćnim organom države na političkom području, pa zato one ne tvore 'korporativnu državu'.», *Ondje*, str. 96-97.

²⁰ Korporativizam ima određenu ideologiju i socijalno-filozofska načela. «Čovjeka shvaća kao osobu s individualnim pravnom sferom i individualnim ciljevima, ali i kao društveno biće s društvenim dužnostima. Tako stoji po sredini između individualizma i socijalizma, sintetizirajući bitne elemente jednoga i drugoga pravca, kojom sintezom hoće da poluči što veće opće dobro uza što manje ograničenje osobne slobode. Glede položaja čovjeka u društvu ističe njegovu organsku vezu s različitim društvenim zajednicama, koje se hijerarhijski redaju od porodice i zvanja do države. Kod odnosa ljudi među sobom naglašuje načelo solidarnosti, a u odnosu se prema društvenim zajednicama i državi zauzima za organsku podjelu funkcija.», *Ondje*, str. 90-91.

²¹ O liberalnom individualizmu, filozofskom i religioznom liberalizmu, političkom liberalizmu te gospodarskom liberalizmu, vidi: S. BAKŠIĆ, Individualizam i liberalizam kao filozofski osnovi kapitalizma, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 43-59.

²² J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 90-91.

Na političkom planu ciljevi korporativizma su bili različiti, ovisno o smjerovima političkih pokreta, ali zajednička im je bila težnja da korporacije moraju imati svoja predstavništva kod državnih vlasti.²³ Na kraju, korporativizam je imao i moralni cilj koji se očitovao u želji da se težnje pojedinaca svedu na pravu mjeru, «da uravnoteži egoizam pojedinaca, te da nasuprot materijalističkih težnja pobudi u ljudima opet idealizam: smisao za više ciljeve naroda i društva, za priznavanje duhovnih vrijednosti i za požrtvornost.»²⁴ U tom smislu naglasak je stavljen na organizaciju staleža, budući da je «stalež po svojoj konstituciji i funkciji elemenat društvene suradnje i društvenoga mira, to će biti tendencija staleške organizacije društva, da uklopi klasne elemente u stalešku organizaciju tako, da interesi zvanja i opći interesi zajednice steknu prevagu nad materijalnim interesima pojedinih klasnih skupina.»²⁵

Enciklika *Quadragesimo anno* (1931.) pape Pija XI., imala je presudnu važnost u oblikovanju kršćansko-socijalnog stava prema korporativnim, staleškim organizacijama i njihovom odnosu prema državi u cilju obnove društvenog poretka. Prema učenju enciklike, oslonac društvenog poretka mora biti društvena solidarnost, a klasna borba je opasna za društveni poredak.²⁶ Ističe se da je temeljna svrha gospodarske djelatnosti opće dobro društva te je solidarnost nutarnja snaga koja povezuje građane, a «klasna borba je posljedica liberalnog individualističkog poretka, osnovanoga na isticanju prava pojedinaca za ostvarenjem isključivo svojeg ličnog interesa, zatim na negaciji zajedničkih društvenih interesa te na sukobu različitih interesa...»²⁷ Put ozdravljenja društva je stoga u obnovi korporacija jer uklanjaju ove suprotnosti i uspostavljaju dobro uređene društvene odnose, jer u strukovnim udruženjima (korporacijama) ljudi se ne svrstavaju «prema ulozi što je tko ima na tržištu rada, nego prema raznim društvenim zadaćama koje pojedinci obnavljaju.»²⁸

²³ Korporativni sistem na političkom području, isključuje upliv širokih narodnih slojeva na državnu politiku, kako unutrašnju tako i vanjsku. Korporativni sistem na političkom području umanjuje doduše sam po sebi izravan upliv građana kao pojedinaca na zakonodavstvo države, jer u zakonodavstvu sudjeluju pojedinci kao pripadnici društvenih grupa profesionalnih, kulturnih i regionalnih., J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 27. O ustrojstvu korporativne organizacije vidi: J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 97-104.

²⁴ *Ondje*, str. 104-105.

²⁵ J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 18. Naime, bitna je oznaka staleža po zvanju «da stalež veže sve one koji djeluju u istoj funkciji i u istom zvanju u jednu cjelinu, bez obzira u kojem svojstvu djeluju (poduzetnik, namještenik, radnik, učenik) i tako tvori solidarnu zajednicu svih pripadnika zvanja.» *Ondje*, str. 14. Usp. B. PEROVIĆ, Staleške organizacije osnov novog društvenog poretka, u: J. ŠČETINEC (ur.), *Načela društvene obnove*. Radovi Prvog hrvatskog socijalnog tjedna, Zagreb, 1937, str. 42-53.

²⁶ Usp. PIO XI., *Quadragesimo anno*, enciklika povodom četrdesete obljetnice enciklike *Rerum novarum* (1931. godine), br. 77-99, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*. Socijalni dokumenti Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991, str. 54-59.

²⁷ Usp. J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 74.

²⁸ PIO XI., *Quadragesimo anno*, br. 84.

Strukovna udruženja ili korporacije nastavljaju kršćansku, socijalnu, srednjovjekovnu tradiciju prisutnu do 20. stoljeća, koju je liberalizam gotovo uništio i ostavio pojedinca na brizi države, te prekinuo onu prirodnu usmjerenost da se «pojedinci iste struke ili istog zanimanja – bilo ekonomskog ili nekog drugog – kao i oni koje veže susjedstvo mjesta, udružuju u neke zborove ili korporacije, tako da mnogi ta udruženja, jer se služe svojim vlastitim pravom, smatraju, ako ne baš bitnim, a ono bar naravnim i spontanom elementom građanskog društva.»²⁹ Enciklika naglašava princip supsidijarnosti i potrebu da korporacije imaju prema državi što samostaljniji djelokrug rada.³⁰

Na tragu ovih promišljanja mogu se uočiti i bitne razlike između kršćansko-socijalnoga modela i socijalističko-sindikalističkog pravca. Iako su i jedni i drugi imali za cilj provesti uređenje društva i gospodarstva na temelju organiziranja profesionalnih struka, socijalističko-sindikalistički pravac snažno se protivio kršćansko-socijalnom korporativnom uređenju društva. Razlog je bio u tome što je kršćansko-socijalni model korporativnog uređenja zahtijevao suradnju rada i kapitala i tražio socijalni mir i sklad među klasama na temeljima društvene pravednosti. Naime, socijalističko-sindikalistički model tražio je da proizvodna dobra pripadnu samo pojedinim sindikatima, a ne cijeloj društvenoj zajednici, i to na principu klasne borbe.³¹ Međutim, u novije vrijeme sve su češći slučajevi «gdje socijalistički i sindikalistički pravci traže reviziju načelnoga stava socijalizma prema korporativizmu.»³²

²⁹ *Ondje*, br. 84.; Usp. J. ŠCETINEC, Smjernice socijalne obnove, u: J. ŠCETINEC (ur.), *Načela društvene obnove*, str. 27-41.

³⁰ Naglašava se važnost dobre organizacijske strukture korporacije kako bi se mogli zastupati interesi svake pojedine skupine te potreba stručnih osoba koje će voditi strukovna udruženja. Zahtijevala se i autonomija korporacija u donošenju propisa o ustrojstvu i ponašanju članova, samouprava u upravljanju poslovima korporacija te zasebno sudstvo koje će rješavati moguće sporove od staleškog značaja. Korporativno gospodarstvo počivalo je tako na načelima privatnoga vlasništva i osobne inicijative, umjerene tržišne utakmice te na intervenciji države u cilju suzbijanja zloupotreba. U odnosima radnika i poslodavaca korporativna organizacija nastojala je svojim propisima osigurati solidarnost interesa kapitala i rada te ravnotežu između pojedinih gospodarskih grana. U konačnici, ovaj model osigurava da svi zainteresirani sami vode i organiziraju gospodarstvo. Usp. PIO XI., *Quadragesimo anno*, br. 89-94; J. ŠCETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 75-76.

³¹ «No razlikuju se ponajviše u tome, što za sindikalizam buduća organizovana profesija znači samo organizaciju radnika određene struke (jer bi kapitalistička klasa imala biti likvidirana), a korporativizam zamišlja i sadašnju i buduću organizaciju profesije kao zajednicu svih proizvodnih faktora, i poduzetnika, koji sudjeluju s kapitalom (koji im korporativizam ne misli oduzeti) i sa svojim radom, i radnika, koji sudjeluju samo sa svojim radom. Zatim se razlikuju u tome, što sindikalizam insistira na klasnoj borbi, i to borbi isključivo ekonomskoga značaja, dok korporativizam nastoji i ekonomske i socijalne odnose između poduzetnika i poslodavaca uređivati mirnim putem pomoću zajedničkih organa u organizovanoj profesiji.», J. ŠCETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 82. usp. F. ŠANC, *Filozofija marksizma*, u: J. ŠCETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 75-88. O Anderličevoj polemici s marksizmom, s osobitim naglaskom na hegelovskim izvorima socijaldemokratske misli, vidi: V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 56-73.

³² J. ŠCETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 83.

b. Različita ostvarenja korporativne ideje

Korporativni model nije jednako zaživio u svim zemljama, unatoč tome, što su svi modeli težili istom cilju.³³ Razlozi relativnog neuspjeha bili su uglavnom političke naravi, budući da oblik vladavine – monarhija ili republika – kao i sustav vladavine – demokratski, autoritarni režim ili diktatura – nisu bili uvjetovani korporativnim modelom, nego, naprotiv, «oni oblikuju korporativni sistem prema sebi, svodeći ga često više ili manje s puta njegovih pravih zadataka, i na taj način čine razlike u korporativnoj organizaciji».³⁴

Zanimljiva je stoga činjenica da u zemljama demokratskog režima prve polovice 20. stoljeća, poput Francuske, Belgije, Švicarske i Nizozemske, nije nigdje uspostavljen potpuni korporativni sustav,³⁵ već je najviše uspjeha imao u zemljama autoritarnih, poput Poljske i Austrije,³⁶ ili, pak, u zemljama totalitarnih režima, poput Italije,³⁷ Portugala,³⁸ Španjolske,³⁹ i Njemačke,⁴⁰ koje su nastale revolucijom ili državnim udarom i uvele totalitarno-univerzalistički model korporativnog društva. To je donekle razumljivo, jer je korporativni sustav, kako rekospo, pretpostavljao duboku reformu dosadašnjeg

³³ «Prekinuti preko noći sa svim dosadašnjim uređajima, kako s onim koji imaju čisto individualistički značaj tako i s onima, u koje je prodrla već socijalistička koncepcija, znači izložiti se eventualnim ekonomskim i socijalnim poremećenjima, kojih se dalekosežnost ne može unaprijed procijeniti. Na tom putu potpune izmjene gospodarskoga sistema mogu biti odlučniji oni režimi, koji se nastali političkom revolucijom ili quasi revolucijom, jer oni opravdavaju svoj postanak 'izmjenom vrijednosti', pa im korporativna ideja dolazi kao dobro sredstvo, da novom političkom stanju dadu i novu doktrinu i nove oblike, pogotovo ako ti pokreti u početku sami nisu imali potpuno izgrađene ideologije političke i socijalne.», *Ondje*, str. 69.

³⁴ Usp. J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 3-4.

³⁵ O postupnom uvođenju korporativnog uređenja države u demokratske sustave Švicarske, Nizozemske, Belgije i Francuske vidi: *Ondje*, str. 53-68; J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje društva po kršćanskoj socijalnoj nauci*, J. ŠČETINEC (ur.), *Društveni poredak i društveni pokreti*, str. 247-263.

³⁶ Ustav iz 1934., slijedeći austrijsku tradicionalnu korporativnu ideologiju i program kršćansko-socijalne stranke, postavio je dva načela za korporativno uređenje države: poštivanje staleške osnove i da uređenje mora biti u duhu kršćanskog socijalnog nauka. Međutim, iako je na austrijski korporativni sustav uglavnom utjecala solidaristička korporativna misao kršćanskih socijala i katoličkih sociologa, početkom tridesetih godina 20. stoljeća osjeća se snažan utjecaj totalitarno-univerzalističkog koncepta, pod vodstvom bečkoga profesora Othmara Spanna. O autoritativnom uređenju korporativnog sustava prema austrijskom Ustavu iz 1934. vidi: J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 19-50.

³⁷ Talijanski, fašistički model počivao je na Hegelovim idejama o svemoćnoj i sveobuhvatnoj državnoj vlasti, ali je iznikao iz političko-nacionalističkog i socijalno-sindikalističkog pokreta. «Talijanski fašizam započinje svoju korporativnu organizaciju na sindikalnoj osnovci, prožima je nacionalističkim duhom i podvrgava potpunoma državnoj vlasti, a krajnji mu je cilj staleško uređenje društva, u kojem ne će biti klasne borbe.», *Ondje*, str. 7.

³⁸ O portugalskom modelu korporativnog uređenja vidi: J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 11-49.

³⁹ Usp. *Ondje*, str. 68.

⁴⁰ Njemački nacionalni socijalizam počivao je na totalitarno-univerzalističkom konceptu koji je «pretstavljao mješavinu hegelijanskih ideja (totalitarizam) i aristotelovsko-tomističkih (organska izgradnja) sa svojom osebujnom koncepcijom naroda s rasnog gledišta.», J. ŠČETINEC, *Korporativno uređenje države*, str. 6-7.

individualističkog sustava, a autoritativni i totalitarni režimi prihvatili su korporativnu ideju kao sastavni dio svoje političke ideologije te, snagom svoje vlasti, nametnuli je svojim građanima.⁴¹

Drugim riječima, više su uspjeha imala društva koja su korporativnu organizaciju nametnula odozgo, nego ona koja su na temelju principa solidarnosti i supsidijarnosti htjeli izgraditi korporativnu organizaciju odozdo, tj. u demokratskom duhu. Demokratski režimi imali su, naime, više poteškoća s uvođenjem korporativnog sustava jer su morali s većim oprezom pristupiti ovom problemu. Za demokratski sustav, koji hoće uvesti novi gospodarski poredak samo po volji naroda i uz njegovo aktivno sudjelovanje, to nije samo pitanje doktrine već, prije svega, praktično pitanje. Oni su morali ponajprije nastojati da korporativna ideja proдре u sve slojeve naroda te nađu dovoljan broj pristaša i pobornika ove ideje.⁴² Zatim, trebalo je sprovesti zakonske mjere i ustanoviti određene strukovne organizacije (sindikate), stručna predstavništva, (komore, vijeća), savjete u državnoj vlasti te uspostaviti oblike suradnje među staležima i klasama (paritetne komisije, radnička vijeća) te izgraditi opsežno socijalno zakonodavstvo.⁴³

2. Anderličevo promišljanje o karitasu i socijalnoj politici

U djelima Vilka Anderliča očit je utjecaj tadašnjeg uvjerenja da korporativno uređenje može riješiti socijalne probleme te se on u svojim djelima često poziva na iskustva austrijskog društva i navodi mišljenja austrijskih kršćanskih socijala. Naime, u odnosu na socijalističko-sindikalistički pravac, ali i na

⁴¹ "Sve ove države hoće u prvom redu da putem korporativne organizacije uklone nepovoljne posljedice individualističkoga demokratsko-parlamentarnog režima. No dok u Portugalu korporativni režim u političkom pogledu predstavlja neki kompromis demokracije i autoritarizma, dotle u Austriji prevladava autoritarna značajka režima, a u Poljskoj korporativni sistem nije ništa drugo nego maska za običnu diktaturu. Nipošto ne bi bilo osnovano zaključivati iz političkih tendencija navedenih režima, da je bitno obilježje kršćanskoga korporativnoga sistema na političkom području autoritarni režim. Što više, korporativistički pokreti na kršćanskoj idejnoj osnovici u drugim zemljama, kao u Švajcarskoj, Belgiji, Holandiji, Francuskoj, itd. hoće svakako zadržati demokraciju u političkom životu, samo ta demokracija ne bi imala individualističko obilježje nego socijalno.", *Ondje*, str. 3.

⁴² Austrijski teoretičari bili su za progresivno uvođenje staleškoga poretka i razvijanje moralnih uvjeta za ostvarenje korporativne organizacije, tako da se taj sistem razvije što više organski i sam od sebe. U primjeni, međutim, politički razlozi – socijalni ustanak u veljači 1934 i nedostatak snažne političke osobe koja bi povela državu naprijed – prisilili su austrijsku vlast na donošenje novog ustava u autoritarnom duhu kako bi proveli korporativni ustroj zemlje. Prvo se odredila politička organizacija države na staleškoj osnovi u korporativnom obliku, a tek tada se pristupilo sustavnom provođenju staleške organizacije na području socijalnog i gospodarskog života. Zato novi ustav uređuje korporativnu organizaciju države najprije s političke strane, s obzirom na zakonodavstvo i upravu, u kojoj sudjeluju staleži po zvanju kao profesionalne korporacije. «Budući da do stupanja Ustava u život u Austriji još nije bila provedena korporativna organizacija staleža, to se država služi, dok ta organizacija ne izgradi, fikcijom staleške organizacije dajući ustavom pravo eksekutivnoj vlasti da prethodno imenuje predstavnike staleža za zakonodavno tijelo iz pojedinih zvanja.», *Ondje*, str. 9.

⁴³ Usp. J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 70.

totalitarno-univerzalistički koncept, kršćansko-socijalni model bio je puno precizniji u pogledu načela korporativne organizacije te njezine strukture, jer je preuzeo osnovna načela iz već izgrađene kršćansko-socijalne nauke.⁴⁴ Kršćansko-socijalni model počivao je na dvije temeljne odrednice: ideji solidarizma i demokratskom društvu koje je uređeno na temelju korporativnih, staleških organizacija. Ideja solidarizma sadržavala je socijalnu osnovu društva i ukazivala na međusobnu povezanost ljudi i njihovih dužnosti.

«Među ozbiljnim i iskrenim socijolozima izbila je nova lozinka i zauzima sve veći mah: lozinka solidarizma. Solidarizam ne će da utura individualnu slobodu, inicijativu i pojedinačnu djelatnost u točkove kolektivnog državnog ustrojstva, ali ne dopušta, da pojedinac radi bez obzira na cjelokupnost i na štetu cjelokupnosti. Solidarizam posmatra društvo, kao samostalan živi organizam, čiji dijelovi – pojedinac, obitelj itd. – žive doduše samostalnim životom, ali moraju pred očima držati i zdrav razvitak cijeloga društva i to ne samo radi toga, što je to uvjet za njihov vlastiti napredak, nego i za to, jer su i oni bratskim dijelovima cjelokupnosti s kojom se moraju poistovjetiti, solidarnima smatrati. Čuvstva slobode i egoizma može svezati samo osjećaj solidarnosti i bratstva tako, da se ni individuum ne prestane boriti za svoju sopstvenost, a da ni društvo ne postane slobodnim plijenom jačih i besavjesnih. A koji sistem, koja nauka može bolje i uspješnije ovako formirati ljudsko djelovanje, nego baš kršćanstvo sa svojim principom 'ljubi bližnjega, kao samoga sebe'. Kršćanstvo je dakle najjači temelj za zdrav razvoj države, pa zato ono do izražaja mora doći.»⁴⁵

Ideja solidarizma nadahnjivala se kršćanskim vrijednostima bratstva i solidarnosti te je zapravo bila moralna poveznica društva «nasuprot liberalističkom socijalnom indiferentizmu i amoralizmu te nasuprot marksističkoj ideji klasne borbe i socijalne revolucije.»⁴⁶ Prema postavljenim načelima, korporativna, staleška organizacija podrazumijevala je na socijalnoj osnovi sudjelovanje svih struktura naroda u državnoj administraciji i u izradi

⁴⁴ Ideju korporativne organizacije zastupali su još u drugoj polovici 19. stoljeća Ketteler, Vogelsang, de la Tour-du-Pin, de Mun, članovi Friburške unije (pod vodstvom kardinala Mermilloda, a u 20. stoljeću kršćani, koje su se različito nazivali u pojedinim državama: 'socijalni katolici' u Francuskoj i Švicarskoj, 'kršćani socijali' u Austriji, 'kršćanski solidaristi' u Njemačkoj te 'kršćanski demokrati' u Italiji, Belgiji i Nizozemskoj. Usp. J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 73.

⁴⁵ V. ANDERLIĆ, *Kršćanstvo kao socijalni faktor*, str. 10-11.

⁴⁶ J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 20.

zakona.⁴⁷ Na taj način korporativna organizacija pružala je mogućnost vjernijeg i potpunijeg «predstavništva naroda na području državnoga političkog života, jer u državnom životu učestvuju pojedinci kao članovi socijalnih organizama, koji su sastavni dijelovi cjelokupnoga narodnog organizma, pa tako svaka djelatnost u narodnom životu dolazi do izražaja preko svojih neposrednih predstavnika iz vlastite sredine.»⁴⁸

U tom smislu, Anderlič u svojoj *Socijologiji*, dosta apologetski, brani čovjekovu društvenu narav i ističe duh solidarnosti, nasuprot vladajućem egoizmu.⁴⁹ Država u promicanju solidarnosti ima važnu ulogu jer «narav traži, da se čovjek udruži u državu. Čovjek pak, kada dodje do spoznanja da je država potrebita, ujedno spoznaje, da nije moguće ostvariti ideje države bez njeke socijalne oblasti. Ideja socijalne oblasti po naravi je dakle svezana s idejom države, idejom državnog bivstva i cilja. Što je pak od naravi, od Boga je, koji je stvorio narav.»⁵⁰ Svrha države je društveno blagostanje te stvaranje uvjeta da to može ostvariti. Anderlič stoga, kao dužnosti države navodi očuvanje reda i slobode, posredna briga za duh religioznosti i morala, podupiranje odgoja i školstva, znanosti i umjetnosti, promicanje narodnog zdravlja te, kao najvažniju zadaću, ističe postizanje gospodarskog blagostanja. Sa svojim uredbama, država treba posegnuti «u privatno vlasništvo, te ga pravedno omedji, skrbiti se mora, da goji duh solidarnosti, zadrugarstva u gospodarskom, pomagati mora staleške organizacije, a prije svega mora razbiti krute kliješće birokratizma i centralizma. Primjereno duhu vremena mora podupirati demokratski duh, te poštivati autonomiju manjih organizacija.»⁵¹

⁴⁷ Anderlič ističe kako kršćanski socijalni program stoji «na demokratskoj podlozi koja je i onako kod ustavnih odredaba logično jedino pravna i valjana, nisu oni doduše nikakvi nivelijeri, ali su načelo proti premoći povlaštenih slojeva, pa ma da su se (ti slojevi) i samim historijskim putem takovi razvili... Kršćanski socijali ... nisu skrajnji oni državni socijaliste u smislu socijaldemokratskom, ali oni pripisuju ipak društvu, odnosno državi, velevažnu socijalnu zadaću.», V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 80.

⁴⁸ J. ŠČETINEC, *Korporativizam i demokracija*, str. 21.

⁴⁹ Polazeći od pojma osobe ukazuje na čovjekovo dostojanstvo i nutarnju dobrotu kao Božjeg stvorenja te oštro polemizira s Hobbesovom i Rousseauovom tezom o čovjekovoj pokvarenosti te ne postojanju ljudske naravi.. Usp. V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 10-11.

⁵⁰ *Ondje*, str. 18. U tom smislu Anderlič polemizira s Hobbesom, koji pod utjecajem kalvinske nauke o istočnom grijehu, uči da je čovjek po svojoj naravi iskvaren, te da su ljudi svojevoljno odlučili ustanoviti državu te da je ona društvena pogodba. Polemizira i s Rousseauom koji, kao i svi protukršćanski učenjaci, tvrdi da nositelj društvene vlasti izvire, kao i država, jedino iz slobodne društvene pogodbe. «Svako je naime odstupio (cedirao) oblast nad samim sobom jednome ili većemu broju predstavnika absolutnoga auktoriteta pod uvjetom, da i drugi to učine. Tako je onda nastala država, čiji su zakoni izvor svih socijalnih dužnosti i prava.», *Ondje*, str. 18.

⁵¹ *Ondje*, str. 31. U tom smislu Anderlič ističe: «Dva su kriva nazora o svrsi države. Jedan je individualistički, koji postavlja svrhu države jedino u obrani slobode svijui, čuvanju prava svijui, a drugi je socijalistički, koji ističe omnipotenciju države, da država apsolutnom moći smije posizati u pravno područje pojedinaca, u obitelj, u uzgoj, u vlasničke odnose, riječju: država je sama sebi svrhom, a čovjek samo sredstvom. Kršćanska filozofija postavlja između ovih dviju skrajnosti svoje stanovište. In medio veritas!», *Ondje*, str. 27.

Anderličev snažno zagovara princip supsidijarnosti u društvu te ističe kako se ne udružuju pojedinci u državu već država nastaje iz «sveze različitih manjih družba i skupina. Pojedinaac spada samo u toliko državi, ukoliko je članom tih manjih družba i skupina. Država mora priznavati prava tih manjih skupina i družba, jer te manje skupine i družbe prije su nastale, nego država, i maju svoja prava utemeljena na naravnom pravu.»⁵² Prva stanica društva je obitelj, budući da je ona nastala prije države i prvi je izričaj čovjekove društvene naravi, a osim nje postoje staleži, vjerske udruge te društva privatno-pravnoga značaja.⁵³ Drugim riječima, Anderlič se zalaže za kršćansko-socijalno poimanje korporativnog društva koje je nastojalo sustav izgraditi odozdo, tj. u duhu solidarnosti i supsidijarnosti.

a. Specifičnost karitativnog djelovanja

U Anderličevim djelima uočavamo snažan utjecaj smjernica pape Lava XIII. iz njegove enciklike *Rerum novarum* (1891.),⁵⁴ te, u kasnijim radovima, pape Pija XI. i njegove enciklike *Quadragesimo anno* (1931.),⁵⁵ prema kojima, socijalno je pitanje u prvom redu religiozno i moralno pitanje te se ne može riješiti bez pomoći Crkve i njezinog karitativnog djelovanja, tj. moralne obnove društva u duhu kršćanske ljubavi i dobrotvornosti. U Anderličevim djelima pronalazimo stoga mnogo redaka koji govore o važnosti kršćanske ljubavi i dobrotvornosti te njihovom odnosu prema socijalnoj politici. Anderlič ističe da je kršćanska dobrotvornost neizbježiv dio kršćanskog života, jer “ljubav Boga i bližnjega prva je dužnost kršćana, a caritas nije ništa drugo, nego ljubav bližnjega, dokazana djelima.”⁵⁶ Za Anderlića, caritas je veliko dobročinstvo za one koji

⁵² *Ondje*, str. 21.

⁵³ Zanimljiva je Anderličeva primjena načela supsidijarnosti. «Obitelji, da si laglje pomognu, vežu se u općine. Općine si izaberu glavare, načelnike, Općine takodjer, jer imaju svoju posebnu svrhu, moraju imati i neku autonomiju. Općine su državice u malom, u početku su mnogo puta takovima bile i smatrane. Za to treba priznati općinama neku zakonodavnu vlast. Država dakle, mora čuvati autonomiju općina, te posizati u poslove općina samo onda, kada to i u koliko to zahtijeva svrha države.», *Ondje*, str. 23. Anderlič nadalje razlaže kako se općine udružuju u pokrajine. Obitelj, pak, u drugom smjeru širi se u narod. Narod se razvija iz obitelji. Narod, prema tome, prvotno označuje skupnost pokoljenja, no nijedan narod nije čistokrvan. Anderlič priznaje narodu pravo na smoodređenje, ali država «nema prava kratiti slobodnoga narodnoga razvoja, dok se vrši u granicama socijalne pravednosti, tj. dok se narod tako razvija, da ne krši prava drugih naroda. Država dakle mora poštivati narodnu autonomiju.», *Ondje*, str. 24.

⁵⁴ Enciklika *Rerum novarum*, među prave lijekove u rješavanju socijalnog i radničkog pitanja, navodi djelo Crkve, djelo države i udruženja radnika i poslodavaca. Usp. LAV XIII., *Rerum novarum*, enciklika o stanju radnika (1891. godine), br. 13-38, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Nav. dj.*, str. 8-41.

⁵⁵ Papa Pijo XI. osobitu važnost pridaje kršćanskoj ljubavi kao snazi koja može obnoviti društvo. Usp. PIO XI., *Quadragesimo anno*, br. 135-148.

⁵⁶ V. ANDERLIĆ, *Socijalni problemi I.*, str. 3.

vrše djela milosrđa, nutarnja snaga Crkve, jer bez ljubavi prema bližnjemu kršćanstvo ostaje privedno.

«Interesi Crkve traže, da kršćani djeluju karitativno. To je bila uvijek snaga Crkve, da je u ljubavi patnika vjerno koracala stopama svoga Utemeljitelja. Karitativno djelovanje Crkve dalo joj je važnost i u krugovima, koji bi se inače ponašali spram nje odbojno. To je djelovanje jedan od glavnih uzroka njezinoga divnoga raširenja među narodima i pristupa u duše. Bila bi nepopravljiva nesreća za Crkvu, kada bi se o njoj danas reklo, da je nesposobna shvatiti ili da nema volje, da pomogne ljudskoj bijedi, pa da će se veliki problemi vremena na tom polju riješiti bez nje ili konačno protiv nje, jer da ona nema više što čovječanstvu dati. Caritas je jedna od najdjelotvornijih apologija Crkve. ‘Po plodovima njihovim ćete ih prepoznati’ vrijedi i danas. Često jedna duša, koja se posveti potpuno službi milosrđnosti za bijednike, može biti uvjerljivijim dokazom istinitosti Crkve, nego li učene knjige! Kao što opet obratno jedan kršćanin bez sućuti i milosrđnosti može svojom tvrdoćom ubiti vjeru u cijeloj svojoj okolini, ako i inače ispunjava svoje religiozne dužnosti.»⁵⁷

Karitas možemo definirati kao djelotvornu ljubav koju iskazujemo kroz konkretnu pomoć čovjeku u nevolji na što ukazuje i sama riječ karitas (grč. agape) – ljubav.⁵⁸ Drugim riječima, za kršćanina, karitas je uvijek izričaj one ljubavi čiji je prvi i izvorni subjekt sam Bog. U tom smislu, karitas nije u prvom redu ljubav čovjeka prema čovjeku, oblik humanizma, već izričaj Božje ljubavi prema svakom čovjeku, posredovana po ljudima.⁵⁹ Anderlić ističe kako je karitativno djelovanje, prije svega, Božje djelo jer preko karitativnog djelovanja on djeluje u nama i po nama.⁶⁰ Karitativno djelovanje pripada molitveno-liturgijskoj dimenziji Crkve, u njoj izvire i iz nje crpi svoju snagu, osobito iz evanđelja i euharistije, i po tome se razlikuje od svih drugih zajednica

⁵⁷ *Ondje*, str. 3-4.

⁵⁸ Usp. V. J. BATARELO, Solidarnost iz Caritasove perspektive, u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004), br. 2, str. 540.

⁵⁹ Usp. I. DUGANDŽIĆ, Oblici solidarnosti u ranom kršćanstvu, u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004), br. 2, str. 380-383.

⁶⁰ «Caritas mora biti vođena natprirodnim duhom. Caritas nije puka humanost. Humanost radi iz čisto ljudskih i zemaljskih motiva. Caritas radi iz nadzemaljskih motiva i po tomu s nadnaravnim silama. Kao što i svaka krijepost u nama je djelom Božjim, tako i osjećanje, koje provejava dobrotvornošću, djelo je Božje – Bog nas zove. U dobrotvornosti djeluje Bog u nama i po nama, naše sile On nosi i podupire. To je odlučan motiv naše dobrotvornosti i ako nas takovi motivi vode, makar ta dobrotvornost bila poput udovičinog priloga (Mark. 12,42), bit će velika.», V. ANDERLIĆ, *Socijalni problemi* 1., str. 14.

koje pomažu iz humanosti ili solidarnosti.⁶¹ Caritas je na taj način izraz socijalne dimenzije otkupljenja i ne iscrpljuje se samo na razini materijalnih potreba čovjeka, nego ona uključuje podjednako i duhovne, kulturne i religiozne potrebe i pomoći.⁶² Karitativno djelovanje stoga mora biti življeno na različite načine te pokriva podjednako i područje osobnog, individualnog angažmana kao i onog organiziranog, institucionalnog, bilo na razini župe, biskupije ili nacionalnoj i internacionalnoj razini.⁶³

Anderlić, međutim, upozorava i na opasnosti jer kod “organizacije valja paziti, da se sve ne izvrgne u pusti formalizam i šablonu, ili birokratizam. Da se ne dogodi, i da kod organizacije sve ostane na papiru, ili kod konstituiranja odbora, u kojem će briljirati razne ličnosti, a caritas – plakati...”⁶⁴ U tom smislu Anderlić na više mjesta upozorava da je “caritas nemoćna bez Božje pomoći, radnik na karitativnom polju mora biti i muž molitve, da s neba izmoli svom djelovanju pomoć i nebeski blagoslov... U nadnaravnoj vrijednosti kršćanske dobrotvornosti leži onda i onaj žar, koji daje radniku na karitativnom polju apostolsku gorljivost i ustrajnost... Takav će radnik znati, da ono, što je nemoguće ljudima nije nemoguće Bogu.”⁶⁵ Upravo zbog veličine i dostojanstva koje karitativno djelovanje u sebi nosi, Anderlić će istaknuti da ono traži najveću ozbiljnost i odgovornost.⁶⁶

Anderlić ističe kako karitativno djelovanje «ne smije biti zapreka nastojanja za socijalnom pravednosti. Prava caritas ne zadovoljava se s tim, da djeca siromaha dobe ‘božićne darove, nego prije svega, da hranioci obitelji imaju dosta zaposlenja i pristojnu plaću. I kada bi caritas priječila dolazak kraljevstvu

⁶¹ «Zato caritas ima najveće potstreke u ona dva osobita izvora ljubavi, što nam ih je utjelovljeni Sin Božji dao i ostavio: u svom životu i nauci, kako je opisano u Novom zavjetu, koji je sav prožet toplinom karitativne misli i u Euharistiji, koja je najuzvišeniji iskaz ljubavi Božje. U tom su katolički radnici našli najjače uporište i snagu za svoje djelovanje.», *Ondje*, str. 14.

⁶² Usp. Š. MARASOVIĆ, *Demos ante portas*. Crkva u Hrvatskoj pred demokratskim izazovima, Crkva u svijetu, Split, 2002, str. 122-123.

⁶³ «Kao što svaka stvar, koja ovisi i o ljudima, treba stanovitu organizaciju, tako i caritas, ako hoće da proдре i djeluje među ljudima. Treba organizaciju za one, koji vrše djela milosrđa, kao što treba organizacija i za one, nad kojima se ta djela vrše... Vršenje dobrotvornosti u ljudskome društvu nije dosta samo pojedinačno, nego mora biti i skupno, a zato je bezuvjetno nužna organizacija.», V. ANDERLIĆ, *Socijalni problemi I.*, str. 17.

⁶⁴ *Ondje*, str. 17.

⁶⁵ *Ondje*, str. 15.

⁶⁶ “U kršćanskoj dobrotvornosti treba u prvom redu izbjegavati svaku površnost. Bilo bi fatalno, kada bi radnik kršćanske dobrotvornosti smatrao svoje djelovanje samo časovitim hrom. Caritas nije šala, da si prikratimo vrijeme, nije posao, s kojim će si gospođe i gospoda bez posla utući vrijeme. Caritas je akcija, o kojoj ovisi spas ili propast pojedinaca i obitelji, na koju smo vezani u stanovitim okolnostima i pod teškom odgovornošću. Caritas donosi sa sobom često teška razočaranja i traži teške žrtve i osobne i financijske. Zato se mora caritas provadati samo s najvećom ozbiljnošću i sviješću teške odgovornosti pred Bogom i pred ljudima. Diletantstvo, šport, rasonoda, pustolovno eksperimentiranje u kršćanskoj dobrotvornosti je nesretno igranje s velikim i svetim interesima čovječanstva.” *Ondje*, str. 14.

socijalne pravednosti, ne bi bila za čovječanstvo dobročinstvo, nego zlo.»⁶⁷ Anderlič ukazuje i na važnost osobnog zalaganja, jer nije dovoljno poslati drugome novac. Karitativno djelovanje treba pomoći čovjeku, jer je ono živo, izravno djelotvorno sudjelovanje u sreći i nesreći bližnjega. U tom osobnom zalaganju počiva bit i tajna uspjeha. Karitativno djelovanje ne smije stoga samo liječiti pojave, simptome zla, nego mora posegnuti i iščupati sam korijen zla.⁶⁸ Treba znati «spajati kurativnu metodu s preventivnom tako, da djela milosrđa ne budu samo liječenje rane, nego da i onemoguće te rane.»⁶⁹

U cilju što kvalitetnijeg karitativnog rada potrebno je donijeti zakone na koje bi se karitativne ustanove mogle osloniti, čuvajući pri tome vlastitu autonomiju i inicijativu. Zato caritas «mora poduzeti nastojanje, da se njeno djelovanje zaštiti i osigura putem zakonodavstva, ali ona će i nastojati, da bude u odredbama i ustanovama, koje će se u tu svrhu donošati, sačuvan Kristov duh.»⁷⁰ Na osobit način karitativno djelovanje mora imati školovane radnike kako caritas ne bi bilo «amaterstvo ili društvo za razonodu gospođa i stare gospode.»⁷¹ U tom smislu Anderlič predlaže osnivanje škola i tečajeva za karitativne djelatnike po uzoru na slične škole u Njemačkoj, Belgiji, Francuskoj i drugim europskim zemljama.

Međutim, u svom promišljanju o karitativnom djelovanju Anderlič ističe i njegove granice. On priznaje da je karitativno djelovanje veliki čimbenik u reformskom kršćanskom radu, ali ukazuje da se društveni problemi ne mogu riješiti isključivo karitativnim radom. Osvrćući se na mišljenje nekih tadašnjih teologa i kršćanskih sociologa koji su svu važnost i težinu crkvenog rada polagali na karitativno djelovanje Anderlič ističe da “današnji zli socijalni odnošaji nijesu samo protiv ljubavi, nego i proti pravice, ali svakako se karitativnom djelovanju takodjer mora posvetiti vrlo velika pažnja.”⁷² Anderlič tako u središte svoga promišljanja stavlja pojam kršćanske pravednosti, jer smatra da je Crkva uvijek imala socijalne svece koji nisu samo s karitativnog gledišta već, prije svega, s gledišta kršćanske pravednosti, naglašavali da svi ljudi imaju jednako pravo na život. Anderlič stoga ističe kako se kršćanstvo

⁶⁷ *Ondje*, str. 16.

⁶⁸ «Napokon, jer caritas nije nikakav šport ni luksuz, nego je djelo ozbiljno, djelo Božje, ona mora potpomagati onima, koje podupire, da se sami osvoje na svoje noge. Caritas je samo sredstvo iz nužde i ne bi bilo na mjestu, kada bi htjela one, koje podupire stalno uzdržavati u stanju ovisnosti i takove moralne podređenosti, da uzmogne pokazati, kako je neophodna. Najbolja je ona caritas, koja nastoji u onog ili ovog čovjeka učiniti dobrotvornost suvišnom.», *Ondje*, str. 15-16.

⁶⁹ *Ondje*, str. 16.

⁷⁰ *Ondje*, str. 16.

⁷¹ *Ondje*, str. 17.

⁷² V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 87.

samo s jednim ne može složiti, «a to je socijalna nepravda, bila ona pod plaštom komunizma, bilo individualizma». ⁷³ Naime, piše Anderlič, «društvo ne može trpjeti, da se dio pučanstva valja u izobilju, a drugi dio da od bijede gine.» ⁷⁴

b. Odnos karitasa i socijalne politike

Crkva, zbog specifične naravi svoga poslanja, nema sva adekvatna sredstva za rješavanje socijalnih problema te je nužna pomoć države koja, uostalom, i ima prvotnu zadaću brinuti se za socijalno blagostanje. Anderlič, stoga, ističe da država, po svojoj naravi, mora braniti opravdane socijalne težnje, pozitivno pospješivati blagostanje i stvarati opće uvjete napretka, tj. provoditi socijalnu politiku te se snažno zalaže za ispravno vrednovanje uloge države u rješavanju socijalnih problema i uspostavljanju reda pravednosti. U tu svrhu država raspisuje poreze iz kojih, između ostalog, «da ima vrela prihoda, koji će podupirati skrb za socijalno blagostanje.» ⁷⁵ Porezi moraju biti usklađeni sa zahtjevima društvene pravednosti koja zahtijeva da porezi budu veći od potreba države, ali da budu pravedno raspoređeni u cilju ispravne socijalne politike, jer «ponajprije samo po sebi je pravo, da državi više dadne onaj, koji od nje više dobiva, ali u konkretnom slučaju ne slaže se sa socijalnom pravednošću, da bi i onaj siromah jednako morao plaćati, kao i onaj koji je bogat.» ⁷⁶

Prema Anderličevom mišljenju, Crkva svojim karitativnim djelovanjem preuzima dio brige za siromašne, ali istovremeno, za razliku od karitasa, socijalna politika koju provodi država pripada onom području koje je usmjereno prema društvenim strukturama i rješavanju onih problema koje su tim strukturama ili uzrok ili posljedica. Pozivajući se na mišljenje njemačkog sociologa Ernsta Engela, ⁷⁷ Anderlič piše da je socijalna politika ona “koja izravna društvene nejednakosti i kao takova radi za klasu slabijih, potlačenijih, manje imućnih, onih, koji nose veći dio društvenog bremena, ali i

⁷³ *Ondje*, str. 79.

⁷⁴ *Ondje*, str. 83.

⁷⁵ *Ondje*, str. 31.

⁷⁶ *Ondje*, str. 32. Zanimljivo je Anderličvo zapažanje o društvenoj pravednosti. «Jer lako se može i to načelo postaviti, da država više daje onome koji ima više, jer mu više toga čuva i brani. S prvim dakle načelom neka se spoji i drugo: porezi neka budu razdijeljeni po snazi. Tko više može, neka više – istina u jednakom i pravednom odnosu – i doprinaša.» *Ondje*, str. 32.

⁷⁷ Ernst Engel (1821-1896), njemački statističar i ekonomist, poznat je po svojim zakonima koje je izveo iz činjenice da se dio dohotka potrošen za hranu smanjuje s rastom dohotka, a ostali činitelji ostaju stalni. “Uspoređujući visinu dohotka radničke obitelji i strukturu njihove potrošnje, Engel je zaključio da ljudi s malim dohotcima troše veći postotak svojih prihoda na najnužnije potrebe, a kod onih s većim prihodima opada postotak na najnužnije potrebe i sve više raste udio izdataka za zadovoljavanje ostalih potreba.” Engelovi zakoni, u: Z. BALETIĆ (ur.), *Ekonomski leksikon*, Leksikografski zavod ‘Miroslav Krleža’ i Masmedia, Zagreb, 1995, str. 211.

dobivaju srazmjerno manji dio materijalne i društvene kulture... Socijalna politika ne uzima u obzir pojedince, nego se samo bavi s cijelim skupinama, vrstama, klasama, čije stanje i udes nije za razvoj društvene cjeline indiferentan. Djela milosrđa spram pojedinca ne spadaju u socijalnu politiku. Pokretnim perom socijalne politike nije pravednost, nego društvena svrsishodnost.”⁷⁸ Na taj način, nastavljajući misao pape Lava XIII., Anderlić smatra kako je neposredna zadaća države provoditi socijalne reforme i brinuti se za socijalno blagostanje.

Anderlić u svojoj *Socijologiji* navodi područja socijalne politike gdje razlikuje ono što pripada u područje skrbi pojedinih općina od onoga što pripada samoj državi. Prema načelu supsidijarnosti, koji treba biti zajamčen zakonom i prepustiti općinama rješavanje određenih gospodarskih pitanja, zadaća općina bi bila, prije svega, briga oko komunalne politike. Među opće zadaće općina Anderlić navodi brigu oko opće naobrazbe, provođenje zdravstvene politike na lokalnoj razini (stambeno pitanje, bolnice, kanalizacija, itd.), brigu oko javnog morala, posredovanje zajma i pučke pisarne za uputu te nadzor nad općim poduzećima (električne centrale, prijevozna sredstva,..). U posebne zadaće općina ubraja brigu za obrt (osnivanje strukovnih škola, tečajeva, organiziranje izložbe strojeva, podupiranje obrtnika i davanje poticaja, davanje jeftinije iz općinskih sredstava električnu i plinsku energiju), rješavanje radničkog pitanja i njihove nezaposlenosti (organiziranje općinske burze za rad, gradnja stanova, posredovanje u ugovorima između radnika i poslodavaca), skrb za seljake (osnivanje zadruga, parceliranje zemljišta, uređenje cesta i putova) te brigu za uboge i sirote (osnivanje sirotišta i ubožnica, pučkih kuhinja).⁷⁹

Država, pak, prema načelu korporativnog uređenja, treba podupirati obrtnike i voditi brigu o rješavanju seljačkog pitanja. U suradnji sa strukovnim savezima i obrtničkim komorama država treba pomoći u davanju državne pomoći obrtnicima, zakonom urediti ustanove koje će s obzirom na veleobrt podupirati srednji i mali obrt u cilju podizanja narodnog gospodarstva, zakonima onemogućiti prljavu i nemoralnu konkurenciju i monopol, voditi pametnu carinsku politiku, poduprijeti i provoditi socijalno osiguranje u slučaju bolesti, smrti i mirovine, itd. Na osobit način država je obvezna, u suradnji sa seljačkim udrugama, donijeti zakone koji će stimulirati poljoprivrednu proizvodnju i osigurati osnovne uvjete za razvoj sela.⁸⁰ Nadalje, Anderlić se osvrće i na radničko pitanje te ističe kako država mora zakonima zaštititi radnike pred

⁷⁸ V. ANDERLIĆ, *Socijalni problemi*, str. 12-13.

⁷⁹ Usp. V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 93-94.

⁸⁰ Usp. *Ondje*, str. 94-104.

liberalnim kapitalizmom.⁸¹ Predlaže se zakonsko određenje minimalne plaće (obiteljska plaća), ograničavanje dnevnog radnog vremena na osam sati, reguliranje prekovremenog i noćnog rada, zabrana rada nedjeljom, ograničavanje rada djece, zakonsko uređenje mirovina te uređenje prava radničkih udovica i siročadi, zakonsko rješavanje stambenog pitanja, zdravstvenog osiguranja, itd.⁸²

Međutim, karitativno djelovanje ima veliko značenje u provođenju socijalne politike jer potiče među ljudima osjećaj solidarnosti i na taj način pridonosi moralnoj obnovi društva.⁸³ Naime, država može osnovati mnoštvo socijalnih ustanova, ali bez toplog srca ne može se postaviti života. Zanimljivo je stoga Anderličevo zapažanje o doprinosu kršćanstva u promicanja socijalne politike.

“Za svaku društvenu tvorevinu, a navlastito za opstanak i pravilan razvitak i procvat države, potrebni su ne samo zakoni i gruba sila, nego i takovi faktori, koji daju moralnu snagu i moralne veze, ali toga ne može država stvoriti ni svojim činovničkim ni vojničkim aparatom. Ona može moralnost i moralne veze promicati, braniti, može podupirati njihov razvitak, ali stvoriti ih ne može. Za to su potrebni drugi faktori, od kojih je svakako najvrijedniji i najupliviiji kršćanstvo. Država ne može opstojati, ne može napredovati i djelovati na putevima općeg blagostanja i kulture bez sigurnosti pravnog reda, bez čvrstoće načela autoriteta, bez moralnosti i ljubavi. To su stupovi, na kojima mora počivati svaki zdravi socijalni i državni život.”⁸⁴

Drugim riječima, kršćansko djelovanje, osobito karitativno, mora dati dušu jednom društvu, jer “bez moralnosti postaje država društvom gadnih životinja. A bez ljubavi, bez osjećaja bratstva i sloge postaje društvom tuđih elemenata skalupljenih silom. Ali ni pravnog reda, ni poštivanje autoriteta, ni morala, ni

⁸¹ Anderlič vrlo oštro polemizira s liberalizmom. «Pokret ‘reformatora’ Lutera ne samo da je, razbivši jedinstvo Crkve, oslabio i njezin upliv na ljudsko društvo, nego je baš on podupiran još inim protucrkvenim elementima, otvorio vrata novoj formi bezboštva, koja se je pojavila pod imenom liberalizam. Protestantizam je počeo rušiti vjerski auktoritet, htio je postaviti ‘razum’ na vladu, a ovako započeto djelo nastavio je liberalizam, počevši rušiti i ljudski auktoritet, koji se temeljio na vjerskom auktoritetu. Liberalizam se je digao, da osigura individuumu neovisnost od svakoga auktoriteta, da mu osigura potpunoma slobodan razvoj... Liberalizam je preko noći, naprečac, proglasio poljodjelca ‘slobodnim’, a nije osigurao poljodjelu ničesa čim bi mogao poljodjelac svoju slobodu zadržati i obraniti. I onda ga je ovakovog bacio u vrtlog borbe za slobodu, u kojoj je borbi proglasio liberalnim pravilom načelo: ‘tko jači, taj kvači.’... Isto je i na političkom polju. Liberalizam je dao pravo samo ‘izabranima’, koji su izvukli najviše koristi iz toga... Mjesto obećane slobode zavlдалo je najveće ropstvo, mjesto bratstva krvavo natjecanje i teška borba za opstanak, a mjesto jednakosti velika nejednakost.» *Ondje*, str. 50-51.54-55.

⁸² Usp. *Ondje*, str. 106-108.

⁸³ O različitim poimanjima solidarnosti u hrvatskom društvu tijekom prve polovice 20. stoljeća vidi: J. BALOBAN, V. DUGALIĆ, Neke oznake solidarnosti u katoličkoj socijalnoj misli u Hrvatskoj od 1900. do 1945., u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004), br. 2, str. 493-538.

⁸⁴ V. ANDERLIĆ, *Kršćanstvo kao socijalni faktor*, str. 4-5.

Ljubavi nema bez potpore, koju daje vjera, te nema na svijetu načela, koje bi moglo pružiti državi toliko neprocjenjive pomoći za učvršćenje tih moralnih faktora, kao što je kršćanstvo.”⁸⁵ Ne ulazeći u problem odnosa Crkve i države, Anderlič naime zahtjeva odvojenost Crkve od države i ukazuje na svu štetnost jozefinizma u našim krajevima,⁸⁶ potrebno je samo naglasiti da Anderlič vidi djelovanje Crkve koje istovremeno “služi i na dobro države, jer skida s leđa države velike terete, pa sa svoje strane svojim specijalnim sredstvima promiče ne samo prekogrobni život, nego i zemaljsko blagostanje i kulturu.”⁸⁷ U tom smislu, iako karitativno djelovanje, strogo uzevši, ne spada na državu, Anderlič ističe sličnosti i razlike između karitativnog djelovanja i socijalne politike.

“Dakle, ciljevi su socijalne politike i kršćanske dobrotvornosti slični: poboljšati situaciju socijalno slabih. Razlike su također jasne: caritas pomaže navlastito pojedince, socijalna politika cjelinu, skupine i klase. Caritas djeluje u prvom redu kurativno, liječi, a drugom redu preventivno, profylaktički, ili barem obadva smjera podiže na isti stepen važnosti. Socijalna politika u prvom redu je profylaktična, preventivna. Motiv je kršćanske dobrotvornosti milosrđe, socijalne politike društvena svrsihodnost. Socijalna politika oslanja se na legislativu i administrativu, caritas samo na dobrohotnost onoga, koji pomaže. Ali glavna je razlika: Socijalna politika pomaže štíćenike svoje za zemaljštinu, a za drugo se ne brine, a caritas vrši svoja djela i za nadzemaljske vrednote.”⁸⁸

Anderlič navodi i nekoliko nužnih preduvjeta za rješavanje socijalnih problema. Kao prvo, potrebna je *moralna reforma*, jer bez kreposnih ljudi, marljivih i poštenih, nema društvenog napretka. Potom je važna pravna reforma, jer nema pravednog i socijalnog društva ako u modernom gospodarstvu ne postoje takvi zakoni koji će uspostaviti pravni red i sklad. Osobito je važna, prema Anderliču, *socijalna reforma* koja se očituje u boljem organiziranju i demokratizaciji društva. Država je dužna, u duhu socijalnih reformi, donijeti socijalne zakone koji će štítiti prava određene struke, zagarantirati minimum socijalnih prava, urediti javnu upravu i ograničiti utjecaj birokracije, tj. decentralizirati državu, a razvijati samostalnost nižih upravnih organizacija te, osobito, dati socijalnim strukturama više samostalnosti. Stoga Anderlič naglašava važnost i *ekonomske reforme*, koja će postaviti zdrave ekonomske principe u duhu ispravnog odnosa rada i kapitala, privatnog posjeda i socijalizacije dobara te riješiti i mnoga druga

⁸⁵ *Ondje*, str. 5.

⁸⁶ *Usp. Ondje*, str. 15.

⁸⁷ *Ondje*, str. 14.

⁸⁸ *Ondje*, str. 13.

gospodarska pitanja. Naime, gospodarstvo koje je utemeljeno samo na profitu, protivno je naravnom pravu i neće spriječiti lihvu, izrabljivanje žena i djece, poštivati nedjeljni počinak, itd.⁸⁹

Međutim, ni država ne može riješiti sva pitanja te je veliko područje dano pojedincima, budući da bez samopomoći građana (vjernika) ne može se riješiti socijalno pitanje. Drugim riječima, sami članovi društva moraju pružiti svoj doprinos, bilo da djeluju pojedinačno, bilo organizirano. Država, naime, ne može preuzeti na sebe svu socijalnu zadaću, jer bi tako dokinula osobnu slobodu i duh inicijative.⁹⁰

II. Današnji modeli socijalne politike

Nakon Drugoga svjetskog rata, osobito u europskim zemljama,⁹¹ naročita pažnja posvetila se izgradnji novog sustava socijalne politike.⁹² Nakon razmjerno skromnih početaka krajem 19. stoljeća i razvojem korporativnog uređenja tijekom prve polovice 20. stoljeća, socijalna politika je danas postala «središnjim strukturnim obilježjem svih zapadnoeuropskih zemalja, koje zajedno s tržišnom organizacijom gospodarstva i s predstavničkom demokracijom čini jedan od osnovnih elemenata strukturalnog jedinstva Europe.»⁹³ Glavni nositelj socijalne politike postaje država - uz pomoć javno-pravnih i društvenih organizacija i ustanova (sindikati, udruge poslodavaca i radnika) te humanitarnih organizacija i pojedinaca - koja želi, prije svega, svim članovima zajednice osigurati određeni minimum standarda i određene mogućnosti za postizanje dobrobiti. Osim toga, pravednom preraspodjelom narodnog dohotka žele se prevladati socijalne razlike, ublažiti socijalne nejednakosti i druge posljedice tržišta te osigurati građanima osnovne

⁸⁹ Usp. V. ANDERLIĆ, *Socijologija*, str. 81-82.

⁹⁰ Usp. *Ondje*, str. 83.

⁹¹ U ovom radu ograničili smo se na pitanja vezana uz europski kontinent i utjecaj gospodarstva SAD-a. Zbog širine problematike nije moguće zahvatiti problematiku u zemljama Latinske Amerike i Azije, a, također, i prikazati svu složenost tranzicijskih procesa u zemljama bivšeg socijalističkog sustava. Međutim, budući da je određeni broj tih zemalja već ušao u Europsku uniju, i oni danas dijele slične probleme.

⁹² «Dva svjetska rata povećala su osjećaj sudbinske povezanosti kod ljudi, izjednačenosti pred velikim krizama, pojačala 'novu etiku solidarnosti'. Znanstveni i tehnički napredak povećao je proizvodnost rada i time bogatstvo društva koja su tako bila kadra financirati ambicioznije programe socijalne sigurnosti. Najčešće se 1945. godina navodi kao prijelomna točka između ranije 'države socijalne pomoći' i socijalne države ili države dobrobiti, između klasične i moderne socijalne politike.», E. PUSIĆ, *Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države*, u: *Hrvatska kao socijalna država*, Centar za industrijsku demokraciju SSSH, Zagreb, 1997, str. 20.

⁹³ J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 412.

životne potrebe «ujednačavanjem njihovih životnih šansi, ostvarenjem socijalne sigurnosti te pružanjem pomoći onim članovima društva koji se nađu u nevolji ili nisu u stanju da se sami brinu o svojoj egzistenciji.»⁹⁴ Važno je stoga naglasiti, da je socijalna politika «generički koncept, dok 'socijalna država' ima specifičnu historijsku (poslijeratnu) i političku (institucionalnu) konotaciju.»⁹⁵ Drugim riječima, socijalna je politika usmjerena djelatnost države na socijalnom području, dok država predstavlja pravno-institucionalni okvir za socijalno-političko djelovanje. U tom smislu, na nastanak moderne socijalne politike, kao i na stvaranje države koja je preuzela odgovornost za temeljnu materijalnu dobrobit i materijalnu sigurnost svojih građana, utjecalo je više momenata.⁹⁶

1. Nastanak socijalno osjetljive države

Povijesno gledajući, pojam socijalne države (Social State), bio je više vezan za njemačko područje utjecaja, obilježeno tzv. bismarckovskom tradicijom socijalne politike ili tradicijom snažne paternalističke države (Socialstaat).⁹⁷ Razvoju moćne države pogodovala je, prije svega, duhovna klima onoga vremena, budući da su nosioci socijalnih ideja državu smatrali glavnim

⁹⁴ V. PULJIZ, Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 101-102.

⁹⁵ V. PULJIZ, Socijalna politika; definicija i područja, u: V. PULJIZ (ur.), *Sustavi socijalne politike*, Izdanje RSP, Zagreb, 2000, str. 13.

⁹⁶ Eugen Pusić naglašava da se radi o novom shvaćanju svrhe države kao institucije, tj. stvaranju novog ugovora između građana i države kojim građani prihvaćaju legitimitet državne vlasti, a ona jamči građanima socijalnu sigurnost. U svom nastanku socijalna je država skup racionalnih mjera države kao organizacije kojima je zajednički cilj prilagođavanje novim uvjetima života u industrijskom i urbanom društvu, pokušaji pronalazjenja odgovora na mnogobrojna pitanja koje ti uvjeti nameću. S druge strane, radnički pokret i njegovi razni organizacijski oblici bili su također presudni čimbenik. Naime, povećanje utjecaja radnika pretpostavlja demokratsko političko uređenje, jer su radnici samo u takvom okviru mogli zadobiti utjecaj kao birači. U nastanku socijalne države bilo je i općih motiva, interesa zaposlenih, i posebnih problema: starost, invalidnost, gubitak hranitelja, bolest, porod, itd. Ti su problemi tražili i postupno nalazili kakva-takva svoja rješenja u pojedinim programima socijalnog osiguranja. Opći motivi, potrebe i interesi stanovništva u industrijskim i u urbanim društvima upućivali bi na moguće nove institucionalne svrhe i time na socijalnu državu kao novu instituciju. Usp. E. PUSIĆ, Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 14-20.

⁹⁷ «Termin 'Socialstaat' koristio se u Njemačkoj za zakone koje je osamdesetih godina 19. stoljeća uveo Bismarck utemeljujući sustav socijalnog osiguranja. Doduše, katedarski socijalisti upotrebljavali su i termin 'Wohlfahrstaat' za te iste bismarckovske reforme. Zanimljivo je da su njemački historičari devetnaestoga stoljeća pod 'Wohlfahrstaat' podrazumijevali najpozitivnije akcije policije u 18. stoljeću: npr. kontrolu cijena žita, borbu protiv skupoće i slično.», V. PULJIZ, Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 102. O bismarckovim reformama i razvoju socijalne politike na njemačkom području vidi: V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, Izdanje RSP, Zagreb, 1997, str. 61-69; A. EVERS, Socijalna politika, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 420.

nositeljem socijalnog progresa.⁹⁸ Vrijednosno izvorište treba stoga tražiti «u luteranskom poimanju riječi *Beruf*, što podrazumijeva predanost profesionalnom pozivu. Dok se kalvinistička etika sastoji u tome da se stalno kreira novi rad i dostignuće, što uzrokuje nastanak nestabilne elite, koja se stalno mora potvrđivati novim uspjesima, luteranska elita čini određeni socijalni sloj, *Stand*, koji obavlja tradicijom profiliran profesionalni rad u službi nekom autoritetu.»⁹⁹ Vrijedno je stoga istaknuti, da je već Weimarska Republika, u prvim desetljećima 20. stoljeća, učvrstila i razvila stečevine socijalne države.¹⁰⁰ «Vladajuća koalicija socijaldemokrata, katolika i liberala ugradila je uz klasične vrijednosti liberalizma u Weimarski ustav neke temeljne zahtjeve socijaldemokrata. Tako se poboljšao položaj radnika, a također je dalje razvijeno socijalno partnerstvo.»¹⁰¹

Na nastanak suvremene, socijalno osjetljive države, utjecala su, prema mišljenju Vlade Puljiza, tri dominantna faktora. Kao prvi faktor navodi se modernizacija, tj. industrijalizacija, deagrarizacija i urbanizacija društva, jer su te promjene dovele do razaranja tradicionalnog, pretežnog agrarnog društva, te do širenja industrije i gradova u kojima su se pojavili brojni socijalni problemi koji su zahtijevali uplitanje države.¹⁰² Drugi bitni faktor je socijalna mobilizacija siromašnih slojeva stanovništva, budući da u demokratskom društvu političari podliježu izbornom pritisku te se pomoću glasova siromašnih nastoje domoći vlasti.¹⁰³ Treći važan faktor je razvoj autonomne funkcije države i njezine

⁹⁸ Tradicija snažne države mnogo je više ukorijenjena u istočnom, pruskom dijelu Njemačke. Liberalizma je, pod utjecajem Francuske, nešto više bilo u zapadnom dijelu zemlje. No on je radi dominacije Pruske potisnut nakon ujedinjenja. Nadalje, treba se prisjetiti njemačke klasične filozofije (Hegel) i uloge koju su njezini predstavnici pridavali državi. Ipak, najveći doprinos razvoju koncepta jake države dali su tzv. katedarski socijalisti koji su proklamirali rat liberalizmu koji simbolizira engleska manschersterska škola. Usp. V. PULJIZ, *Socijalne reforma Zapada*, str. 63.

⁹⁹ *Ondje*, str. 62-63.

¹⁰⁰ S povijesnog aspekta, neki autori razlikuju tri tipa socijalne države prema njihovim idejnim i političkim polazištima: jedno je 'bismarckovski put gdje u patrijarhalnoj državi društvene elite uvode socijalne mjere kao strateški odgovor na mobilizaciju radnika, drugo je 'liberalno-laburistička' varijanta u Engleskoj, a treći put su socijalne reforme koje provode katoličke političke stranke u patrijarhalnim unitarnim državama, poput Austro-Ugarske, kao odgovor na izazove radničkog pokreta. Usp. E. PUSIĆ, Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 15.

¹⁰¹ V. PULJIZ, *Socijalne reforma Zapada*, str. 68.

¹⁰² «Ipak čini nam se da je najslabija točka modernizacijskog objašnjenja socijalne politike u tome što se državna socijalna intervencija prvo ne javlja u najindustrijaliziranim zemljama... Naprotiv, ambiciozni socijalni programi prije se javljaju u manje razvijenim zemljama kao što je Njemačka.», *Ondje*, str. 16-18.

¹⁰³ Na izborima se bira parlament te se on javlja kao institucija posredovanja interesa u borbi za socijalnu državu. Upravo povijest švedske socijalne politike otkriva značenje političkih koalicija u utemeljenju i razvoju socijalne države. S druge strane, upravo zahvaljujući takvom dodatnom kompliciranju socijalne interpretacije moguće je objasniti činjenicu što su dvije europske države sa sličnim pretpostavkama radničko-klasne mobilizacije, a radi se o Švedskoj i Austriji, razvile bitno različite sustave politike. Usp. *Ondje*, str. 19-21.

svijesti o potrebi provođenja socijalne politike.¹⁰⁴ Međutim, osim ovih utjecaja, ne smije se zanemariti i utjecaj ostalih faktora, prije svega, religiozni utjecaj. U tom smislu, važan doprinos razvoju socijalne politike i današnjem poimanju socijalno osjetljive države imalo je poimanje milosrđa u katoličkoj teologiji te, osobito, razvoj socijalne misli u Katoličkoj Crkvi nakon socijalnih enciklika pape Lava XIII.¹⁰⁵ U svjetlu Anderličevog promišljanja, vrijedno je istaknuti da su u srednjoj i južnoj Europi značajnu ulogu u mobilizaciji radnika na socijalnim pitanjima imale partije koje su bile inspirirane socijalnim katolicizmom, čiji su sljednici današnji demokršćani.¹⁰⁶

Ne smije se, međutim, zanemariti i važan utjecaj protestantske teologije, osobito luteranske i kalvinističke. Kod protestanata, naime, siromaštvo nije vrlina, nego štetna socijalna devijacija te se protestantska teologija postupno adaptirala na kapitalizam. Protestantizam je tako primjereniji procesu sekularizacije u kojem religija gubi utjecaj u nekim domenama života ili ga pak prenosi na strukture vlasti. Luteranske su zemlje stoga sklonije socijalnom osiguranju pod nadzorom države, kojim se održava ili pak učvršćuje postojeća socijalna struktura, dok je u kalvinističkim zemljama naglašeniji individualizam, a u socijalnoj politici prevladava liberalni socijalni rezidualizam.¹⁰⁷

Osim toga, među faktore koji su oblikovali današnju socijalnu politiku i utjecali na način i opseg socijalne zaštite u suvremenim državama, moramo uvrstiti i posljedice koje je ostavio Drugi svjetski rat, osobito iskustvo stradanja i bijede koje je promijenilo pogled na društvene uvjete i povećalo socijalnu osjetljivost kod ljudi.¹⁰⁸ Možemo stoga reći, da je vrijeme Drugoga svjetskoga rata teška gospodarska situacija u poratnim godinama, dovelo do potrebe državnog ekonomskog i socijalnog intervencionalizma i stvaranja socijalno osjetljive države, osobito na europskom kontinentu. Država je, s jedne strane, mehanizmima osiguranja obuhvatila gotovo svo stanovništvo, a, s druge strane, povećala obujam već postojećih socijalnih prava.¹⁰⁹ U tom smislu, socijalnu

¹⁰⁴ «Riječ je o tezi o autonomnoj funkciji države koja se iskazuje u socijalnoj domeni... U središte pažnje tako dospijeva ne samo država kao vlast nego i sloj administrativnih upravljača i reformatora koji su uz državu na različite načine vezani i koji poduzimaju različite inicijative i formuliraju socijalne programe.», *Ondje*, str. 22.

¹⁰⁵ «Na neki način problem rješava laički socijalni katolicizam, posebno u Njemačkoj, dajući državi ključnu ulogu u pomaganju siromašnima i formulirajući koncepciju socijalne pravde različitu od liberalne i socijaldemokratske.», *Ondje*, str. 25.

¹⁰⁶ «Katolički socijalni pokret još krajem prošloga stoljeća (op. a. 19. stoljeće) nadvladava buržoasku vrijednost milosrđa i filantropije te formulira vlastitu kritiku kapitalizma na osnovi koje u mnogim katoličkim zemljama srednje i južne Europe uspijeva zadobiti značajnu podršku siromašnih slojeva stanovništva i odvojiti ih od lijevih marksističkih partija.» *Ondje*, str. 21.

¹⁰⁷ *Ondje*, str. 25-26.

¹⁰⁸ Drugi svjetski rat utjecao je na socijalnu politiku u Velikoj Britaniji na način da je ojačala solidarnost građana, upozнала se bijeda te naglasila jača potreba državne intervencije. Usp. *Ondje*, str. 27.

¹⁰⁹ Usp. *Ondje*, str. 124.

politiku čine «postupci države usmjereni tomu da se primjerenim sredstvima i u skladu s temeljnim ciljevima što ih slijedi neko društvo poboljša gospodarski i/ili socijalni položaj onih skupina koje su prema apsolutnim mjerilima ili u usporedbi s drugim skupinama drže slabijima.»¹¹⁰

2. Država i socijalna politika: načelna polazišta

Među temeljne ciljeve socijalne politike možemo navesti osiguranje i povećanje materijalne slobode svih građana, ostvarenje socijalne pravde i osiguranje unutaršnjeg mira. Osim toga, socijalna politika bi obuhvaćala i zaštitu narodnog zdravlja, zaštitu djece i obitelji, zaštitu invalida rata i rada, socijalno osiguranje, zaštitu iseljenika i useljenika, zaštitu osoba s tjelesnim i duševnim nedostacima te zaštitu starih i iznemoglih. U područje socijalne politike spadalo bi i sprečavanje socijalno negativnih pojava, poput alkoholizma, prosjačenja, prostitucije, itd.¹¹¹ Drugim riječima, prema danas opće prihvaćenom mišljenju, socijalna politika je “društvena djelatnost koja prati trajne socijalne pojave te sustavno poduzima odgovarajuće akcije i provodi mjere gospodarske, tehničke i financijske prirode radi zaštite interesa većeg broja ljudi i ostvarivanja zakonski utvrđenih prava i društvenih ciljeva u socijalnom zbrinjavanju stanovništva.”¹¹² Međutim, prema načinu državne intervencije u provođenju socijalne politike i rješavanju socijalnih pitanja, kao pravno-institucionalnom okviru za socijalno-političko djelovanje, danas načelno razlikujemo koncept države blagostanja i socijalne države.¹¹³

a. Država blagostanja (*Welfare State*)

Izraz država blagostanja ili država dobrobiti (*Welfare State*) stvoren je četrdesetih godina prošlog stoljeća u svezi s britanskom socijalnom

¹¹⁰ A. MILARDOVIĆ, Đ. NJAVRO, *Socijalno partnerstvo u europskom obzoru*, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split, 1998, str. 9.

¹¹¹ Usp. Socijalna politika, u: Z. BALETIĆ (ur.), *Ekonomski leksikon*, str. 834.

¹¹² *Ondje*, str. 834. O različitim poimanjima socijalne politike u pojedinim zemljama i kod pojedinih autora vidi: V. PULJIZ, *Socijalna politika; definicija i područja*, u: V. PULJIZ (ur.), *Sustavi socijalne politike*, str. 9-21.

¹¹³ U njemačkoj literaturi, govor o socijalnoj politici tradicionalno poistovjećuje socijalnu državu s državnim mjerama za osiguranje dohotka u slučaju privremenog ili trajnog gubitka radne sposobnosti. Međunarodna organizacija rada također uglavnom slijedi ovakvo određenje pojma socijalne države, ali u svoju definiciju socijalnih izdataka uključuje i troškove za javno zdravstvo, socijalnu skrb, i poslijeratne troškove. Anglosaksonska socijalno-politička literatura više naglašava koncept države blagostanja koja, uz osiguranje dohodaka, u red aktivnosti obično uključuje i zdravstvenu politiku, stambenu politiku i obrazovnu politiku. Usp. J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 412.; F. X. KAUFMANN, *Sozialpolitik*, u: *Lexikon der Wirtschaftsethik*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1993, st. 998-1006.

reformom.¹¹⁴ Pod pojmom države blagostanja, danas se uglavnom poima suvremena država zapadnog razvijenog svijeta koja svojom ekonomskom politikom nastoji osigurati blagostanje svome stanovništvu. Međutim, s obzirom na zajamčena prava na socijalnu skrb i prava na socijalnu sigurnost građana te načinu državne intervencije u rješavanju socijalnih pitanja, možemo danas razlikovati državu blagostanja u užem i širem značenju.¹¹⁵

Država blagostanja, u užem smislu, bila bi država koja zaštićuje minimalne standarde glede prihoda, hrane, odijevanja, zdravstvene zaštite, stanovanja, socijalne sigurnosti i obrazovanja, tj. osigurava 'socijalno blagostanje'. Ističe se kako ona nije zamišljena kao država obilja, iako njezini minimalni standardi, s obzirom na prihode i obrazovanje, iznad su pukog održavanja života.¹¹⁶ U tom smislu, država blagostanja sustav socijalnog osiguranja prebacuje na teret vlastitih uspjeha i rizika, a država u tome sudjeluje minimalistički, tj. samo osigurava minimalni životni standard i intervenira u slučajevima socijalne ugroženosti.¹¹⁷ U malo širem značenju, država blagostanja, osim navedenog 'socijalnog blagostanja', obuhvatila bi i 'fiskalno blagostanje': porezne olakšice i socijalna primanja, i 'profesionalno blagostanje': davanja i usluge uposlenih

¹¹⁴ O izvještaju lorda Beveridgea i laburističkim socijalnim reformama u Velikoj Britaniji nakon Drugoga svjetskog rata vidi: V. PULJIZ, *Socijalne reforma Zapada*, str. 103-106.

¹¹⁵ O razvoju socijalne politike u Europi, vidi: Z. ŠUČUR, Sustavi socijalne pomoći, u: *Revija za socijalnu politiku* 5 (1998), br. 4, str. 243-260.

¹¹⁶ Načelo na kojem počiva ovaj model možemo označiti kao politiku koja želi smanjiti poreze za bogate, jer ako oni budu plaćali manje poreze gospodarski rast bit će veći i svima će donijeti blagostanje. Ova promišljanja bliska su ekonomskoj teoriji kapitalizma Adama Smitha, koji ulogu države vidi samo u zaštiti tržišta. Tržišne tokove kreiraju pojedinci, a država samo štiti od monopola. Temelji Smithove teorije mogu se sažeti u nekoliko principa: poštivanje neograničene slobode političkih i individualnih prava, racionalistički naturalizam, kao vjera u naravne snage za samoregulaciju i samoozdravljenje, ekonomsko shvaćanje da se jedino pomoću sustava ideja i postupaka za davanjem većih sloboda pojedincu postiže najveće moguće blagostanje te nepriznavanje izvornih socijalnih prava. Ova teorija ostala je ipak samo na razini teorije, jer u praksi nema države u kojoj se nije dogodila intervencija države u gospodarsko i socijalno područje. Usp. M. ALBERT, *Kapitalizam protiv kapitalizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 15-16.; M. DOBB, *Storia del pensiero economico*, Ed. Riuniti, Roma, 1999, str. 45-67. Kritiku ovih postavki vidi u: V. ZSIFKOVITS, *Wirtschaft ohne Moral*, Tyrolia, Innsbruck-Wien, 1994.

¹¹⁷ U ovom modelu važnu ulogu ima pojam zaslužene pravednosti koji je inspiriran liberalnim shvaćanjima pravednosti. Polazište je poimanje slobode kao odsustvo prisile te je čovjek obavezan činiti samo ono što je dobrovoljno odlučio. U tom smislu zasluženost sudjelovanje na društvenim prihodima ovisi o zaslugama koje je pojedinac stekao radom u društvu. O različitim poimanjima pravednosti, nadahnute liberalnom tradicijom, vidi: M. KRIŽAN, Pravednost u kulturalno pluralnim društvima, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split, 2000.; M. TOSO, *Welfare Society*, LAS, Roma, 1995, str. 439-450. Zanimljivo je promišljanje J. Rawlsa: «Socijalne i ekonomske nejednakosti imaju zadovoljiti dva uvjeta: prvo, one se moraju odnositi na službe i položaje dostupne svima pod uvjetima pravične jednakosti mogućnosti; i drugo, one moraju biti na najveću dobrobit najslabije stojećih pripadnika društva.», J. RAWLS, *O liberalizmu i pravednosti*, Hrvatski kulturni dom, Rijeka, 1993, str. 30.

vezanih uz bolest, mirovinski sustav i sigurnost na poslu te razne subvencije i davanja za stanovanje, rekreaciju, hranu i obrazovanje.¹¹⁸

Država blagostanja, shvaćena u svom najširem značenju, bila bi država koja, osim što garantira minimalne uvjete životnog standarda, obuhvaća upravljanje gospodarstvom, regionalnu politiku, reguliranje 'fizičkog okoliša', izdatke za umjetnost, sport i socijalnu pomoć. Drugim riječima, država blagostanja djelovala bi u gospodarstvu, primjenjivala fiskalnu i intervencijsku politiku kako bi utjecala na tržišnu raspodjelu dohotka i jamčila, ne samo elementarnu sigurnost i politička prava, već i socijalnu i ekonomsku sigurnost čitavom stanovništvu.¹¹⁹ Drugim riječima, ovaj pojam «države dobrobiti ili blagostanja» (welfare state) označavao bi zemlje «u kojima država preuzima aktivnu ulogu u upravljanju gospodarskim i društvenim kretanjima, a značajan dio svojih resursa posvećuje socijalno-političkim svrhama koje trebaju zadovoljiti zahtjev za većom ravnopravnošću životnih prilika u dimenzijama osiguranja dohotka, zdravlja, stanovanja i obrazovanja. Ta međunarodno prihvaćena koncepcija sadrži i obvezu države na sveobuhvatnu politiku izgradnje socijalnih građanskih prava koja se neće zadovoljiti osiguranjem potrošačkih mogućnosti nego će unapređivati i gospodarski rast i punu zaposlenost te joj je cilj razgradnja nejednakih prilika za sudjelovanjem u društvenom i političkom životu.»¹²⁰ Država blagostanja postaje tako država skrbnica i preuzima sveobuhvatnu skrb o građanima, od rođenja do smrti. Ovaj, maksimalistički oblik države blagostanja često se naziva i asistencijska država.

b. Različita poimanja socijalne države

¹¹⁸ Posljednja tri stoljeća u zapadnim se zemljama uglavnom ostvarivala ideja T. H. Marchalla o razvoju ljudskih prava i konstituiranju punog građanstva (citizenship) koja bi podrazumijevala temeljnu ljudsku jednakost koja proizlazi iz punog članstva individue u zajednici i podrazumijeva tri kategorije prava. Prvu kategoriju čine civilna prava vezana uz individualne slobode. Drugu kategoriju čine politička prava koja podrazumijevaju sudjelovanje pojedinaca u javnom životu društvene zajednice kojoj pripada. Treća kategorija prava, razvila su se uglavnom u 20. stoljeću, bila bi socijalna prava i mogu se odrediti kao pravo na zajamčene temeljne materijalne uvjete življenja i socijalnu sigurnost, odnosno kao pravo sudjelovanja građana u korištenju civilizacijskog nasljeđa društva. Usp. V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Globalizacija i socijalna država*, Zagreb, 1998, str. 18.

¹¹⁹ Koncepcija države blagostanja uključuje obvezatno osnovno obrazovanje, legalno sindikalno organiziranje, razvoj zdravstvene službe, mirovinsko osiguranje, određuje najniže plaće, uvodi osiguranje za slučaj bolesti, osigurava odštete za ozljede na radu, utemeljuje socijalnu skrb za siromašne, itd. Usp. Država blagostanja, u: Z. BALETIĆ (ur.), *Ekonomski leksikon*, str. 157.

¹²⁰ J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 411. Možemo, međutim, odmah primijetiti da sve države Zapada nisu države blagostanja, jer ne mogu zajamčiti svojim građanima dotične standarde.

Ako želimo odrediti pojam socijalne države, tada ćemo naići na različite definicije.¹²¹ Polazeći od tvrdnje da se bitnim elementom socijalne države smatra njezina zakonodavna, provedbena, nadzorna ili neka druga intervencija u gospodarski i socijalni život pojam socijalne države, prema jednom mišljenju, bio bi istovjetan s pojmom države blagostanja i uključivao bi sve industrijalizirane zemlje Zapada.¹²² Prema drugom mišljenju, iako sve moderne zemlje Zapada na određeni način interviraju u socijalno područje, ipak ne daju sve ista prava na socijalnu sigurnost te, stoga, ne možemo sve države blagostanja poistovjetiti sa socijalnom državom. U tom smislu, što se tiče zajamčenog prava na socijalnu skrb onih najsiromašnijih, između socijalne države i države blagostanja ne bi postojala bitna razlika, jer je u pitanju osiguranje minimalnog životnog standarda. Taj standard mora biti dovoljan, iznad pukog održavanja života, kako bi se njime osigurao život dostojan čovjeka.

Razlika bi se, međutim, očitovala u pravednoj raspodjeli nacionalnog dohotka,¹²³ te, prema ovom mišljenju, osim zajamčenog prava na socijalnu skrb, socijalna država uključivala bi i pravo na socijalnu sigurnost.¹²⁴ Socijalnu državu obilježavala bi stoga raspodjela nacionalnog dohotka prema načelu društvene pravednosti, utemeljenom na određenom obliku društvene solidarnosti, za razliku od onih država koji raspodjelu vrše prema načelu zaslužene pravednosti.¹²⁵ Obilježje socijalne države, osim demokratskoga uređenja, bila bi njezina socijalna osjetljivost, jer svojim mjerama i djelovanjem potiče i usmjerava gospodarski

¹²¹ «Pojam 'socijalnih režima' rabi se prema definicijama Esping-Andersena, koji kaže da su oni kombinirani i međusobno povezani načini na koji se socijalno proizvodi i alocira između države, tržišta i obitelji. Ovim se pojmom i ovakvom definicijom odmiče od naglaska na socijalnoj državi, jer je država samo jedan od 'partnera' u procesu oblikovanja i funkcioniranja socijalnih aranžmana.» S. ZRINŠČAK, *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti*, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, Zagreb, 2002, str. 28. Usp. A. MILARDOVIĆ, *Socijalna država*, Pan liber, Zagreb-Osijek-Split, 1995.; P. ABRAHAMSON, *Proizvodnja modela socijalne politike*, u: *Revija za socijalnu politiku* 7 (2000), br. 1., str. 79-93.

¹²² Pravna država postoji ako je utemeljena i djeluje zakonito i legitimno, a demokratska ako je osnovana na parlamentarizmu i višestranačju te na zaštiti prava čovjeka. Totalitarna ili diktatorska država može biti u načelu socijalna, ali nije demokratska niti pravna zbog odsutnosti pravno-moralnog legitimiteta. Usp. A. RAVLIĆ, *Socijalna država i država blagostanja*, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 61.

¹²³ Pojedini autori poimaju socijalnu državu kao državu koju obilježava 'množenje' zakona i provedbenih propisa, tj. kao državu socijalne intervencije. Prema trećem shvaćanju, pod pojmom socijalne države podrazumijeva se država u kojoj su uređeni sustavi socijalne sigurnosti i koja kontrolira socijalne procese. Usp. *Ondje*, str. 61.

¹²⁴ O primjeni ovih načela u praksi vidi: *Ondje*, str. 64-71.

¹²⁵ Usp. V. MILIČEVIĆ, *Socijalna država, država blagostanja*, u: *Revija za socijalnu politiku* 5 (1998), br. 4, str. 261-267.

razvoj te raspoređuje nacionalni dohodak u korist nižih slojeva stanovništva.¹²⁶ U prvi plan se stavlja solidaristički vid države te bi socijalna država bila pokušaj da se postigne gospodarska, moralna i politička preobrazba društva. Gospodarski gledano, ona se razlikuje od čisto tržišnih odnosa,¹²⁷ te iziskuje povećanje sigurnosti zarada i sigurnosti pri zapošljavanju, a moralno, ona nastoji obraniti ideju socijalne pravde, solidarnosti i univerzalizma. Politički gledano, socijalna država čini dio projekta izgradnje nacije na temeljima demokracije.¹²⁸ Zastupnici ovog mišljenja često poistovjećuju državu blagostanja u njezinom najširem značenju, tzv. asistencijsku državu, sa socijalnom državom.

c. Socijalna država i socijalni nauk Crkve

Socijalni nauk Crkve polazi od antropološko-teološkog učenja da je čovjek po svojoj naravi društveno biće i da ne može živjeti sam za sebe već mu je potrebna prije svega obitelj, a onda i šira zajednica – država, kako bi mogao ostvariti svoje potrebe i u konačnici samog sebe.¹²⁹ Drugi vatikanski sabor stoga naglašava da «pojedinci, obitelji i razne skupine što sačinjavaju građansku zajednicu svjesni su vlastite nedostatnosti da ostvare potpuni ljudski život i uviđaju potrebu šire zajednice u kojoj će svi svakodnevno udruživati svoje sile u cilju sve savršenijeg ostvarenja općeg dobra».¹³⁰ U svjetlu kršćanske socijalne misli, država pronalazi

¹²⁶ Socijalna država se brine se o: zaposlenosti za rad sposobnog stanovništva, otklanjanju siromaštva, ostvarenju blagostanja, zdravlju i školovanju stanovništva, zbrinjavanju starih i bolesnih i dr. U odnosima s drugim narodima i svjetskim organizacijama zastupa nacionalne interese, štiti svoje građane, gospodarske i druge organizacije te manje teritorijalno-političke zajednice.», Socijalna država, u: Z. BALETIĆ (ur.), *Ekonomski leksikon*, str. 834.

¹²⁷ Možemo spomenuti i mišljenje koje ističe da socijalnu državu obilježava korporativan sustav gospodarstva, za razliku od sustava slobodne tržišne podjele. Drugim riječima, bitna oznaka socijalne države bila bi njezina korporativna koncepcija političkog i gospodarskog ustroja te sustav vladanja društvom, gdje dominantni položaj imaju gospodarske i socijalne djelatnosti organizirane kao velike korporacije. «U suvremenom tumačenju korporacija je svojevrstni oblik organizacije koji povezuje odgovarajuće nacionalne sindikalne (radničke) organizacije i organizacije poslodavaca (po pojedinim gospodarskim granama) s političkim institucijama (vlada) To je pokušaj povezivanja radnika i vlasnika kapitala, stvaranje nekoga oblika korporativnog gospodarskog sustava u kojemu bi se ostvarilo jedinstvo rada i kapitala, odnosno njihova ravnoteža.», M. FIGURIĆ, M. MIKULIĆ, *Sustav vrijednosti i izlazak iz krize*, Zagreb, 2003, str. 26.

¹²⁸ Usp. G. ESPING-ANDERSEN, Nakon zlatnog doba: budućnost socijalne države u novom svjetskom poretku, u: *Revija za socijalnu politiku* 1 (1996), br. 1, str. 59.

¹²⁹ Prema nauci sv. Tome Akvinskog, «država zauzima vrhunsko mjesto među svim tvorenima ljudskog razuma, budući da su sve ostale ljudske zajednice upućene na nju. Što se pak tiče onih cjelina koje stvaraju mehanička umijeća od ljudskih upotrebnih dobara, njihova je svrha čovjek. Ako, dakle, značaj neke znanosti ovisi o odličju i savršenstvu svoga predmeta, onda je politika najznačajnija među svim praktičnim znanostima, tj. arhitektonska ukoliko, naime, ima u vidu konačno i savršeno dobro ljudske stvarnosti.» T. AKVINSKI, *Sententia libri Politicorum*, u: T. AKVINSKI, *Izabrano djelo*, uredio T. Vereš, Globus, Zagreb, 1981, str. 119-120.

¹³⁰ DRUGI VATKANSKI SABOR, Gaudium et spes, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, br. 74., u: ISTI, *Dokumenti, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1981.

svoje puno opravdanje i smisao u promicanju općeg dobra koje kršćanska tradicija poima kao skup svih onih uvjeta “društvenog života u kojima ljudi, obitelji i udruženja mogu potpunije i lakše postići svoje usavršenje”.¹³¹ U tom smislu, privatno vlasništvo i individualna prava uvjetovana su općim dobrom i potrebama zajednice te određena dobra koja su nužna za društveno blagostanje moraju ostati opće vlasništvo kako ne bi bilo ugroženo opće blagostanje.¹³² S druge strane, država je dužna promicati društvenu pravednost «ostvarujući uvjete koji omogućuju udruženjima i pojedincima postizavanje onoga na što imaju pravo po svojoj prirodi i po svom pozivu.»¹³³

Socijalna politika utemeljena je na taj način na društvenoj pravednosti koja proizlazi iz opće namjene dobara, budući da su zemaljska dobra namijenjena svim ljudima i svi imaju jednako pravo na njegovu upotrebu.¹³⁴ Društvena ili socijalna pravednost, potičući i odgovarajućim zakonima i programima, obvezujući one koji posjeduju dobra da ih stave u službu svih, uklanja velike društvene nejednakosti i uspostavlja naravnu hijerarhiju vrijednosti. «Cilj socijalne pravde bio bi, dakle, uspostava pravednoga društvenog poretka koji će svima jamčiti ekonomsku i socijalnu sigurnost, što je preduvjet da bi komutativna i distributivna pravda uopće bile moguće.»¹³⁵ Društvena pravednost postaje temeljni oblik pravde, jer izražava osnovno naravno pravo svakog čovjeka na ona dobra koja su mu nužna za život, bez obzira koliko za njih pridonosi. Socijalna pravednost stoga «upravo traži da se ekonomskom razvoju

¹³¹ *Ondje*, br. 74.

¹³² Katekizam Katoličke Crkve istaknut će tri bitna aspekta općeg dobra. Ono predstavlja poštivanje osobe kao takve te njezinih temeljnih i neotuđivih prava, jer «društvo je dužno svakome svome članu dopustiti da ostvari vlastiti poziv. Napose, opće dobro sastoji se u uvjetima izvršavanja naravnih sloboda koje su nenadomjestive da se ljudski poziv potpuno razvije: kao što je pravo da (svatko) djeluje prema ispravnoj normi svoje savjesti, pravo na zaštitu privatnoga života te na opravdanu slobodu, i na religioznom području.» Nadalje, opće dobro traži društveno blagostanje i razvitak same skupine te država mora omogućiti svakome ostvariti što mu je potrebno za doista ljudski život, tj. hranu, odjeću, zdravlje, rad, odgoj i kulturu, pravo na osnivanje obitelji, itd. Konačno, opće dobro uključuje mir, tj. postojanost i sigurnost pravednog poretka. U tom smislu, Katekizam će posebno naglasiti kako «jedinstvo ljudske obitelji, koje objedinjuje bića s jednakim naravnim dostojanstvom, uključuje opće zajedničko dobro.» *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija-Glas Koncila, Zagreb, 1992, br. 1905-1912. Usp. V. DUGALIĆ, Nacionalno bogatstvo: opće dobro svih građana ili prigoda za bogaćenje pojedinaca, u: S. BALOBAN (ur.), *Hrvatski identitet u Europskoj uniji*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, Zagreb, 2003, str. 197-229.

¹³³ *Ondje*, br. 1928.

¹³⁴ «Slično u ekonomski vrlo razvijenim zemljama može mreža institucija za socijalno zbrinjavanje i osiguranje sa svije strane pridonijeti da se opća namjena dobara provede u djelo...Pri uređenju svih tih institucija treba bdjeti da građani ne zauzmu prema društvu stav pasivnosti, izbjegavajući tereta preuzetih dužnosti i odbijanja službi.» DRUGI VATAKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, br. 69. O društvenoj funkciji privatnoga vlasništva vidi: P. ŠOLIĆ, *Radost ljubavi*, CUS, Split, 1994, str. 387-404.

¹³⁵ I. DEVČIĆ, Društvena pravda, solidarnost i ljubav od enciklike *Rerum novarum* do *Centesimus annus*, u *Bogoslovska smotra* 62 (1992), br. 3-4, str. 168.

uvijek pridruži i prilagodi socijalni razvoj, i to tako da od povećanoga državnog bogatstva primaju jednaku korist svi staleži građana bez razlike.»¹³⁶

Dostojanstvo ljudske osobe zahtijeva da socijalna država bude utemeljena na dva principa: solidarnosti i supsidijarnosti, koji tvore dvostruki kriterij za uređenje društva.¹³⁷ U duhu solidarnosti, socijalna država promiče društvenu pravednost, a u svjetlu načela supsidijarnosti čini odmak od etatističkog pristupa u rješavanju socijalnih pitanja i ostvarenja socijalne politike. Solidarnost bi proizlazila iz društvene naravi čovjeka naglašavajući važnost društvene pripadnosti u cilju ostvarenja društvene pravednosti i socijalne osjetljivosti.¹³⁸ Međutim, da solidarnost ne bi postala tutorstvo nad drugima, važan je i princip supsidijarnosti, jer omogućuje da posredna tijela ne izgube svoju zakonitu samostojnost, s jasnim naglaskom na osobnu odgovornost. Supsidijarnost stoga «treba smatrati nadopunom solidarnosti; ljudska osoba, mjesne zajednice i ‘posredna tijela’ njime se štite da ne izgube svoju zakonitu samostojnost.»¹³⁹ U tom smislu, postoji odgovornost društvenih struktura u cilju stvaranja ozračja za samo-djelovanje, ali i obveza pripomoći u situacijama kada pojedinac nije u stanju sam riješiti svoju situaciju. Stoga, u enciklici *Stota godina*, papa Ivan Pavao II. ukazuje na potrebu razlikovanja države blagostanja od socijalne države upravo s obzirom na ulogu države u rješavanju socijalnih pitanja. Papa ističe da nedostaci u djelovanju asistencijske države ili države blagostanja proizlaze iz neprikladnog shvaćanja zadaće koja je državi vlastita.

«Posljednjih smo godina doživjeli veliko proširenje takve sfere zahvata koje je pridonijelo da se izgradi na neki način država novoga tipa: ‘država blagostanja’. Takvih je razvitaka u nekim državama bilo kako bi najprikladnije odgovorile mnogim dužnostima i potrebama donoseći lijek oblicima siromaštva i lišenosti, nedostojnima ljudske osobe. No bilo je ipak i pretjeranosti i zloupotreba, koje su posebno posljednjih godina izazvale oštre kritike te države blagostanja kvalificirane kao ‘asistencijske države’. Manjci u djelovanju asistencijske države proizlaze iz neprikladnog shvaćanja zadaće koja je državi vlastita. I na tom području treba poštivati načelo supsidijarnosti: društvo višega reda ne smije se miješati u unutarnji život društva nižega reda

¹³⁶ IVAN XXIII., *Mater et Magistra*, enciklika o razvoju socijalnog pitanja, br. 73, u: M. VALKOVIĆ, *Nav. dj.*, str. 122.

¹³⁷ Solidarnost bez supsidijarnosti može se lako izroditi u puki asistencijalizam, a supsidijarnost bez solidarnosti riskira nadahnjivati oblike lokalnog (regionalnog) egoizma. Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, Libreria editrice vaticana, Città del Vaticano, 2004, br. 351.

¹³⁸ Usp. Š. MARASOVIĆ, *Porijeklo i sadržaj pojma «solidarnost»*, u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004), br. 2, str. 353-376.

¹³⁹ ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Socijalni nauk Crkve u svećeničkom obrazovanju*, br. 38, u: M. VALKOVIĆ (ur.), *Nav. dj.*, str. 561.

lišavajući ga njegovih nadležnosti, nego mu mora, naprotiv pomagati u slučaju nužde te mu pomoći da uskladi svoje djelovanje s djelovanjem drugih društvenih komponenata u vidu zajedničkoga dobra.»¹⁴⁰

Polazeći od ovih načela, socijalni nauk Crkve ne poistovjećuje koncepciju države blagostanja sa socijalnom državom. Ističući načelo zaslužene pravednosti, minimalistički oblik države blagostanja zanemario bi načelo solidarnosti, jer raspodjela dohotka ne bi bila prema načelu društvene pravednosti već bi se sastojala od osnovnog oblika socijalne skrbi koju država pruža najugroženijima. S druge strane, tzv. asistencijska država, unatoč što pruža širok opseg socijalnih prava i sigurnosti - utemeljenih na solidarističkim idejama društvenog blagostanja – razlikovala bi se od socijalne države jer ne poštuje načelo supsidijarnosti.¹⁴¹ Stoga, unatoč određenim zajedničkim ciljevima, osobito odgovornost za preraspodjelu dohotka od jedne socijalne grupe prema drugoj na načelima društvene pravednosti, temeljno obilježje socijalne države bilo bi društvo solidarnosti, ali utemeljeno na načelu supsidijarnosti, tj. građanskoj odgovornosti, i odmaku od etatističkog pristupa u rješavanju socijalnih pitanja.

Zadaća državne zajednice sastojala bi se u poticanju odgovornosti pojedinaca i malih zajednica, a društvene strukture moraju, «po principu supsidijarnosti biti tako organizirane da pojedinci i manje skupine imaju dovoljno slobodnoga prostora za samostalan i odgovoran razvitak.»¹⁴² Drugim riječima, primjena principa supsidijarnosti značila bi oblik decentralizacije društva uz naglašavanje građanske odgovornosti i samo pomoći. Država djeluje samo supsidijarno, tj. viša jedinica pomože nižoj samo onda ako se ova ne može više pouzdati u svoje snage. Supsidijarnost bi značila da je solidarnost postavljena hijerarhijski, tj. glavni izvor solidarnosti ili uzajamne odgovornosti je obitelj, druga je lokalna

¹⁴⁰ IVAN PAVAO II., *Stota godina*, enciklika povodom stote godišnjice Rerum novarum (1991. godine), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991, br. 48.

¹⁴¹ Definiciju načela supsidijarnost nalazimo u enciklici *Quadragesimo anno* pape Pia XI. koji kaže da pojedincima i manjim grupama ne treba oduzimati one poslove i službe koje oni mogu obavljati u duhu vlastite odgovornosti te je nepravedno i vrlo štetno davati većemu i višem autoritetu one službe i poslove koje mogu izvršavati manje i niže zajednice. Usp. PIO XI., *Quadragesimo anno*, br. 80. O. Höffe, u analizi enciklike *Quadragesimo anno*, navodi sedam momenata koji pobliže određuju princip supsidijarnosti: mjeru djelovanja ne predstavlja zajednica, već čovjek pojedinac; viša instanca u zajednici dobiva kompetencije od niže, a ne obratno; pojedinac nije dovoljan sam sebi, pa se stoga udružuje s drugima, iz čega proizlazi pravilo prioriteta, koje se pojavljuje u dva oblika, kao zapovijed i kao zabrana; zapovijed pomoći usmjeruje se na zajednicu, tj. ukupna sfera socijalnog stavlja se u službu čovjeka pojedinca; nikakva se nadležnost ne smije postaviti višom negoli je potrebno, ono što može individua ne smije se zahtijevati od zajednice; sposobnost primjene jest princip samo pod pretpostavkom da na bilo koji način postoje hijerarhijski uređene zajednice; svaki prijestup preko svojih ovlasti je nepravednost. Usp. O. HÖFFE, *Subsidijarnost: o službi zajednice individui*, u: *Filozofska istraživanja* 18 (1998), br. 4, str. 595.

¹⁴² NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Za budućnost u solidarnosti i pravdi*, Zagreb, 1998, br. 120.

zajednica, na distanci je odgovornost države i međunarodne zajednice.¹⁴³ Supsidijarnost tako zadobiva snažno moralno utemeljenje, jer način na koji se ljudi odnose jedni prema drugima strukturiran je odozdo te na taj način izgrađuje povjerenje i solidarnost koje osnažuju zajednicu i društvo.¹⁴⁴

3. Praktična provedba socijalne politike

Država blagostanja i socijalna država danas su na različite načine dobili svoje povijesno ostvarenje u pojedinim zemljama. Drugim riječima, u praktičnoj primjeni socijalne politike te ulozi koju ima država u provođenju socijalne skrbi i raspodjeli nacionalnog dohotka, danas možemo uočiti nekoliko pristupa.¹⁴⁵ Prema mišljenju Esping-Andersena, u ostvarenju suvremenih državnih socijalnih sustava odlučnu ulogu imale su povijesne uvjetovanosti i politička pozadina koja ih je pratila. On tako navodi tri idealna tipa suvremenih socijalnih sustava: *liberalni, socijaldemokratski i korporativno/konzervativni* model. Međutim, nijedan od ovih pristupa ne postoji u svojem čistom obliku, već se radi o dominantnom utjecaju jednog modela, na koji su utjecale različite povijesne i političke okolnosti, uvjetujući međusobno prožimanje s ostalim pristupima.¹⁴⁶

Prema drugoj tipologiji koju su izradila dva danska znanstvenika, Sven Bislev i Henning Hansen, možemo razlikovati četiri idealna tipa socijalne države. Prvi tip je *«katolička socijalna politika – načelo rezidualne javne podrške individualnoj odgovornosti unutar obiteljske mreže; te pomoć onima kojima je potrebna. Bitan je naglasak na podržavanju paternalističkih obiteljskih*

¹⁴³ Princip supsidijarnosti štiti osobe od zloupotreba od strane viših društvenih institucija i ujedno ih potiče da pomognu pojedincima i drugim posredničkim tijelima u razvijanju njihovih zadaća. Ovaj princip se postavlja kako bi svaka osoba, obitelj i posredna društvena tijela mogli pružiti nešto izvorno društvenoj zajednici. Iskustvo svjedoči da kada dolazi do negacije ovoga principa ili njegovog ograničenja u ime zahtjeva demokracije ili jednakosti svih u društvu, ograničuje se, a ponekad i guši duh slobode i inicijative. Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, br. 187.

¹⁴⁴ Usp. S. BALOBAN, G. ČRPIĆ (ur.), *O solidarnosti i supsidijarnosti u hrvatskom društvu*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.

¹⁴⁵ Prema nekim autorima danas postoje četiri osnovna modela socijalne politike. Prvi model bio bi minimalistički ili rezidualni model SAD-a ili Švicarske koji ima ograničena i regionalno različita osiguranja za određene socijalne kategorije, koja se financiraju doprinosima i koja su isključivo dopuna privatnoj skrbi. Drugi model je tzv. švedski model ili univerzalni i egalitarni sustavi sigurnosti s velikodušnim iznosima transfera i s izgrađenim socijalnim uslugama koji se financiraju iz općih poreznih sredstava. Treći model je tzv. engleski model ili univerzalni, egalitarni sustavi sigurnosti koji se financiraju iz općih poreznih sredstava, s ciljem sprečavanja siromaštva, no ti su učinci teško mjerljivi. Četvrti model je tzv. njemački ili kontinentalni europski model socijalnog osiguranja ili sveobuhvatni, ali kategorijalno podijeljeni sustavi kojima je cilj osigurati status različitih skupina zanimanja, koje se pretežito financiraju iz doprinosu. Usp. J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 412.

¹⁴⁶ V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 19.

obrazaca, individualnoj štednji i odgovornosti te privatnom milosrđu. Drugi je *korporativna socijalna politika* – socijalno osiguranje kao dio odnosa radnik – poslodavac, uspostavljen prema potrebama i tradiciji svakog pojedinog sektora, upravljani i podržavani od države u interesu održavanja ostarjelih radnih odnosa financirani doprinosima radnika i poslodavaca. Treći je *liberalna socijalna politika* – univerzalno, obvezatno socijalno osiguranje koje štiti zaposlene te javna sredstva nasuprot zahtjevima i potrebama ljudi u nevoljama. Osiguravaju se niske i jedinstvene naknade koji su poticaji traženju posla. *Socijaldemokratska socijalna politika* je četvrto načelo – univerzalno, preventivno, zaštićuje životni standard i radne sposobnosti te daje veći naglasak uslugama, a ne naknadama.»¹⁴⁷

U ovom radu priklanjamo se mišljenju Jona Eivinda Kolberga koje je predložio postojanje tri tipa socijalnih država: liberalni režim, konzervativno-katolički režim i skandinavski model.¹⁴⁸ *Liberalni model*, koji podrazumijeva rezidualnu socijalnu politiku, tj. osiguranje minimalnih garancija za najsiromašnije, prevladavao bi u anglosaksonskim zemljama (npr. u SAD). *Socijaldemokratsko poimanje* socijalne politike, koje polazi od ideje o jednakim socijalnim pravima za sve prema načelu jednakosti i univerzalnosti, najprisutnije je u skandinavskim zemljama (tzv. asistencijska država). *Demokršćansko (konzervativno-katoličko) poimanje* socijalne države, utemeljeno na kršćanskom poimanju solidarnosti i supsidijarnosti, prevladava u europskim kontinentalnim zemljama (npr. u Njemačkoj i Austriji).¹⁴⁹ Možemo reći, da se na praktičnom planu, kao i tijekom prve polovice 20. stoljeća, nastavljaju razvijati tri opcije rješavanja socijalnog pitanja: demokršćanski (prije kršćansko-socijalni), socijaldemokratski (prije socijalističko-sindikalistički) i, na određeni način, političko-demokratski pravac s liberalnim usmjerenjem. Svaki od ovih modela na svoj način vidi ulogu države u provođenju sustava socijalne skrbi i raspodjele nacionalnog dohotka te ga prati

¹⁴⁷ P. ABRAHAMSON, Proizvodnja modela socijalne politike, u: *Revija za socijalnu politiku*, str. 84.

¹⁴⁸ "Ovdje vidimo da je bismarckovski režim otvoren diferencijaciji te može biti smatran katoličkim (južnim) s obzirom na načelo supsidijarnosti i statusnim (modernim) s obzirom na visoki stupanj proširenosti i pokrivenosti.", *Ondje*, str. 84.

¹⁴⁹ Prema nekim autorima postojala bi i južna varijanta socijalne sigurnosti, tzv. južnoeuropska varijanta, koju bi činile tri zemlje: Španjolska, Italija i Grčka. Ovi sustavi socijalne sigurnosti «tradicionalno su naglašavali rješenje civilnog društva kao što je crkve, obitelj, i privatno milosrđe u kombinaciji s paralelnim javnim institucijama. Drugim riječima, tako se osigurava 'fundamentalna socijalna država'», M. RHODES, Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 114.

određeni oblik gospodarskog uređenja primjeren usvojenoj koncepciji socijalne politike.¹⁵⁰

a. Anglosaksonski (liberalni) model države blagostanja

Pojam države blagostanja, «Welfare State», počinje upotrebljavati u SAD tek za vrijeme predsjedničke kampanje 1948. godine, kada su republikanci, «koristeći ga pejorativno, označavali reforme koje su poslije rata proveli britanski laburisti, a koje su prijetile, kako su tvrdili, Americi ako se u njoj nastavi vladavina demokrata. Republikanci su ipak izgubili izbore, a termin je preživio obilježavajući srednju politiku između liberalnog 'laissez-fairea' i doktrinalnog socijalnog planiranja».¹⁵¹ Ovaj model karakterističan je za sve zemlje anglosaksonskog područja, ali se razlikuje njegova američka (više liberalna i rezidualna - SAD) i britansko-australska (više socijalno-liberalna – Velika Britanija, Australija, Kanada) podvarijanta.¹⁵² Međutim, posljednjeg desetljeća Velika Britanija je učinila odlučne korake prema američkom modelu, sa širom disperzijom plaća, porastom nejednakosti i brzom ekspanzijom slabo plaćenih poslova u uslužnom sektoru.

Liberalni model države blagostanja podrazumijeva tzv. rezidualnu socijalnu politiku, a pruža samo socijalnu skrb i uvjete minimalnog standarda. Drugim riječima, osiguravaju se samo minimalni uvjeti života za najsiromašnije i zaštita minimalnog standarda glede prihoda, hrane, zdravlja, stanovanja i obrazovanja. Raspodjela nacionalnog dohotka vrši se po osnovi zaslužene pravednosti, a mnogi elementi socijalne politike ostavljaju se pogodbi

¹⁵⁰ Dok neke europske zemlje glavni teret nameću državnoj blagajni (Irska, Velika Britanija i skandinavske zemlje), u nekim državama (Francuska, Italija te dugo Belgija i Austrija) glavni teret financiranja moraju snositi prvenstveno poslodavci. Nasuprot njima, treća skupina srednjoeuropskih zemalja (Njemačka, Švicarska, Nizozemska te danas Austrija), teret razmjerno ravnomjerno raspoređuju na osigurane građane, poslodavce te na državu i općine. Usp. J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 412.

¹⁵¹ V. PULJIZ, *Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske*, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 102.

¹⁵² Usp. V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 20. Britanska socijalna politika dugo godina bila je pod utjecajem Beveridgeove reforme iz 1944. godine. Međutim, veliku pažnju u njegovom programu privukle su jedinstvene socijalne naknade za sve građane. U tome su neki vidjeli primjenu socijalističke ideologije. Ispravnije je objašnjenje da je koncept nacionalnog socijalnog minimuma sadržanog u tim naknadama na tragu njegovog nastojanja inspiriranog liberalizmom da se ograniči intervencija države u socijalnoj sferi. Zakonom o socijalnoj pomoći iz 1948. godine uspostavljena je poslijeratna britanska socijalna politika koja se po osnovnim obilježjima može smjestiti negdje na pola puta između skandinavskog socijaldemokratskog i američkog rezidualnog modela. Usp. V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, str. 105-106.

pojedinaца i odgovarajućih institucija.¹⁵³ Na taj način socijalna politika je prebačena na teret vlastitih uspjeha i rizika, a država u tome sudjeluje minimalistički. Liberalni model minimalizira solidarnost i nudi skromna davanja nakon provjere prihoda i sposobnosti.¹⁵⁴ Mnogi danas ističu kako je on pragmatičan i obilježen inkrementalizmom, tj. sposobnošću da se promjene u sustav uvode postupno. Nadalje, on je decentraliziran, a veliku ulogu ima privatni sektor, koji se osobito iskazuje u zdravstvenoj zaštiti, mirovinama, grupnom osiguranju, obrazovanju i socijalnim uslugama. U novije vrijeme, međutim, razvila se ozbiljna rasprava o opravdanosti ovog modela, budući da jedni prigovaraju kako je država premalo socijalna te da su potrebni socijalni zakoni kao u većini europskih zemalja.¹⁵⁵

Drugi ističu kako je potrebno nešto poduzeti da se društvo ne bi rastočilo uslijed prevelikog individualizma i pomanjkanja socijalne svijesti.¹⁵⁶ Naime, država je zasnovana na neoliberalno-tržišnom gospodarstvu i nastoji putem što slobodnijeg tržišta, osobito kroz slobodnu trgovinu, ostvariti što veće bogatstvo i blagostanje. «U pravnom pogledu ona se zalaže za što je moguće veću zakonsku deregulaciju, tako da prednost daje sporazumu stranaka, tj. ugovornom uređenju konstitutivnih elemenata prava: činjenica, akcije (djelovanja) i odnosa.»¹⁵⁷ Drugim riječima, ovaj tip države priznaje samo jednu logiku - logiku tržišta, a poslovna filozofija zasnovana je na individualnom uspjehu i brzom

¹⁵³ Prema liberalnom uvjerenju, civilna i politička prava su prava liberalnog karaktera i u načelu nisu podložna arbitraži državne vlasti. S druge strane, socijalna prava, posebno ona vezana uz minimum egzistencije, oblikuju kolektivne institucije unutar kojih se mutualiziraju troškovi i socijalna davanja. Taj proces kolektivizacije socijalnih prava nametnut je izvana i ona se ne smatraju imanentnim pojedincu. Važno je napomenuti da je upravo novac ograničavajući faktor socijalnih prava. Usp. V. PULJIZ, Globalizacija i socijalna država, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 19.

¹⁵⁴ Socijalna se pomoć u pravilu «dodjeljuje uz provjeru prihoda (means-test) što ima snažna stigmatizirajuća obilježja. Većina stanovništva socijalnu sigurnost ostvaruje na tržištu, 'kupujući' je u poduzeću ili kod osiguravajućih društava. Doduše postoje opći, ali osjetno reducirani javni sustavi socijalne sigurnosti. Prema tome, uloga države je rezidualna, a socijalna se prava tretiraju kao neka vrsta ekstenzije građanskih prava.», *Ondje*, str. 20.

¹⁵⁵ Usp. V. PULJIZ, SAD: liberalizam, filantropija i Rooseveltove socijalne reforme, u: *Revija za socijalnu politiku* 4 (1997), br. 1, str. 55-62; P. BEJAKOVIĆ, Borba protiv siromaštva u SAD, u: *Revija za socijalnu politiku* 7 (2000), br. 2, str. 147-162.

¹⁵⁶ Staro liberalno poimanje pravne i socijalne države svodi njezinu bitnu zadaću na zaštitu društva od izvanjskog napadaja (vojska), na očuvanje unutarnjeg mira (policija) i na održanje infrastrukture (npr. ceste i željeznice) i, većinom, na neke temeljne kulturne aktivnosti (obvezatno obrazovanje za sve), ali socijalnu sigurnost više ili manje gubi s horizonta, iako će pod pritiscima malo-pomalo biti prisiljeno uvoditi barem neke socijalne mjere. U novije vrijeme razvija se tzv. 'komunitarizam' i pojačan govor o važnosti civilnog društva za socijalnu politiku. Usp. M. VALKOVIĆ, Civilno društvo- izazov za državu i Crkvu, u: S. BALOBAN (ur.), *Izazov civilnog društva u Hrvatskoj*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, Zagreb, 2000, str. 71.

¹⁵⁷ A. RAVLIĆ, Socijalna država i država blagostanja, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 63.

financijskom profitu. U tom smislu, traži se što veća pravna deregulacija tržišta, smanjivanje javnih rashoda za socijalnu sigurnost, uvode se dopunski oblici mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, koje plaća svatko za sebe, jer se pretpostavlja da su to građani sposobni plaćati te se smanjuje broj korisnika socijalne pomoći.¹⁵⁸

U praksi, takva država blagostanja, zbog neoliberalno-tržišnog pristupa gospodarstvu, ekonomski je djelotvornija od ostalih modela, prije svega skandinavskog, ali nije djelotvornija pri rješavanju socijalnih pitanja i problema. Ono što je zajedničko svim neoliberalnim pristupima jesu sve veće razlike i sve veće siromaštvo.¹⁵⁹ Međutim, prema nekim mišljenjima, «kada u svijetu dolazi do globalizacije socijalne politike i kada oživljavaju liberalne ideje koje znače slabljenje uloge države i jačanje drugih čimbenika socijalnog blagostanja, dostignuća američkog modela socijalne sigurnosti dobivaju na značenju.»¹⁶⁰ U tom smislu Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond više-manje zagovaraju liberalni model socijalne politike koji smatraju najbolje prilagođenim globalizacijskim procesima i novim obilježjima gospodarstva.¹⁶¹

b. Skandinavski (socijaldemokratski) model države blagostanja

Iako postoje značajne razlike među nordijskim zemljama, skandinavski je model utemeljen na korporativnom sustavu formiranja plaća i konsenzusu između kapitala, sindikata i države u pogledu racionalizacije i tehničkih promjena. Skandinavska se socijalna politika često ističe kao alternativa «bismarckovskoj,

¹⁵⁸ «To samo po sebi ima slabosti, budući da stvara politički prostor za antisocijalne pritiske kako se povećava broj onih koji pribjegavaju privatnoj zdravstvenoj zaštiti i privatnim mirovinama.», M. RHODES, *Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 114. O suvremenom američkom gospodarstvu modelu vidi: M. ALBERT, *Nav. dj.*, str. 32-35.

¹⁵⁹ Američki biskupi u svom pismu 1986. godine, kritički se osvrćući se na teško socijalno stanje u SAD-u, iznose neke važne zahtjeve s obzirom na solidarnost i razdiobnu pravednost. Oni naglašavaju da se porezi i socijalna davanja moraju trajno provjeravati s obzirom na učinke koje imaju na siromašne. Pri tome treba paziti da porezi moraju biti takvi da mogu pokriti javne potrebe društva, a osobito da pokriju osnovne potrebe siromašnih. Potom, paziti na progresivnu poreznu stopu te da se od obitelji ispod službene granice siromaštva ne bi smjelo ubirati porez. Usp. M. VALKOVIĆ, *Solidarnost i pravda kao temelj socijalne države*, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 43.; M. RHODES, *Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 59.

¹⁶⁰ V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, str. 120-121.

¹⁶¹ «Mada u Svjetskoj banci među stručnjacima europske provenijencije ima nastojanja za otklonom od liberalnog prema europskim modelima socijalne politike, ipak je liberalna, američka struja utjecajnija. Neoliberalizam je u početku bio popularan u nekim zemljama (npr. Poljskoj), jer je predstavljao radikalnu alternativu državnom socijalizmu i jer je u jednom razdoblju bio relativno uspješan na Zapadu (reganizam i tačerizam). No, pokazalo se da je u srednjoeuropskoj grupi postsocijalističkih zemalja prednost dobila gradualistička strategija, koja podrazumijeva postupno osvajanje kapitalizma.», V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 26-27.

korporativističkoj socijalnoj politici, temeljenoj na osiguranju putem doprinosa zaposlenih, ali isto tako i liberalnoj, rezidualističkoj socijalnoj politici američkog tipa u kojoj je u prvom planu slobodno tržište, a država intervenira tek u kritičnim slučajevima socijalne ugroženosti.»¹⁶² Tvorac ovog modela je socijaldemokratska stranka u skandinavskim zemljama, osobito Švedska socijaldemokratska stranka (SAP).¹⁶³

«Socijaldemokrati koji su dominirali skandinavskim sustavom stvorili su visoko univerzalni i ‘dekomodificirajući’ niz socijalnih programa. Usluge i davanja podignuti su na razinu očekivanja srednje klase, a jednakost je osigurana tako da je radnicima omogućen pun pristup tim pravima. Svi su imali pravo na jednake iznose u slučaju pojave rizika, mada su oni koji su bili zaposleni imali dodatna davanja putem obveznih zaposleničkih sustava osiguranja. Taj model ‘potiskuje tržište’ i stvara međuklasnu solidarnost u korist proširenog sustava socijalne potpore. Njegova snaga leži u jamčenu pune uposlenosti, pri čemu je pravo na rad isto tako važno kao i pravo na zaštitu dohotka. Međutim, to je istodobno izvor slabosti, jer je održanje takvog sustava veoma skupo i zahtijeva da se prihod maksimalizira, a socijalni problemi minimiziraju.»¹⁶⁴

Ne ulazeći u sve segmente ovog modela važno je istaknuti da je on prvenstveno zasnovan na principu institucionalnog ili distributivnog modela države blagostanja.¹⁶⁵ Temeljni načelo ovog modela socijalne politike je princip solidarizma, a označava ga puna zaposlenost, široka skala socijalne sigurnosti i

¹⁶² V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, str. 83.

¹⁶³ «Na ideološkom planu švedska je socijaldemokratska partija napustila marksističku i neoklasičnu ekonomsku politiku u korist kejnezijanizma. Tridesetih godina na toj je osnovi ostvaren historijski kompromis između rada i kapitala... Neki autori naglašavaju da su u vrijeme vladavine švedskih socijaldemokrata bile na djelu dvije osnovne ideje: narodnjaštvo i socijalizam. Narodnjaštvo podrazumijeva traženje mandata za vladanje u širokim slojevima te koaliciju i kompromis sa socijalnim grupama koje nisu prihvaćale socijalizam. S druge strane, socijalizam znači razvoj ekonomske demokracije, socijalne jednakosti i promoviranje interesa radničke klase.», *Ondje*, str. 90. O socijalno-političkom programu Švedske socijaldemokratske stranke vidi: Program Švedske socijaldemokratske stranke iz 1990., u: A. MILARDOVIĆ, *Socijaldemokracija*, Pan liber, Osijek-Zagreb-Split, 1999, str. 237-250.

¹⁶⁴ M. RHODES, *Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 107. O nastanku ovog modela, vidi: V. PULJIZ, *Korijeni skandinavskog socijalnog solidarizma*, u: *Revija za socijalnu politiku* 1 (1996), br. 1, str. 51-57.

¹⁶⁵ «Socijaldemokratski model je univerzalistički i polazi od ideje o jednakim socijalnim pravima za sve. Presudno su ga oblikovali švedski socijaldemokrati koji su nastojali uspostaviti socijalnu jednakost na razini koja odgovara standardima srednje klase, a ne jednakost u zadovoljavanju minimalnih potreba, kao što je to slučaj u liberalnoj socijalnoj državi. Svi građani trebaju ostvariti socijalna primanja i usluge koje se pretežno financiraju iz općih izvora, tj. porezima.», V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 20-21.

strategija smanjivanja razlika u standardu.¹⁶⁶ «Ideja solidarnosti znači ograničenije nejednakosti, a u socijalnoj politici ogleda se kroz univerzalna i jednaka socijalna davanja svim građanima. Skandinavski model nastojao je, u duhu socijaldemokratske ideologije, izvršiti postupnu, ali dosljednu preobrazbu postojećih kapitalističkih klasnih društava u solidarnu, 'besklasnu', parlamentarnu demokraciju. Prema njihovom uvjerenju, to se može postići putem gospodarske demokracije koja podrazumijeva tako oblikovano gospodarstvo koje će prvenstveno služiti postizanju sveopćeg blagostanja, a ne profita, te u sebi sadrži transformacijski koncept demokratskog socijalizma.¹⁶⁷ Drugim riječima, ovaj proces podrazumijeva očuvanje funkcionalnih tržišno-gospodarskih struktura, prije svega tržišnim natjecanjem, ali i nadopunu, tj. upravljanje tržišno-gospodarskim elementima sustava putem nadzora gospodarske moći, suodlučivanjem nesamostalnih uposlenika na svim razinama gospodarstva, humanizacijom rada i okvirnim planiranjem nacionalnog gospodarstva.¹⁶⁸

Sveopće blagostanje, ističe Švedska socijaldemokratska stranka, ovisi, prije svega, o pravednoj raspodjeli rezultata proizvodnje te se socijaldemokracija bori za pravednu raspodjelu zemaljskih prirodnih bogatstava između ljudi u duhu solidarnosti koja podrazumijeva nepatvoreno razumijevanje međusobnih položaja i sklonost uzajamnoj brizi i promišljanju.¹⁶⁹ «Socijaldemokracija želi da ideja solidarnosti dominira društvenim razvojem i međuljudskim odnosima. Ta solidarnost zahtijeva da u društvenom i radnom okruženju svaki pojedinac

¹⁶⁶ Naime, u europskom kontekstu, «socijalno se u prvom redu odnosi na interese društva kao cjeline. Drugim riječima, socijalno u europskom kontekstu označava kolektivnu dobrobit, dok je individualna dobrobit na drugom mjestu.» V. PULJIZ, Socijalna politika; definicija i područja, u: V. PULJIZ (ur.), *Sustavi socijalne politike*, str. 11.

¹⁶⁷ «Demokratski socijalizam djeluje u okvirima emancipatorskih i socijalizirajućih normi kršćanske i humanističke etike, koje vode do određenih – samo u socijalizmu ostvarivih - temeljnih vrednota demokratskog socijalizma: slobode, solidarnosti, jednakosti, pravednosti... Nasilnu revoluciju odbijaju, bilo načelno ili radi političke uvidavnosti, po kojoj se socijalističke promjene sustava u zapadnim industrijskim društvima mogu ostvariti i demokratskim putem, temeljem odluke većine.», F. VILMAR, Demokratski socijalizam, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 23.

¹⁶⁸ «S demokratskog stanovišta, stoga, odlučno je promišljanje kontrola nad proizvodnjom i raspodjelom njezinih rezultata, a ne vlasništvo. Ta kontrola mora se primjenjivati u različitim oblicima, a nove metode traženja narodnog utjecaja moraju se ispitati u skladu s ekonomskim promjenama, pače i ako, može biti potrebno utjecati i mijenjati različitim sredstvima ustroj vlasništva u poduzećima. Koncentriranje ekonomske moći s tim da velikim odsjecima gospodarstva vladaju oligopolni interesi mora se prekinuti, kolektivno suvlasništvo kroz kolektivnu akumulaciju kapitala je jedan način u tu svrhu. Drugi oblici vlasništva, kao što su zadruge ili poduzeća u društvenom vlasništvu djeluju na povećanje raznolikosti i konkurencije.», Program Švedske socijaldemokratske stranke iz 1990., u: A. MILARDOVIĆ, *Socijaldemokracija*, str. 243.

¹⁶⁹ «Samo na temelju suradnje, ne sukoba, između ljudi zajedničko se blagostanje a i s njim i blagostanje pojedinaca može izgraditi. Svjesnost ove međuovisnosti je ta koja rađa uzajamno promišljanje i poštovanje koje su bit solidarnosti.», *Ondje*, str. 239.

treba davati prema svojoj sposobnosti a primati prema svojim potrebama.»¹⁷⁰ Naime, socijaldemokracija je izrasla iz borbe radnih ljudi za bolji život te ima, prema njihovom mišljenju, prirodnu sposobnost uočavanja veze između gospodarskog rasta i čovječjeg blagostanja te, stoga, gleda na rast kao nešto poželjno. Pitanje društvenog ili tržišnog gospodarstva je stoga samo pitanje najbolje metode za postizanje ciljeva pravedne raspodjele dobara, djelotvornijeg korištenja ekonomskih sredstava zemlje i očuvanje okoliša i prirodnih bogatstava, kako bi se očuvalo počelo jednakosti, prema kojem se svim ljudima moraju pružiti jednake mogućnosti razvoja kao pojedincima, kao i utjecaj na uvjete koji utječu na njihove živote i društvo u kojem žive.¹⁷¹

Švedski socijaldemokrati prihvaćaju kenezijansku, anticikličku ekonomsku politiku koja u prvi plan stavlja punu uposlenost i kontrolu tržišta rada.¹⁷² Sve je to pridonijelo izgradnji države blagostanja koja, s jedne strane, inzistira na punoj uposlenosti, a na drugoj strani osigurava dobre socijalne usluge (školstvo, zdravstvo, stanovanje) te univerzalna davanja i zaštitu od glavnih socijalnih rizika kao što su starost, bolest, nezaposlenost, nesreća na poslu i siromaštvo.¹⁷³ Prema socijaldemokratima, za razliku od minimalističkog modela liberalne države, socijalna država je zadužena za aktivnu djelatnost na društvenoj preobrazbi. Država za njih ima strategijsku važnost te država nije neutralna instanca već svekolika društvena organizacija koja je, na temelju demokratskog legitimiteta političke većine (socijaldemokrata), u stanju izboriti program većine u odnosu na suprotne interese, ponajviše uz pomoć sindikata. U području socijalne politike ona mora primarno ukrotiti moć krupnog kapitala, jer država ne smije biti plijen moćnih interesnih skupina. U tom smislu, ovaj model daje prednost zadrugarskim i zajedničkim interesima u odnosu na privatna stremljenja za profitom. Danas ovaj model doživljava krizu, jer mnogi zlorabe blagodati sustava te troškovi socijalne zaštite nadvisuju mogućnosti države.¹⁷⁴ Stoga se u novije vrijeme javlja mišljenje «da

¹⁷⁰ *Ondje*, str. 239.

¹⁷¹ O gospodarskom programu Švedske socijaldemokratske stranke vidi: *Ondje*, str. 241-249.

¹⁷² Kejnzijska ekonomska teorija temelji se na analizi ukupnih gospodarskih tokova, makroekonomskih agregata i njihovih funkcionalnih odnosa. Vodeće joj je načelo da tržišne ekonomije nisu samokorektivne i potrebna im je odgovarajuća državna intervencija. Među mnogim ekonomskim mjerama, da gospodarstvo ne bi zapalo u stanje stagnacije i da ne bi došlo do masovne nezaposlenosti, država mora stimulirati potrošnju ili kreirati investicije te tako osigurati punu zaposlenost. O kejnzijskoj ekonomskoj teoriji i njezinim različitim pravcima, vidi: Z. BALETIĆ (ur.), *Ekonomski leksikon*, str. 382.

¹⁷³ Usp. V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, str. 83

¹⁷⁴ Švedska je osamdesetih godina prošloga stoljeća izdvajala za socijalnu sigurnost 31% društvenog bruto proizvoda. Usp. G. BEŽOVAN, A. MILIČIĆ, Pokazatelji o sustavu socijalne sigurnosti u nordijskim zemljama, u: *Revija za socijalnu politiku*, 4 (1997), br. 2, str. 149-160.

treba smanjiti razinu poreza i prihvatiti raznolikost tržišta kao i solucije civilnog društva za socijalne probleme, uključujući privatizaciju, decentralizaciju, debirokratizaciju.»¹⁷⁵

c. Njemački (demokršćanski) model socijalne države

Sedamdesetih godina 20. stoljeća, počinje se u Njemačkoj javljati oblik suvremene socijalne države, kao odmak, prije svega, od skandinavskog, etatiističkog poimanja države blagostanja. Nositelji ovog projekta socijalne države bili demokršćani koji smatraju da se država ne smije izroditi u totalnu skrb.¹⁷⁶ Ukazujući na razlike u odnosu na državu blagostanja, osobito skandinavskoga tipa, njemački autori ističu da se pojam socijalna država uzima kao alternativna koncepcija koja «ne implicira samo socijalno-političku obvezu države, nego i objavu rata širenju sveobuhvatnije, slobodi nenaklonjene države blagostanja, koja na štetu društvenih sloboda promiče sveobuhvatnu skrb o građanima od rođenja do smrti. Tad se država blagostanja pojavljuje kao kancerogena izraslina na pozitivnijoj, umjerenijoj socijalnoj državi».¹⁷⁷

Njemački demokršćani, polazeći od socijalnog nauka Crkve, došli su do zaključka da je socijalni napredak moguć samo uz konkurentno gospodarstvo i privatnu inicijativu. U tom smislu počeli su razvijati model socijalno-tržišnog gospodarstva koji je, na teoretskom planu, «podrazumijevao tip politike slobodnog tržišta i cijena, s načelom državne koordinacije i vođenja primjerene anticikličke politike radi održavanja ravnoteže i stabilnosti gospodarskog i političkog sustava.»¹⁷⁸ Dodatak socijalno, odnosio se na praktično djelovanje

¹⁷⁵ M. RHODES, Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 107-108.

¹⁷⁶ Neki njemački model zovu i rajnski model. Naime, rajnski ističe karakteristične crte nove Njemačke koja nije pruskoga (bismarckovskoga), nego rajnskog usmjerenja. Stvorena je u Bonnu, a ne u Berlinu. «Tako Njemačka Helmuta Kohla, nasljednica Njemačke Adenauerove, Erhardove, pa i Brandtove i Schmidtove, potvrđuje i ilustrira ono što se otada naziva rajnskim modelom kapitalizma, a primjene kojega nalazimo ne samo duž te europske rijeke, od Švicarske do Nizozemske, nego u određenoj mjeri u skandinavskim zemljama, a ponajviše s neizbježivim kulturnim transpozicijama, u Japanu... Prvi 'neoamerički' model temelji se na osobnom uspjehu i kratkoročnoj financijskoj dobiti. Drugi model 'rajnski', nalazi svoje središnje područje u Njemačkoj i nosi mnoge značajke koje se podudaraju s japanskim kapitalizmom. Kao i ovaj, tako i kapitalizam u Njemačkoj vrednuje kolektivni uspjeh, konsenzus, dugoročnost. Povijest posljednjega desetljeća nedvojbeno pokazuje da je 'rajnski' model, koji dosad nije imao pravo na osobnu iskaznicu, unatoč tome i pravedniji i učinkovitiji.», M. ALBERT, *Nav. dj.*, str. 34-35.

¹⁷⁷ J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, Socijalna država/ Država blagostanja, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 411. O razvoju socijalne države u Njemačkoj vidi: Th. STROHM, Sozialstaat, u: *Lexikon der Wirtschaftsethik* st. 1006-1014.

¹⁷⁸ A. MILARDOVIĆ, *Kršćanska demokracija u Europi*, Pan liber, Osijek, 1994, str. 31.

socijalne funkcije države u preraspodjeli dohotka i osiguravanju egzistencijalnog minimuma ili «egzistencijalnog imanja».¹⁷⁹ Sustav socijalno-tržišnog gospodarstva temeljio se tako na privatnom vlasništvu, privatnoj inicijativi, slobodnoj konkurenciji, slobodnoj trgovini, tržištu, stabilnosti valutne politike i gospodarske politike. Država se u tom modelu pojavljuje kao jedan od subjekata, koji mora, s jedne strane, štititi slobodnu konkurenciju, odnosno raditi na zakonskom ograničenju monopola, a s druge strane djelovati protiv ograničavanja konkurencije.¹⁸⁰

Država se, međutim, pojavljuje kao socijalna, tj. koja primjenom fiskalne politike djeluje na uspostavljanju socijalne sigurnosti te putem progresivnog oporezivanja intervenira u visoke dohotke i time preraspoređuje i osigurava egzistencijalni minimum građana s nižim dohocima. S druge strane, naglasak je stavljen na ulogu privatno-gospodarskih subjekata te na nove oblike individualne i kolektivne samopomoći. Socijalna politika temelji se na doprinosima osiguranika i poslodavaca te se time žarište rasprave proširilo s pitanja o sudioništvu u političkim odlukama na pitanja o sudioništvu u socijalnim davanjima te skretanjem pažnje na osiguranje i na princip

¹⁷⁹ Prema nekim mišljenjima «konzervativni tip socijalne države obilježen je korporativizmom koji podrazumijeva očuvanje i transfer socijalno-profesionalnih prava iz radne u neradnu životnu dob. U prvom planu je obvezatno socijalno osiguranje zaposlenih građana. Različiti socijalni programi za različite slojeve stanovništva u službi su održavanja individualnih statusnih pozicija. U socijalnim pravima posebno su privilegirani državni službenici. Supsidijarnu minimalnu pomoć država daje onima koji su najviše ugroženi. To je posljednja socijalno-zaštitna mreža koja se aktivira kada izostane djelovanje socijalno-sigurnosnih mehanizama po osnovi zaposlenosti. Ovakav sustav socijalne sigurnosti nalazimo Njemačkoj, Francuskoj, Austriji, i u drugim kontinentalnim europskim zemljama.» V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 20.

¹⁸⁰ Usp. A. MILARDOVIĆ, *Kršćanska demokracija u Europi*, str. 32. Nakon monetarne reforme 1948. godine Njemačka je izričito odbacila sustav dirigitiranoga gospodarstva prihvativši svojevrstnu inačicu liberalnoga kapitalističkog gospodarstva: Sozialmarktwirtschaft koji je zastupala friburška škola. Prema tom nauku socijalno tržišno gospodarstvo obilježavaju dva temeljna načela. Prvo načelo je dinamično gospodarstvo koje se mora temeljiti na tržištu i kojemu treba osigurati najveću slobodu funkcioniranja, što se prije svega odnosi na cijene i plaće. Drugo načelo ističe da funkcioniranje tržišta ne može samo po sebi upravljati ukupnošću društvenoga života. Ono mora biti uravnoteženo i izbalansirano određenim socijalnim zahtjevima postavljenima a priori koje jamči država. Na taj način sistem je složena cjelina koja, s jedne strane, smatra socijalnu državu kao čuvara socijalne zaštite (demokršćanski utjecaj) i slobodna dogovora društvenih cjelina (struja Welfare State – Beveridge), s druge, da je potrebno sudjelovanje djelatnika u životu poduzeća, odnosno tvrtke (utjecaj socijaldemokratske struje proizašle iz wiermarskoga ustava) te, s treće strane, autonomija središnje banke povezana je s ukupnim ustrojstvom trgovačkih banaka, koje zahvaljujući tome imaju glavnu ulogu u financiranju tvrtki. Intervencija države se odbacuje ako bi tako dovela u pitanje uravnoteženost konkurencije. Izuzevši ove slučajeve, država se smije miješati u gospodarstvo zbog dva razloga i kad joj upravo ti razlozi nameću neotklonjivu dužnost da se umiješa. Prvi je razlog ujednačavanje uvjeta konkurencije, a drugi razlog je socijalne naravi. Usp. M. ALBERT, *Nav. dj.*, str. 157-158.

samopomoći.¹⁸¹ Za razliku od socijaldemokratskog poimanja, uloga socijalne države je briga za socijalno ugrožene, te demokršćani naglašavaju granice socijalne države ističući da država samo postavlja okvire i pravila igre u cilju smanjenja nezaposlenosti te ukazuju na važnost privatizacije javnih usluga, prije svega komunalnih.¹⁸²

Program Kršćansko-demokratske unije Njemačke (CDU) naglasit će kako socijalno-tržišno gospodarstvo svoje temelje nalazi u kršćanskom shvaćanju čovjeka svojstvenoj ideji odgovorne slobode. Ustroj socijalnog tržišnog gospodarstva smišljen je i stvoren kako bi ta sloboda bila za svakoga osigurana, osobito u doba industrijalizacije i podjele rada, te kako bi se probudila i učinila učinkovitom svijest o samoodgovornosti, kao i spremnost na suodgovornost s drugima.¹⁸³ U tom smislu gospodarska i socijalna politika su povezane, a cilj je postizanje socijalnog mira i uspostava društvene pravednosti. Važnu ulogu u ovom procesu ima solidarnost koja povezuje ljude i tvori osnovu svake zajednice, budući da je izraz društvene naravi čovjeka. Solidarnost je izraz odgovornosti te je svatko pozvan pridonijeti razvoju zajednice kako bi ona bila solidarna. Pojedinaac «ima pravo na osobnu beneficiju i pomoć. To je njegovo pravo na solidarnost. Ali i pojedinac se zauzima za zajednicu. To je njegova solidarna obveza. Solidarnost iziskuje osobni učinak i daje mu socijalni smisao.»¹⁸⁴

Zanimljivo je i promišljanje o pravednosti i raspodjeli dohotka. Pravednost, naime svakome daje iste šanse za slobodni razvoj te da preuzme odgovornost za sebe i druge. Ona treba svakome omogućiti da se u jednakoj slobodi razvija toliko različito koliko odgovara osobnosti pojedinca. Međutim, apsolutna

¹⁸¹ Njemačka, Austrija, Francuska, zemlje Beneluksa i Italija su zemlje koje imaju najviše statusno diferencirane socijalne programe; održanje dohotka i zdravstvena zaštita strogo su vezana uz zaposlenost i obiteljski status. Danas te zemlje, uslijed nastalih problema, primjenjuju strategiju smanjenja radne snage, a posljedica je povećana nezaposlenost. «Bismarckovski princip osiguranja još uvijek određuje distribuciju socijalnih davanja (koja su, osim obiteljskih dodataka, ovisna o plaćama) i njihovo financiranje (putem doprinosa poslodavaca i zaposlenika s različitim davanjima i regulacijom s obzirom na različite profesionalne skupine). Udruženja poslodavaca i sindikati igraju značajnu ulogu u upravljanju fondovima socijalnoga osiguranja. Dok programi socijalne pomoći popunjavaju praznine preostale nakon socijalnoga osiguranja, tradicionalna je obitelj strogo zaštićena ... Sadašnje slabosti tog modela su u prisutnosti visokih socijalnih troškova (tj. troškova rada pored plaće) poslodavaca, politici i potrošnji usmjerenoj na mirovine te vidljivoj nesposobnosti prikladnog odgovora na povećanu razinu nezaposlenosti.» M. RHODES, Globalizacija i zapadnoeuropske socijalne države: kritička analiza recentnih rasprava, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 111-112.

¹⁸² Usp. A. EVERS, Socijalna politika, u: D. NOHLEN (ur.), *Nav. dj.*, str. 420-421.

¹⁸³ U tom smislu socijalno tržišno gospodarstvo u opreci je, s jedne strane, prema socijalističkom ograničavanju slobodarskih prava, područštenjenja sredstava za proizvodnju i nekontroliranih gospodarskih oblika liberalnog kova. Protiv je svakog oblika državno-gospodarskog dirigizma. S druge strane, u opreci je s centralističkim načinom gospodarskog upravljanja koje onemogućuje samorazvoj i rezultira opsežnim planiranjem koje obuhvaća i građane. Usp. A. MILARDOVIĆ, *Kršćanska demokracija u Europi*, str. 74.

¹⁸⁴ *Ondje*, str. 69.

pravednost nije moguća, te, za razliku od univerzalističkog poimanja – svima jednako – pravednost uključuje i priznavanje osobnog zalaganja i osobnih učinaka. «Svatko mora imati mogućnost da svoje životne uvjete poboljša i oblikuje vlastitim zalaganjem. Njegov učinak mora biti povezan s izgledima za isplativu budućnost.»¹⁸⁵ Pomoć je tako namijenjena u prvom redu onima koji su nedostavno osposobljeni za samopomoć, tako da svoje interese ne mogu učinkovito provoditi i zastupati u javnosti. Ističe se stoga potreba uravnoteženosti gospodarskog i socijalnog razvoja, jer je njegovo temeljno načelo povezati načelo tržišne slobode s načelom društvene jednakosti. U tom smislu, iako je socijalno-tržišno gospodarstvo neoliberalizmom inspirirani uzor zapadnonjemačke gospodarske politike nakon 1948. godine, taj se uzor razlikuje od klasičnog liberalizma «većom bliskošću sa stvarnošću i jačim isticanjem socijalno-političkih ciljeva te od nositelja ekonomske moći zahtijeva društvenu odgovornost».¹⁸⁶ Predstavnici socijalnoga tržišnog gospodarstva ističu kako se politika uređenja socijalne sfere ne može izgrađivati na isti način kao politika uređenja, izgradnje tržišta, te žele stvoriti novu sintezu «koja za razliku od starog liberalizma ne teži za ponovnom uspostavom *laissez-faire gospodarstva*».¹⁸⁷ Cilj je, naime, pomiriti obvezu socijalno osjetljive države i potrebu socijalnog partnerstva s načelima učinkovitog gospodarstva.¹⁸⁸

Njemačkom modelu socijalne države vrlo je blizak austrijski model kao plod zajedničkih programa demokršćana i socijaldemokrata. Nakon Drugoga svjetskog rata, Austrijska narodna stranka promiče ideju velikih udruga s «ideologijom minimalnog gospodarskog liberalizma i dominacije koncepta katoličkog socijalnog nauka, te otklanjanja konflikata socijalno partnerskim kompromisima.»¹⁸⁹ postaje glavni promicatelj socijalnog partnerstva. Osnovno načelo sustava je socijalno partnerstvo, tj. partneri suprotnih interesa, putem

¹⁸⁵ *Ondje*, str. 71.

¹⁸⁶ M. GROSER, Socijalno tržišno gospodarstvo, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 430.

¹⁸⁷ *Ondje*, str. 430.

¹⁸⁸ «Herder-Dorneich (1992) je teoriju o ustrojstvu, na kojoj se temelji socijalno tržišno gospodarstvo, razvio iz dualističkog modela utemeljenog na suprotnosti između tržišnog i planskog gospodarstva; postavio je teoriju o optimiziranju raznovrsnih opskrbnih struktura i upravljačkih sustava. Pri tome je uvažavanje pregovora među skupinama i izbora tek prvi korak koji uspostavlja priključenje na suvremenu teoriju o državi blagostanja i na ekonomsku teoriju politike.», *Ondje*, str. 430. Usp. I. ŠARIĆ, Solidarnost i supsidijarnost kao temelji socijalnog tržišnog gospodarstva, u: *Revija za socijalnu politiku* 4 (1997), br. 4, str. 339-348.

¹⁸⁹ A. MILARDOVIĆ, Đ. NJAVRO, Socijalno partnerstvo u europskom obzoru, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 17.

socijalnog dijaloga, solidarnosti i tolerancije dogovore postižu konsenzusom.¹⁹⁰ Socijalno partnerstvo je otvoren, dinamičan i promjenjiv sustav sporazumijevanja. U temeljima socijalnog partnerstva je tako suradnja društvenih interesnih skupina, koji mogu biti povezane interesno ili s ideološki srodnim strankama, te je socijalni dijalog načelo depolitiziran. On se danas temelji na suradnji velikih (potencijalno konfliktnih) društvenih skupina, eksperata i političara, relativnoj autonomiji socijalnog partnerstva u odnosu na parlamentarizam, mehanizam ugovora kao sredstvu artikulacije interesa i otklanjanja društvenog konflikta, itd.¹⁹¹

Drugim riječima, socijalno partnerstvo označava ideju jednog društva u kojem se «politička i društvena demokracija povezuju sa socijalnom pravednošću te omogućavaju svim ljudima uzimanja udjela u sustavu tih vrijednota. To je istodobno i standardni naziv za institucionalni oblik socijalnih i gospodarskih partnerstva.»¹⁹² U praksi, on danas označava sustav gospodarske i socijalne kooperacije između udruga koje predstavljaju interese poslodavaca te radničkih sindikata, odnosno jednih i drugih s predstavnicima vlade. Radi se o obliku društvene integracije i pronalaženja konsenzusa, a država, iz postignutog socijalnog partnerstva, može preuzeti donesene zaključke, umjesto da sama to mukotrpno skuplja, te se može lakše usredotočiti na njihovu realizaciju. Ovaj

¹⁹¹ «Oblikovanje socijalne politike proizvod je interakcije samih interesnih organizacija i vlade. Orijentacija k donošenju konsenzusa i procesima zamjene nije isključivala snažne konflikte. Ukoliko je regulacija odnosa rada i uvjeta rada tvorila domenu interesne organizacije, za politiku tržišta rada značajna je interakcija interesnih organizacija, vlade i stranaka, dok je za socijalno osiguranje značajna interakcija predstavnika pokrajina i predstavnika ustanova socijalnog osiguranja. Izgradnja socijalne države može se promatrati kao rezultat te kooperacije, što se vidi kako u oblikovanju prava rada tako i u promjenama personalnog i objektivnog dosega na području socijalnog osiguranja. O austrijskom gospodarskom sustavu i socijalnoj politici, vidi: E. TALOS, Socijalno partnerstvo. Kooperacija – koncentracija – politička regulacija, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 149-173.

¹⁹¹ «Strukturu interesa austrijske politike znatno određuju velike udruge: trgovačke komore, poljoprivredne komore, radničke komore, sindikati, udruge industrijalaca. Postavka zadataka tih privrednih interesnih zastupništava pretežno je, ali ne isključivo, zastupanje privrednih interesa njihovih članova. Udruge pritom postupaju djelomično odvojeno i pokušavaju svaka za sebe iznuditi odluke parlamenta ili vlade koje im odgovaraju. Među ostalim, kao sredstva mogu poslužiti: zauzimanje stava u zakonodavnim postupcima, utjecanje na javno mnijenje, itd. Međutim, pri donošenju najvažnijih odluka, kako za pojedinačne udruge, tako i za cjelokupnu Austriju, udruge surađuju u socijalnom partnerstvu kako bi se dogovorile, ponajprije oko spornih pitanja, i na taj način provele postignuti kompromis. Ta, sada već institucionalizirana suradnja, rezultat je dugog razvojnog procesa, kako pojedinačnih interesnih zastupništava, tako i njihovih međusobnih odnosa i njihova položaja unutar političkog sustava.», P. GERLICH, W. C. MÜLLER, *Socijalno partnerstvo*, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 50.

¹⁹² M. FIGURIĆ, M. MIKULIĆ, *Nav. dj.*, str. 16.

model označava socijalni mir u primjerenim razmjerima i pozitivan utjecaj u natjecanju u tržišnom gospodarstvu.¹⁹³

4. *Pobjeda liberalne države?*

Nakon 70-ih godina prošlog stoljeća koncepcije države blagostanja i socijalne države došle su u krizu, osobito skandinavski model, te se danas kritičnije pristupa ocjeni njihove funkcije. U analizi uzroka krize ističu se tri glavna uzroka. Prema jednom mišljenju socijalna država potiskuje tržište i nagrizava poticaje za rad, štednju i investicije. Zaključilo se da je država blagostanja preskupa, jer se izdvajalo iz proračuna od četvrtine do polovice nacionalnog dohotka, a osim toga i birokratizirana, zbog razgranate djelatnosti i sustava socijalne zaštite.¹⁹⁴ Stoga, iako se hvale ostvarene političke slobode i socijalna sigurnost te oslobođenost od straha neimaštine, danas se nastoje smanjiti državni izdaci za socijalna davanja te ograničiti potrošnja iz državnog proračuna. Drugo mišljenje stavlja u žarište dugoročne učinke starenja stanovništva te loše demografsko stanje i pad nataliteta. Treća skupina ističe posljedice novog globalnog gospodarstva, koje bez milosti kažnjava nekonkurentna tržišta, opterećena socijalnim davanjima, te kažnjava socijalne, «rasipne» vlade. Nadalje, mnogi ističu i proces tehnološkog zastarijevanja te automatizaciju i kompjutorizaciju radnih mjesta, uzrokovanu tzv. informatičkom revolucijom,

¹⁹³ Neki autori izdvajaju tzv. južnu varijantu ovog modela, prisutnu u Portugalu, Španjolskoj, Italiji i Grčkoj. Ovdje se sustav socijalne sigurnosti kasnije razvio, uglavnom za zaposlenu populaciju koja je danas naglašeno privilegirana. U južnoeuropskim je zemljama još uvijek prisutno snažno oslanjanje na obiteljsku i srodničku solidarnost i, u slučaju krajnjeg siromaštva, na potporu Crkve. V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 20. U Francuskoj su dugo prevagu imale snage koje su se protivile državnom socijalnom intervenizmu, uglavnom pristaše liberalizma. Tek sredinom dvadesetog stoljeća usvojeni su socijalni zakoni. Međutim, zbog složene socijalne strukture i raznovrsnih interesa pojedinih slojeva, o kojima su promicatelji reformi morali voditi računa, nastao je kompleksan sistem socijalne države, koji u osnovi ima bismarckovsku ideju socijalnog osiguranja na jednoj strani i socijalne pomoći na drugoj strani. U socijalnoj sferi se također održalo snažno prisustvo Crkve. Osobito ideju o pomoći obitelji promovirao je socijalni nauk Katoličke Crkve. Usp. V. PULJIZ, *Socijalne reforme Zapada*, str. 80-81.

¹⁹⁴ «Od ranih sedamdesetih godina moguće je identificirati tri različita odgovora socijalne države na gospodarske i socijalne promjene. Skandinavija je sve do nedavno slijedila strategiju širenja socijalno-državnog poticanja zapošljavanja u javnom sektoru. Anglosaksonske zemlje, posebice Sjeverna Amerika, Novi Zeland i Britanija, podržale su strategiju deregulacije nadnica i tržišta radne snage zajedno s određenom razinom erozije socijalne države. Države kontinentalne Europe, poput Njemačke, Francuske i Italije poticale su strategiju smanjivanja ponude radne snage, dok su u osnovi održavale postojeće standarde socijalne sigurnosti. Sve tri strategije blisko su povezane s prirodom socijalnih država koje su ih provodile.», G. ESPING-ANDERSEN, *Nakon zlatnog doba? Dileme socijalne države u globalnom gospodarstvu*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 51.

što je izazvalo porast nezaposlenosti.¹⁹⁵ Često i politički sustav, u kojem se interesi predstavljaju putem pojedinačnih interesnih udruga, kao npr. u austrijskom sustavu, mogu monopolizirati partikularne interese, a opće dobro društva ostaje po strani.¹⁹⁶ Drugim riječima, socijalno osjetljiva država danas se suočava s dvije vrste izazova: jedan koji je specifičan za samu socijalnu državu, a drugi je uzrokovan vanjskim uzrocima.¹⁹⁷

Danas se tako govori o tri moguća scenarija budućnosti socijalne sigurnosti. Prvi se sastoji u održavanju postojećih institucionalnih rješenja sitnim poboljšanjima i dopunama na gospodarskim, političkim i socijalnim uvjetima te pritiscima u smjeru redistribucije na temelju univerzalnog modela građanskih i socijalnih prava. Drugi bi se temeljio na demontaži socijalne sigurnosti na koju smo navikli i prenošenje njezinih funkcija na pojedince i privatno tržište. Treći scenarij bi bio stvaranje privatnih država blagostanja u kojima bi se sigurnost trebala pretvoriti u sustav skrbi samo za rezidualnu siromašnu populaciju.¹⁹⁸ Ističe se stoga da je univerzalistički model neostvariv i da, zbog ekonomskih razloga - velika izdvajanja dohotka za sustave socijalnog osiguranja - u pitanju koncepta jednakosti treba početi od načela zaslužene, a ne društvene i socijalne pravednosti. Na taj način, sve se snažnije zagovara ideja liberalne, tzv. minimalističke države,

¹⁹⁵ Eugen Pusić navodi da je kriza, prije svega, posljedica gospodarskih čimbenika. Tzv. informatička revolucija suočila je gospodarstva razvijenih zemalja s krupnom zadaćom prilagodbe proizvodnih i uopće radnih organizacija naglom ubrzanju procesa tehnološkog zastarijevanja njihovih tehničkih temelja. Stoga se nametala politika maksimalno mogućeg oslobađanja poduzetnika društvenih tereta – poreza i doprinosa – kako bi ih se stimuliralo. Zatim, automatizacija i robotizacija radnih procesa u tvornicama i drugim radnim organizacijama trajno su i bitno smanjile broj radnih mjesta, u prvom redu nekvalificirani i polukvalificirani fizički rad, što je rezultiralo porastom nezaposlenosti. Osim toga, poboljšanje životnih uvjeta dovelo je do određenih demografskih promjena, produženja životnoga vijeka i povećanje postotka starijeg stanovništva što je opteretilo mirovinske i zdravstvene fondove te rente, itd.. Usp. E. PUSIĆ, Uvjeti institucionalne stabilizacije socijalne države, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 21-22.

¹⁹⁶ Usp. A. PELINKA, Mogućnosti i granice socijalnog partnerstva, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 114.

¹⁹⁷ Možemo, ipak, reći da su mjere države blagostanja «dale su odlučujući doprinos političkoj integraciji i sputavanju antidemokratskih pokreta te su se putem zaštite socijalnoga mira same pretvorile u ekonomski produktivnu snagu bez koje se visok gospodarski rast prošlih desetljeća ne bi mogao zamisliti. S druge, pak, strane rast države blagostanja u sebi krije političku opasnost novog autoritarizma, jer birokracija i profesionalizacija socijalnih usluga pridonose slabljenju potencijala samopomoći u društvenim skupinama te produbljuju jaz između primatelja državne pomoći, koji sami sebi ne mogu pomoći, i političkih donositelja odluka. Sukladno tome, rast socijalnih doprinosa u plaćama istodobno pridonosi slabljenju konkurentnosti europskih poduzeća na međunarodnim tržištima, a s druge strane, obveze iz doprinosa slabe potencijal za buduće investicije.», J. ALBER, M. SCHÖLKOPF, *Socijalna država/ Država blagostanja*, u: D. NOHLEN, *Nav. dj.*, str. 411.

¹⁹⁸ A. MILARDOVIĆ, Đ. NJAVRO, *Socijalno partnerstvo u europskom obzoru*, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 12.

koja funkcije socijalne države ostavlja pogodbi pojedinaca i odgovarajućih institucija.¹⁹⁹

a. Treći put Tonyja Blaira (blerizam)

U posljednje vrijeme, dolaskom u Velikoj Britaniji na vlast Tonyja Blaira, pokušava se nadvladati kriza socijalne države modelom Trećeg puta. Prema Blairu, "upravljenje svim potrebama i visoka razina državnog vlasništva i državne direktive postajali su sve nedjelotvornijima u promicanju rasta i suzbijanju nezaposlenosti u svijetu sve veće konkurencije, vanjskih kriza te industrijskih i tehnoloških promjena. Socijalna demokracija pokazala se odveć neelastičnom u odgovoru. Konkretno, bila je previše nedjelotvorna i niske kakvoće u svom pribavljanju javnih usluga, posebno u školstvu, telekomunikacijama i drugim uslugama u kojima je država imala praktički monopol."²⁰⁰

Kao okosnicu svog promišljanja Tony Blair postavlja dvije teze: «prvo, politika je aktivnost povezana i ovisna o idejama; i drugo, u svijetu brzih promjena i odgovora na suvremene izazove nema i ne može biti politike bez jasno postavljenih vrijednosti i ciljeva koji obvezuju.»²⁰¹ U tom smislu on ističe kako Treći put označava «moderniziranu socijalnu demokraciju, strastvenu u odanosti društvenoj pravdi i ciljevima umjerene ljevice, ali fleksibilne, promijenjenu i s pogledom u budućnost.»²⁰² Riječ je zapravo o srednjem putu između liberalne gospodarske misli bez ikakvih ograda i socijaldemokracije koja se odriče državne kontrole kao cilja u sebi i kao načina rješavanja svih društvenih problema. Ističe se vrijednost slobode, ali Blair naglašava da ona ne dolazi sama i individualizirana već je u svezi s građanskom, obiteljskom i

¹⁹⁹ "S jedne strane, tradicionalni 'radnički' egalitarizam nastavlja dominirati velikim dijelom promišljanja socijalne politike. Primjer univerzalizma je uvelike radnik plavog ovratnika u masovnoj proizvodnji. S druge strane, socijalne države postaju sve nesposobnije upravljati jednakošću 'za sve, ovdje i sada' stoga što masovna nezaposlenost smanjuje prihode i povećava troškove, te kako pokazuje primjer Sjedinjenih Država, stoga što egalitarizam tipa politike pozitivnog djelovanja proizvodi sve oštriju bitku za pravičnost dok, istovremeno, potiče naizgled nezaustavljiv porast zahtjeva za preferencijalnim tretmanom.", G. ESPING-ANDERSEN, *Rješenja s pozitivnim rezultatom u svijetu međuovisnosti*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 91-92.

²⁰⁰ T. BLAIR, *Treći put. Nova politika za novo stoljeće*, Zagreb, 2000, str. 25-26.

²⁰¹ *Ondje*, str. 7.

²⁰² *Ondje*, str. 13.

radnom odgovornošću te je uvijek povezana uz kooperaciju i društvenu organizaciju.²⁰³

Kao političar koji baštini kršćanske, anglikanske nazore, u promišljanju o društvenoj pravednosti, Blair ističe kako ona mora biti utemeljena na pravednoj raspodjeli bogatstva među svim pojedincima. «Ali, promicanje jednakih mogućnosti ne uključuje tupu uniformiranost u pružanju socijalne skrbi i javnih usluga. Niti moderna ljevica zastupa uske poglede na jednake šanse; umjetnosti i kreativna industrija moraju bit dio naše zajedničke kulture.»²⁰⁴ Na tim temeljima, ističe Blair, treba temeljiti suvremeno civilno društvo. Međutim, «mora se promijeniti način na koji mi pomažemo ljudima. Bitno je da pružimo odgovarajuće usluge, ne samo novčane koristi; da stavimo veći naglasak na suradnju između državne i privatne pomoći; da prepoznamo potrebu povezivanja pomoći i potrebe.»²⁰⁵

Blair stoga predlaže dinamično gospodarstvo puno kreativnosti, štedljivost te veću stabilnost i prozirnost u budžetskoj politici. On priznaje da će na nesigurnom i zahtjevnom tržištu rada ljudi češće mijenjati posao, a država mora pomoći u osposobljavanju pojedinaca za napredovanje. To podrazumijeva novu poreznu politiku kojoj je cilj da poboljša radne poticaje i učini privlačnim zapošljavanje ljudi koji dolaze na socijalnu skrb. Vlada mora odrediti minimalnu plaću da bi se onemogućila eksploatacija na donjoj granici tržišta rada i uspostavila osnovna plaća. Potom država mora uvesti porezne povlastice radnim

²⁰³ «Treći put nije pokušaj ukazivanja na razlike između desnice i ljevice. On je zaokupljenost tradicionalnim vrijednostima u promijenjenu svijetu. Svoju vitalnost crpe iz ujedinjavanja dviju velikih struja misli lijevo od centra – demokratskog socijalizma i liberalizma – čije je razdvajanje u ovom stoljeću toliko pridonijelo slabljenju napredne politike na cijelom Zapadu. Liberali su branili prioritet pojediničeve slobode u tržišnoj ekonomiji; socijaldemokrati poticali su društvenu pravdu s državom kao njezinim glavnim zastupnikom.», Ondje, str. 14-15. O sintezi liberalizma i socijaldemokracije u Trećem putu, vidi: J. KREGAR, Treći put: novi politički i ideološki okviri socijalne politike, u: *Revija za socijalnu politiku* 7 (2000), br. 2, str. 113-129.

²⁰⁴ T. BLAIR, Treći put. *Nova politika za novo stoljeće*, str. 21.

²⁰⁵ Ondje, str. 45.

obiteljima, izraditi nacionalnu strategiju brige za djecu, itd.²⁰⁶ Međutim, ispit zrelosti ova politika mora tek položiti u suzbijanju nezaposlenosti.²⁰⁷

Vrijedi istaknuti da je oko ove politike postignut načelni sporazum između europskih socijaldemokrata i kršćanskih demokrata, te da ova politika pomalo postaje platforma nove socijalne politike Europske unije, koja unatoč brojnim slabostima i trenutnom krizom socijalno osjetljive države, želi očuvati socijalne standarde. U Europskoj socijalnoj povelji se ističe da zemlje članice Europske unije moraju osigurati svojem stanovništvu uživanje socijalnih prava te europski standardi socijalne politike nalažu da se ta prava, iako ponekad sužena, moraju zadržati. U tom smislu, Maastrichtskim sporazumom iz 1991. godine, države članice su ustanovile vlastiti gospodarski i socijalni identitet, utemeljen na socijalno tržišnom gospodarstvu. Ističe se kako na jedinstvenom europskom tržištu mora se dati važnost socijalnim i ekonomskim aspektima i da se trebaju razvijati na uravnotežen način.²⁰⁸

b. Socijalna država – utopija?

U enciklici Stota godina, ukazujući na nedostatke asistencijske države, Ivan Pavao II. jasno naglašava da to ne znači oduzeti pravo državi da intervenira u ekonomskom sektoru. Glavna zadaća države je jamčiti socijalnu sigurnost pravnim redom, ponajviše štiteći individualne slobode i vlasništvo, jamstvo stabilnog novca i djelotvornih javnih službi, tako da onaj koji radi i proizvodi može uživati plodove vlastitoga rada. Osim toga, zadaća države je da nadzire i vodi vršenje ljudskih prava na ekonomskom polju. Međutim, tu prva zadaća pripada pojedincima, jer «čini se, naime, da potrebu poznaje bolje, i bolje mu

²⁰⁶ «To je razlog zbog kojeg smo Engleskoj banci dali djelatnu neovisnost u određivanju kamatne stope; zbog kojeg fiskalnom politikom upravljaju dva jasna pravila javnih financija, zbog kojeg smo, umjesto tradicionalnoga godišnjeg ciklusa potrošnje, proveli široki trogodišnji program Comprehensive Spending Review (Opsežna revizija potrošnje); zbog kojeg su naše procjene za javne financije konzervativne u odnosu na rast i inflaciju; i zbog kojeg smo preinačili javne račune da bismo bolje naglasili važnost ulaganja za gospodarski rast.», *Ondje*, str. 35.

²⁰⁷ «Neki, međutim, tvrde da će socijalne reforme u Velikoj Britaniji pokazati kao socijalna i politička bomba unatoč činjenici da su troškovi sveobuhvatne zaštite toliko galopirali da u zemlji danas gutaju gotovo trećinu vladinih rashoda.. Zapadna je Europa mehanizmom socijalne države i socijalnog partnerstva uspjela stvoriti kakvu-takvu jednakost i smanjiti siromaštvo, no istodobno je dobila dvije nove vojske; vojsku nezaposlenih, s tendencijom rasta, i vojsku socijalno ovisnih protiv koje Blairova vlada kreće u reformski pohod; bez te reforme, tvrde teoretičari, prijeti ozbiljna kriza financiranja socijalne sigurnosti.», A. MILARDOVIĆ, Đ. NJAVRO, *Socijalno partnerstvo u europskom obzoru*, u: A. MILARDOVIĆ (ur.), *Socijalno partnerstvo*, str. 11.

²⁰⁸ Usp. VIJEĆE EUROPE, *Europska socijalna povelja*, u: *Revija za socijalnu politiku* 5 (1998), br. 4., str. 269-279. O socijalnoj politici Europske unije vidi: B. DEACON, *Europska unija, globalizacija i socijalna prava*, u: *Revija za socijalnu politiku* 6 (1999), br. 3-4, str. 219-225; S. ZRINŠČAK, *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti*, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 36-38.

uspijeva da je zadovolji, onaj koji joj je bliži i koji postaje bližnji potrebnomu.»²⁰⁹ Asistencijska država, intervenirajući neposredno i oduzimajući odgovornost društvu, «prouzrokuje gubitak ljudskih energija te pospješuje pretjeran rast javnih aparata, kojima više vlada birokratska logika negoli briga oko služenja strankama, uz golem porast troškova.»²¹⁰ To znači da socijalnu politiku treba provoditi ne samo država nego i sve udruge i ustanove društva, uključujući i gospodarstvo.²¹¹

U svjetlu ovog promišljanja ponovno se aktualizira načelo supsidijarnosti, prema kojem, organizacija društva je odozdo prema gore, polazeći od čovjeka pojedinca kao osobe i obitelji kao njegove prvotne i naravne društvene strukture. Naime, «svaka osoba i svaka manja društvena zajednica ima pravo i dužnost činiti ono što je u njezinoj moći (supsidijarna kompetencija). Ne može li to ostvariti, jer je preslaba, tada više razine (srednja razina i makro-razina) trebaju pružiti pomoć kao samopomoć (supsidijarna asistencija). Ako je cilj postignut i 'subvencije' su pomogle u nevolji i kriznoj situaciji, tada treba pomoć obustaviti (supsidijarna redukcija). Vrlo je važno uspostaviti ravnotežu među tim razinama na temelju supsidijarnosti i solidarnosti.»²¹² Upravo je to zanemarila asistencijska država blagostanja, jer pozivati se na princip supsidijarnosti znači odustati od želje za državom blagostanja «koja na paternalistički način građankama i građanima oduzima skrb za život.»²¹³ S druge strane, isto tako je suprotno načelu supsidijarnosti i ograničavanje državne nadležnosti, jer bi tada pojedincima i društvenim skupinama, osobito obiteljima, bili stavljeni na leđa tereti koji će njihove životne mogućnosti znatno ograničavati i umanjiti u usporedbi s ostalim članovima društva.²¹⁴ Stoga, možemo reći da supsidijarnost

²⁰⁹ IVAN PAVAO II., *Stota godina*, br. 48.

²¹⁰ *Ondje*, br. 48.

²¹¹ Međutim, važno je ukazati kako liberalizam ima svoje viđenje civilnog društva, različito od kršćanske socijalne tradicije. M. Walzer vidi tako doprinos liberalne tradicije u umijeću odvajanja pojedinih područja društvenog života i na tragu je mišljenja J. Rawlsa o liberalnoj državi kao socijalnoj udruzi socijalnih udruga. Otvorena su tako područja raznih sloboda, ali nastaju i nove opasnosti kad se područne slobode preko mjere osile, osobito na gospodarskom planu. Država je jedna od društvenih institucija, odvojena od svih ostalih. Građani su slobodni izvan države, ali je njihova sloboda kao građana je u državi. Usp. M. VALKOVIĆ, *Civilno društvo- izazov za državu i Crkvu*, u: S. BALOBAN (ur.), *Izazov civilnog društva u Hrvatskoj*, str. 60.

²¹² *Ondje*, str. 70.

²¹³ NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Nav. dj.*, br. 121.

²¹⁴ Socijalna država jest i ostaje obvezna omogućiti svakom čovjeku život dostojan čovjeka. Socijalna pomoć služi pritom kao posljednja mreža spasa u sustavu socijalne skrbi. "Ona utvrđuje stupnjeve pomoći onima kojima je nužno potrebna. Njezina načela 'pokriće potreba, individualizacija, posljednje utočište', moraju se zadržati... Kad bi prvotni sustavi socijalne sigurnosti (npr. osiguranje nezaposlenih, mirovinsko osiguranje, zdravstveno osiguranje, obiteljska naknada, itd.), doista spriječili, prema svojoj namjeni, nastajanje pravih problema u većine osiguranika, bile bi potrebne samo ograničene reforme socijalne pomoći. Socijalna pomoć mogla bi se bitno rasteretiti kad bi prvotni sustavi socijalne skrbi bili 'otporni na siromaštvo'.", *Ondje*, br. 179.

«nosi u sebi, prije svega, humanističko shvaćanje, tj. shvaćanje čovjeka kao subjekta, kao protagonista koji je sposoban preuzeti odgovornost za sebe, za svoju obitelj i kao član za društvenu skupinu kojoj pripada.»²¹⁵

Polazeći od ovih razmišljanja, socijalna država ni danas ne gubi na svom značenju. Označavanje demokracije pojmom «socijalna», ističu njemački biskupi, «znači da sudionništvo građana nije samo formalno osigurano u pravnoj državi, nego mora biti i materijalno u socijalnoj državi. ‘Slobodnjačkom’ se demokracijom smatra i tada kad, radi slobode svih, prihvaća relativne nejednakosti, dokle god one ne postanu osnovom za političko ugnjetavanje i iskorištavanje.»²¹⁶ Drugim riječima, umjesto da se odustane od koncepta socijalne države, danas se više ukazuje na potrebu reforme te se predlažu određene mjere: potrebu konsolidacije socijalnog osiguranja kako bi se omogućio dostojan život, osiguranje nužne socijalne skrbi kojima je nužno potrebna, uspostaviti povjerenje u mirovinsko osiguranje, uvođenje dopunskog privatnog osiguranja, briga o demografskoj politici, stambenoj politici, itd.²¹⁷

Nužna reforma, s jedne strane, neće uspjeti bez štednje i dubokih rezova, jer se javni proračun ne smije više opterećivati. S druge strane, ne možemo sve očekivati od države, jer socijalna država nije jamac za prevladavanje svih osobnih životnih problema. Da bi ove reforme mogle uspjeti potrebno je stoga prevladati mentalitet koji naglašava samo potrebu razdiobne ili distributivne pravednosti koja se svodi na traženje pomoći i subvencija jedino od države. Drugim riječima, zanemaruje se potreba kontributivne ili prinosne pravde, tj. dužnost pridonosenja uspješnosti i rezultatima, osobito u gospodarstvu, kako bi pravedna raspodjela uopće bila moguća.²¹⁸ U tom smislu, «egalitarizam je nasljeđe u smislu ideološke potrebe jednake raspodjele dobara, koju je tražio neostvareni marksistički projekt besklasnog društva. Tu se velika pozornost posvećivala raspodjeli, a puno manja privređivanju i činjenici da je nepravedno različite doprinose u društvu jednako nagrađivati, pa onda onaj koji radi i

²¹⁵ S. BALOBAN, Socijalna budućnost Hrvatske: rad-subsidijarnost-solidarnost, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 75.

²¹⁶ Usp. NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Nav. dj.*, br.137.

²¹⁷ “Sustavi socijalnog osiguranja u Njemačkoj izdržali su do sada i upravo su se potvrdili posljednjih godina pred rastom gospodarskih napetosti, dugotrajnom masovnom nezaposlenošću i povećanjem broja osoba u nevoljama kojima je potrebna pomoć. Njihova je zadaća svakoj osobi pružiti mogućnost osobnoga razvitka, osigurati ih od mogućih elementarnih rizika (bolest, invalidnost, starost) i zajamčiti im život dostojan čovjeka, ali to ne znači i materijalno ih osigurati protiv svih osobnih nedostataka i životnih nepredvidivosti. Ne može se, dakle, krivo shvatiti uloga socijalne države kao jamca za prevladavanje svih osobnih životnih problema, no ne bi bilo u skladu s načelom subsidijarnosti zanemariti odgovornost države na polju socijalne sigurnosti.”, *Ondje*, br. 177.

²¹⁸ Usp. M. VALKOVIĆ, Civilno društvo- izazov za državu i Crkvu, u: S. BALOBAN (ur.), *Izazov civilnog društva u Hrvatskoj*, str. 70.

kvalitetno radi, po nekakvom administrativnom ključu dobiva isto kao i onaj koji slabo radi ili ne radi.»²¹⁹

Uspjeh ovih reformi ovisit će, prije svega, o tome koliko uspijemo potaknuti osobnu odgovornost i osobne inicijative, kako u poduzećima, tako i u društvu. Potrebno je omogućiti da do izražaja dođu raspoložive ljudske sposobnosti, ideje, inicijative i socijalna inventivnost te poticati obnovu socijalne kulture. Socijalni nauk Crkve više je puta istaknuo da pojedinci, kao i manje skupine, moraju primati pomoć koja će ih osposobiti za samostalno djelovanje, usmjereno na samopomoć i zajedničko dobro.²²⁰ Potrebno je ojačati tzv. treći sektor ili solidarnu ekonomiju: dopunske, dijelom alternativne oblike čisto tržišnom gospodarstvu koji više vodi računa o socijalnosti.²²¹ Drugim riječima, potrebno je prevladati 'socijalističko' poimanje supsidijarnosti, koje zanemaruje osobnu odgovornost i onu na razini udružene samopomoći.²²² Zanimljiva je stoga objecka njemačkih biskupa kako se treba izbjeći opasnost da država ili Europska unija prisvoje ovlasti koje bi, jednako dobro ili bolje, vršile nedržavne organizacije ili drugi na nižoj razini.²²³

U konačnici, budućnost socijalne države usko je vezana uz mogućnost rješavanja pitanja nezaposlenosti, budući da je politika zapošljavanja najvažnija pretpostavka za mogućnost financiranja sustava socijalne skrbi, jer povećava broj uplatitelja doprinosa, a smanjuje udio onih koji ovise o davanju doprinosa. Nije stoga skupa socijalna država, skupa je visoka nezaposlenost. U tom smislu, oporavak i konsolidacija socijalne države, uza sve potrebne reforme, neće se postići bez stalnoga i energičnoga smanjivanja nezaposlenosti. Međutim, moramo istaknuti da nije socijalna država i njezine socijalne mjere uzrok trajno

²¹⁹ S. BALOBAN, Socijalna budućnost Hrvatske: rad-subsidijarnost-solidarnost, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 65.

²²⁰ O nastanku i poimanju civilnog društva u svjetlu socijalnog nauka Crkve, vidi: *Ondje*, str. 31-89.

²²¹ Postmodernizam je na poseban način istaknuo važnost civilnoga društva. O utjecaju postmodernizma na sustave socijalne politike, vidi: S. PENNA, M. O'BRIEN, Postmodernizam i socijalna politika: malen korak naprijed?, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 135-157.

²²² Vrijedno je spomenuti da se postsocijalističke zemlje, usporedo s propašću planske ekonomije i jednopartijske države, dramatično sučeljavaju s globalizacijom. Ono što je bilo zajedničko svim bivšim socijalističkim zemljama jest da su te zemlje održavale punu zaposlenost uz nisku produktivnost rada. Osim toga, postojao je univerzalni, ali slabo izdašan sustav socijalne sigurnosti koji je pokrивao cijelo stanovništvo. Taj je sustav bio autoritaran, nametnut od države, stoga neracionalan u trošenju sredstava i neprilagođen stvarnim potrebama ljudi, ali su zato važno mjesto zauzimale subvencije za prehranu i druga dobra. «Ako je, dakle, u zemljama liberalne demokracije u prvom redu individua, u socijalizmu je u prvom redu država, kolektivitet, kojeg predstavlja vlast. Država raspodjeljuje rad, socijalne statuse, materijalna dobra. Vežanost uz privatni rad i dobra neka je vrsta disidentstva. Vladajuća je nomenklatura preko sustava socijalnih prava legitimirala svoju vlast kod širokih slojeva stanovništva.», V. PULJIZ, Globalizacija i socijalna država, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 24.

²²³ Usp. NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Nav. dj.*, br. 120.

visoke nezaposlenosti te se ne može poći od pretpostavke kako će se nezaposlenost smanjiti ako se ograniče državne socijalne mjere. Budućnost socijalne države ovisi, prije svega, o sposobnosti da se riješi problem nezaposlenosti, a to se neće riješiti smanjivanjem socijalnih potpora, ukidanjem socijalnih prava ili reformama socijalnog osiguranja, već otvaranjem novih radnih mjesta.²²⁴

Rad i zaposlenost postaju tako prioritetima svake socijalne politike, a to znači nekoliko bitnih stvari. «Prvo, socijalna politika mora se voditi tako da osigura povećano zapošljavanje, pa makar to značilo i smanjenje klasičnih socijalnih troškova u cilju povećanja konkurentnosti gospodarstva. Drugo, radna motivacija i povećana zapošljivost postaju integrativnim dijelom mnogih posebnih socijalnih programa pa, primjerice, naknada za nezaposlenost ili socijalna pomoć postaju izravno vezane uz aktivno traženje zaposlenja ili dodatno školovanje u cilju povećanja zapošljivosti. Treće, dosadašnji sustavi socijalne sigurnosti i radnog zakonodavstva postupno se prilagođavaju novim oblicima rada te iznalaze potpuno nova rješenja zaštite. Četvrto, socijalna politika mora sanirati socijalne posljedice nove postfordističke strukture rada, posebice u zemljama neoliberalne socijalne orijentacije, u kojima je daleko veća ponuda nezaštićenog i slabo plaćenoga rada, što vodi većem riziku siromaštva te povećanju društvenih nejednakosti.»²²⁵ U tom smislu, naglašavaju njemački biskupi, socijalno tržišno gospodarstvo ponovno dobiva na značenju, jer «nema takva gospodarskog sustava koji bi kompleksu zadaću materijalne skrbi i socijalnog osiguranja tako uspješno mogao organizirati kao ovaj model.»²²⁶ Liberalni pristup čisto tržišne ekonomije ne može dati zadovoljavajuće odgovore, jer odvajanjem tržišnog gospodarstva od društvenog korijenja bio bi

²²⁴ «Ako nacionalno gospodarstvo u sadašnjim uvjetima više ne može zaposliti sve radno sposobne ljude, a ujedno prijeti nedostatak nužnih djelatnosti koje se ne mogu naplatiti a služe općem dobru, tada je socijalna politika, uključujući i politiku kolektivnoga dogovaranja, stavljena pred zadaću da odlučno poduzme potrebne mjere, jer će inače doći do rasipanja ljudskih sposobnosti i nestajanja humanosti u društvu. S jedne strane, potrebno je naglašenije političko i socijalno priznanje djelatnosti izvan ugovora o radu kao nezamjenjivog doprinosa za društvo. S druge strane, riječ je o pomoći u podnošenju tereta, s kojima se ljudi u današnjim uvjetima suočavaju preuzimajući na sebe obiteljske obveze. Ne postoji samo socijalna obveza vlasništva, nego i socijalna dužnost svakoga pojedinca.», *Ondje*, br. 155.

²²⁵ S. ZRINŠČAK, *Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti*, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 32-33.

²²⁶ Biskupi ipak ukazuju da danas ne postoje neki preduvjeti kao prije koji su omogućili uspješnost ovog modela: puna zaposlenost i investicije koje su jačale produktivnost i rast plaća, nestanak stabilne obitelji i snažno obilježje nacionalne države. S druge strane ovaj uspjeh se platio onečišćenjem okoliša koje svi danas osjećamo. Usp. NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Nav. dj.*, br. 145.

ugrožen demokratski razvitak, socijalna stabilnost, unutarnji mir i socijalna pravednost.²²⁷

5. Društvo solidarnosti i odgovornosti

Dosadašnje iskustvo ukazuje da su u provođenju socijalne politike uspjeh imala ona društva koja su bila solidaristička. Stoga, kao što je već Anderlič istaknuo u duhu kršćanske socijalne misli, potrebna je nutarnja, etička spona koja će nadahnjivati državne strukture, jer same institucije nisu dovoljne. Potrebno je uspostaviti novi sustav vrijednosti koji će napraviti odmak od individualističkog načina života te ponovno oživjeti duh kršćanske solidarnosti i dobrotvornosti.

a. Kultura dijaloga i solidarnosti

Socijalno osjetljivo društvo preduvjet je socijalne države te za uspješnost socijalne politike u budućnosti potrebno je ispuniti nekoliko uvjeta. Prije svega, potrebno je izgraditi kulturu dijaloga koja će nadahnjivati socijalno partnerstvo kao preduvjet uspješnog socijalnog zagovaranja. Kultura dijaloga očitovat će se, prije svega, u postizanju osnovnog konsenzusa, koji često ne znači sklad nego dostatnu mjeru suglasnosti unatoč postojećim suprotnostima. U tom smislu je važno postići suglasnost oko određenih osnovnih elemenata socijalnog poretka, na osnovi kojih se mogu razvijati zakonske procedure kako bi se približila različita uvjerenja i prosudbe te donijele odluke s kojima bi svi sudionici mogli živjeti.²²⁸ Zanimljivo je stoga promišljanje o potrebi izgradnje nove strukture dijaloga nasuprot birokratskoj organizaciji socijalnog partnerstva koje imaju rigidnu hijerarhijsku strukturu i odnose, a time postaju neprilagodljive i nefleksibilne. Kao alternativa postojećoj tripartitnoj organizacijskoj strukturi, temeljenoj na osnovi: rad - kapital - izvršna vlast, neki predlažu kooperaciju mreže udruga. U tom smislu, kao pretpostavka novog načina ekonomskoga djelovanja, potrebna je nova struktura partnera koji će činiti strateški savez. Drugim riječima, u budućim uvjetima djelovanja socijalnog partnerstva, potrebno je u sklopu nove paradigme - rad, supsidijarnost i solidarnost - proširiti

²²⁷ Za uređenje modernog društva potrebna je osobna odgovornost i poduzetnička inicijativa, tržište kao učinkovito sredstvo kojim pravedna zarada i dobit rezultiraju blagostanjem, socijalni okvirni poredak koji, vodeći računa o načelima solidarnosti i supsidijarnosti, osigurava stanovništvo s obzirom na elementarne životne rizike i brine za socijalnu ravnotežu, kao i za jednake izgledе uspjeha za sve, porezni sustav koji potiče rast i zapošljavanje, stabilnost valute, kompetentan odgovor na međunarodne izazove, solidarno ponašanje kao preduvjet za odanost vrijednostima, povjerenje i lojalnost. Usp. *Ondje*, br. 149.

²²⁸ Naime, što su kompleksniji društveni odnosi, to je širi prostor otvorenih odluka i mišljenja koja se sukobljavaju, te glede mnogih pitanja nema stvarnog konsenzusa među stanovništvom, nego je samo prihvaćanje kompromisa. Usp. *Ondje*, br. 127.

broj partnera ili tzv. interesnih skupina. Na taj način, u duhu supsidijarnosti i decentralizacije, bolje će se artikulirati potrebe društva i pojedinih društvenih skupina te izbjeci mogući monopol i zloupotreba sustava. Istovremeno civilno društvo i svijest građanske odgovornosti dobivaju na svojem značenju.²²⁹

Osim kulture dijaloga potrebno je uspostaviti novi sustav vrijednosti.²³⁰ Demokracija, naime, ne može zaživjeti bez osnovnog moralnog konsenzusa o općim ljudskim pravima i priznanju pravnoga poretka, a tržišno gospodarstvo ovisno je o pouzdanosti i poštenju gospodarskih subjekata, ali i o odgoju djece i mladeži, što se ne da gospodarski organizirati. «Osim toga, slobodni ljudi ne trebaju samo politička prava i gospodarska dobra, nego, prije svega, mogućnosti kako bi mogli živjeti odgovorno i smišljeno, kako bi pružali i živjeli human suživot i kako bi im se priznavale njihove ljudske kvalitete. Gospodarska misao sklona je svesti ljudski život samo na gospodarsku dimenziju i tako zanemariti kulturne i socijalne povezanosti ljudskoga života.»²³¹ U tom smislu je nužno da se cjelokupna građanska zajednica razvija i temelji na čvrstim moralnim vrijednostima jer je tržišno gospodarstvo moguće jedino na etičkoj osnovi. S druge strane, potrebna je integralna socijalna politika koja ideju napretka mora shvatiti u širem kontekstu od samo materijalnoga. Možemo stoga reći da socijalna politika u jednoj državi mora biti utemeljena na solidarnosti koja zahvaća izravno ili neizravno u ono što Ivan Pavao II. naziva grijehom struktura.

“Tu činjenicu uzajamnosti (op. a. između ljudi i nacija) treba shvatiti kao *sustav koji određuje odnose* u suvremenom svijetu sa svim njegovim ekonomskim, kulturnim, političkim i vjerskim komponentama i valja je uzeti kao *moralnu kategoriju*. Ako se uzajamnost shvati u tim smislu, onda je solidarnost jedini odgovor na nju – i to solidarnost kao moralno i socijalno ponašanje, kao ‘vrlina’. Ona nije, dakle, osjećaj neke neodređene sućuti ili površnog ganuća zbog patnji tolikih ljudi, bliskih i udaljenih. Naprotiv, to je

²²⁹ U socijalnom partnerstvu trebaju sudjelovati predstavnici sindikata, udruge poslodavaca, udruge seljaka, visoka učilišta i znanstveni instituti, nevladine udruge, političke stranke (vlast i oporba), umirovljenici, mladež te predstavnici vjerskih zajednica. Usp. S. BALOBAN, Socijalna budućnost Hrvatske: rad-subsidijarnost-solidarnost, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 81; M. FIGULIĆ, M. MIKULIĆ, *Nav. dj.*, str. 116-117.

²³⁰ Vrijedno je spomenuti da u socijalističkim zemljama, kojima je pripadala i Hrvatska, nije bila primjenjivana, već spomenuta, Marshallova teorija prema kojoj, nakon civilnih i političkih, dolazi do konstituiranja socijalnih prava. U tim zemljama situacija je bila obratna te socijalna prava nastaju prije civilnih i političkih prava. «Pomoću socijalnih se zatimljuju politička i građanska prava. Socijalistički su režimi još više razvili umijeće razvoja socijalne države izvan građanske demokracije. Javna davanja i usluge konzistentni su s komandnom ekonomijom i državnom supremacijom u svim domenama života.», V. PULJIZ, *Globalizacija i socijalna država*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 24.

²³¹ NJEMAČKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, VIJEĆE EVANGELIČKE CRKVE U NJEMAČKOJ, *Nav. dj.*, br. 129.

*čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za opće dobro, to jest za dobro svih ljudi i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni.*²³²

Solidarnost mora poprimiti institucionalne oblike unutar socijalne politike. Naime, "samo u jednom svjetonazoru u kome solidarnost neće biti gledana isključivo kao nužni produkt određenog povijesnog trenutka, nego kao vrijednost utemeljena u naravi čovjeka, moguće je shvatiti tu povezanost pravednosti i solidarnosti; pravednost gotovo poistovjetiti sa solidarnošću, i onda na tim temeljima graditi socijalno društvo."²³³ Na taj način, nasuprot sve snažnijem liberalizmu i individualističkom načinu života, nameće se potreba sve jače kulture solidarnosti. Solidarnost nam pomaže da drugoga prepoznamo kao osobu, a ne kao neko «sredstvo čiju radnu sposobnost i tjelesnu snagu treba iskoristiti uz nisku cijenu, i kad nam više ne koristi, onda ga ostaviti, nego kao nama sličnoga, kao našu pomoć.»²³⁴ Solidarnost znači smisao za društvenu pripadnost, sudioništvo i suradništvo, što je uvjet da bi se mogli ispuniti zahtjevi socijalne pravde. Solidarnost ne smije značiti tutorstvo nad drugim nego samo pomoć kako bi on mogao ispunjavati svoje dužnosti te tako brinuti i o sebi i o općem dobru.²³⁵

b. Doprinos kršćanske dobrotvornosti

Enciklika Socijalna skrb ističe kako je solidarnost kršćanska krepost koja u svjetlu vjere teži da samu sebe nadiđe i da poprimi specifično kršćanske razmjere posvemašnje dobrohotnosti. Ona proizlazi iz svijesti o zajedničkom Božjem očinstvu, o bratstvu svih ljudi u Kristu, o nazočnosti i životvornom djelovanju Duha Svetoga koji će dati našem pogledu na svijet *novi kriterij prosuđivanja*.²³⁶ Ovaj novi kriterij prosuđivanja nalaže, prije svega, poštivanje dostojanstva svake ljudske osobe, a u karitativnom djelovanju zadobiva posebno značenje, ostvarujući kritičko-proročko poslanje Crkve.²³⁷ Karitativno djelovanje nije teorija već praktično življenje solidarnosti koje, u svjetlu prakse prve Crkve, pokazuje kršćansku ljubav djelom te pomažući siromašnima

²³² IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb*, enciklika o dvadesetj obljetnici enciklike Populorum progressio, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988, br. 38.

²³³ J. GRBAC, Solidarnost u civilnom društvu, u: S. BALOBAN (ur.), *Nav. dj.*, str. 105.

²³⁴ IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb*, br. 39.

²³⁵ Usp. I. DEVČIĆ, *Nav. čl.*, str. 176.

²³⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Socijalna skrb*, br. 40.

²³⁷ Prema nekim mišljenjima, promjene u karitativnom djelovanju u duhu solidarnosti, očitovat će se na tri područja. U odnosu na svoje postupke i djelovanje, Crkve se mora okrenuti od orijentacije prema vjerskim uslugama k orijentaciji prema kritičko-proročkom poslanju. S druge strane, Crkva se mora okrenuti od brige za ljude prema Crkvi ljudi. Nadalje, Crkva se mora okrenuti od eurocentrične prema univerzalnoj Katoličkoj Crkvi. Usp. V. J. BATARELO, *Nav. čl.*, str. 545.

svjedoči kako je «moguć miran i solidaran život usprkos različitu društvenom porijeklu».²³⁸ U tom smislu se ističe kako danas Crkva mora biti svjesna «da njena socijalna poruka mora biti vjerodostojna više djelatnim svjedočenjem nego svojom suvislošću i nutarnjom logikom. I njezino opredjeljenje za siromašne proizlazi iz te svijesti, koja nikad ne isključuje ni diskriminira druge grupe. Riječ je, naime, o izboru koji ne vrijedi samo za materijalno siromaštvo, jer je poznato da se, poglavito u modernom društvu, susreću mnogi oblici siromaštva, ne samo ekonomskoga nego i kulturnog i religioznog.»²³⁹ Kršćansku dobrotvornost ne shvaćamo samo kao oblik dobrobiti ili milostinje već prije svega kao kršćansku krepost, kao formu svih drugih kreposti.²⁴⁰

Kršćanska dobrotvornost svojim djelovanjem liječi duhovnu prazninu današnjeg čovjeka, nastalu individualističkim mentalitetom, te ga ispunja duhom solidarnosti i spremnosti za žrtvu. U tom smislu, karitativno djelovanje pruža duhovnu nadgradnju jednom društvu i ugrađuje svijest o potrebi zauzeti se za drugoga, jer očituje djelotvornu ljubav prema potrebnima u konkretnom zalaganju nadahnutom solidarnosti. Istovremeno, zalažući se za siromašnog, karitativno djelovanje pridonosi uspostavi pravednog poretka u društvu jer ljubav prema čovjeku, u prvom redu prema siromahu, konkretizira se u promicanju pravde. «Pravda se nikada neće moći potpuno ostvariti ako ljudi ne budu prepoznali u onomu koji nema, koji moli pomoć za svoj život, ne nekog nepoćudnog ili neke teret, nego priliku da dobro u sebi, mogućnost većeg bogatstva. Samo će ta svijest uliti hrabrost da se preuzme rizik i promjena što ih uključuje svaki istinski pokušaj da se pomogne drugom čovjeku. Nije naime riječ da se dadne samo suvišak nego da se pomogne čitavim narodima da uđu u krug ekonomskog i ljudskog razvitka iz kojeg su isključeni ili su u njemu otjerani na rub.»²⁴¹ U tom smislu i danas, kao što je to uočio i Anderlić, postoji određena suradnja između karitativnoga djelovanja i institucija socijalne politike.

Kršćanska dobrotvornost također oplemenjuje socijalnu politiku ukazujući na način i duh pomoći. Karitativno djelovanje očituje se, naime, u spremnosti pomoći čovjeku u nevolji, ali ne na način da mu želimo ponuditi samo materijalnu potporu koja ga ponižava i svodi na puki predmet asistencije, već u pomoći da izađe iz svog teškog stanja. Karitativno djelovanje nema za cilj razoriti strukture društvene organizacije, osobito strukture socijalne politike koji

²³⁸ Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina*, br. 57.

²³⁹ *Ondje*, br. 57. Ljubav Crkve prema siromašnima, «koja je od prvotne važnosti te pripada njezinoj trajnoj tradiciji, tjera je da se obraća svijetu u kojem, usprkos tehničko-ekonomskom napretku, siromaštvo prijeteći da zadobije gigantske dimenzije. U zemljama Zapada postoji mnogobrojno siromaštvo rubnih grupa, starih i bolesnih, žrtava konsumizma i, još više, grupa izbjeglica i emigranata». Usp. *Ondje*, br. 57.

²⁴⁰ M. TOSO, *Nav. dj.*, str. 468.

²⁴¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina*, br. 58.

su se pokazali dobrima, nego usmjerava prema odgovarajućoj koncepciji zajedničkoga dobra u odnosu prema ljudskoj obitelji. To će biti moguće, ne samo posegnuvši za viškovima što ih naš svijet proizvodi u izobilju, nego, u prvom redu, mijenjajući stilove života, modele proizvodnje i potrošnje, ustaljene strukture moći koji danas vladaju društvom.²⁴²

Karitativno djelovanje potiče duh dobrovoljnosti te i na taj način aktivno sudjeluje u obnovi, prije svega duhovnoj i moralnoj, današnjeg društva.²⁴³ Suradujući s drugim udrugama civilnoga društva, karitativne udruge pridonose dozrijevanju svijesti o društvu kao stvarne zajednice osoba te «prožimlju socijalno tkivo sprečavajući da propadne u anonimnost i u neosobno omasovljenje, na žalost, tako često u modernom društvu».²⁴⁴ Življenje kršćanske dobrotvornosti u suradnji s drugima stvara mrežu solidarnosti te pridonosi izgradnji civilnog društva u duhu «subjektivnosti društva».²⁴⁵ Odgoj za kršćansku dobrotvornost započinje u obiteljima, odgovornim preuzimanjem brige jednih za druge. I na taj način karitativno djelovanje ulazi u područje socijalne politike jer često pripomogne kada nužne potpore sa strane države izostanu. Ivan Pavao II., u više je navrata upozorio, na važnost politike u korist obitelji, a osobito socijalne politike, kojoj treba biti glavni cilj sama obitelj, pomažući doznakom odgovarajućih sredstava i djelotvornih instrumenata za život, bilo u odgoju djece, bilo u brizi za starce, izbjegavajući tako da budu uklonjeni iz obiteljske jezgre te istovremeno potičući odnose među generacijama.²⁴⁶

Umjesto zaključka

²⁴² Usp. *Ondje*, br. 58.

²⁴³ O razvoju civilnog društva u Italiji i njegovom doprinosu socijalnoj politici, vidi: U. ASCOLI, *Il Welfare futuro*, Carocci editore, Roma, 1999.

²⁴⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina*, br. 49.

²⁴⁵ Država je dužna poštivati narav ovih organizacija i valorizirajući im karakteristike, dati im mogućnost konkretne primjene principa supsidijarnosti, koji utemeljuje poštovanje i promicanje dostojanstva i autonomne odgovornosti subjekta pomoćnika. Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Compendio della dottrina sociale della Chiesa*, br. 357. Isto tako, udruge civilnog društva razvijaju društvenu dimenziju osobe, jer pružaju prostor u kojem se osoba može ostvariti. Usp. *Ondje*, br. 419.

²⁴⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Stota godina*, br. 49.

Prema Ustavu Republika Hrvatska je socijalna država.²⁴⁷ U stvarnosti, međutim, vidimo da se ova prava teško ostvaruju i često ostaju mrtvo slovo na papiru. Brojka od blizu 400 000 nezaposlenih u govori sama za sebe te ukazuje na važnost stvaranja ispravne socijalne politike. S jedne strane, osiromašeni slojevi stanovništva traže državnu intervenciju i preraspodjelu nacionalnog dohotka radi poboljšanja nepovoljnog socijalnog položaja u kojem se nalaze i kojeg smatraju socijalno nepravednim. S druge strane vlada je prisiljena na smanjivanje socijalnih troškova što argumentira potrebom povećanja akumulacije sredstava i investicija u cilju gospodarskog razvoja i otvaranja novih radnih mjesta. To se danas posebno očituje u reformama mirovinskog i zdravstvenog osiguranja gdje se smanjuje uloga države, a naglašava osobno izdvajanje svakog građanina prema principu zaslužene pravednosti.

Novija istraživanja ukazuju da iza «zahtjeva za redukcijom državnih socijalnih troškova stoji nova gospodarska elita koja želi učvrstiti svoje vlasništvo stečeno u tranziciji i pripremiti se za nove izazove otvaranja tržištu. Novi vlasnici imaju saveznike u međunarodnim financijskim institucijama, prije svega u Svjetskoj banci i Međunarodnom monetarnom fondu, koji ostvaruju značajan utjecaj na hrvatsku gospodarsku i socijalnu politiku. Zagovarajući globalizaciju, ove institucije inzistiraju na smanjenju državnih izdataka, racionalizaciji javnog sektora, na uspostavi liberalnim načelima prilagođenog sustava socijalne sigurnosti, osobito mirovinskog i zdravstvenog sustava. Treba reći da se u ovu raspravu o socijalnoj politici, kao njena dubinska pozadina, uključuju problemi pretvorbe i privatizacije društvenog vlasništva i socijalnog raslojavanja koje u hrvatskom društvu postaje sve vidljivije. Odatle proizlazi vrlo prošireno etičko prosuđivanje situacije vezano uz novi raspored socijalnih slojeva i porijeklo novog bogatstva odnosno siromaštva.»²⁴⁸

²⁴⁷ U članku 1. Ustava piše: "Republika Hrvatska jedinstvena je i nedjeljiva demokratska i socijalna država.", Nadalje, u članku 3. se izričito naglašava da među najviše vrednote Republike Hrvatske pripada i socijalna pravda. Temeljna socijalna prava građana posebno su naznačena u člancima od 54. do 64. koji ističu pravo na rad, na socijalnu sigurnost i osiguranje, zdravstveno osiguranje, pravo na zaradu (plaću), na godišnji odmor, socijalnu pomoć u slučaju nezaposlenosti, posebno su nabrojena socijalna prava obitelji, invalida, djece, nezbrinutih osoba, itd. *Ustav Republike Hrvatske*, Informator, Zagreb, 200113. O socijalnoj politici u Republici Hrvatskoj vidi: S. ZRINŠČAK, Socijalna budućnost Hrvatske: o budućnosti iz perspektive socijalnih nesigurnosti, u: S. BALOBAN (ur.), *Socijalna budućnost Hrvatske*, str. 17-26.38-57; V. PULJIZ, Hrvatska: od pasivne prema aktivnoj socijalnoj državi, u: *Revija za socijalnu politiku* 8 (2001), br. 1, str. 1-18.

²⁴⁸ V. PULJIZ, Zapažanja o novim trendovima u socijalnoj politici Hrvatske, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 200. «Ključni recepti, ponuđeni postsocijalističkim zemljama iz stručnih laboratorija Svjetske banke i MMF-a, mogu se svasti na redukciju socijalnih troškova, individualizaciju socijalnih prava (npr. mirovina kroz privatizirane mirovinske fondove) te na uspostavu socijalno-zaštitne mreže za najugroženije socijalne skupine kojima javnu pomoć treba dodjeljivati ciljano, uz provjeru imovinskog stanja i radnih sposobnosti. Pretpostavlja se da će tako uspješnije obaviti prilagodba tržišnoj ekonomiji, povećati odgovornost pojedinaca za vlastitu sudbinu i potisnuti mentalitet ovisnosti o državi, ukorijenjen u ovim zemljama u razdoblju socijalizma.», V. PULJIZ, Globalizacija i socijalna država, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 27.

Iz ovoga je vidljivo da se Republika Hrvatska danas suočava sa teškom krizom socijalnih prava, ali i prijemkom potrebom nove socijalne politike. Ovdje je važno primijetiti da države u Srednjoj i Istočnoj Europi, među kojima je i Hrvatska, uglavnom slijede liberalnu strategiju, koja se temelji na privatizaciji socijalnog osiguranja, ograničenoj mreži javne socijalne sigurnosti, sklonosti prema deregulaciji tržišta rada, tj. slobodnom tržištu.²⁴⁹ Ako želimo ići prema Europskoj uniji morat ćemo prihvatiti određene socijalne standarde, jer bez socijalne politike i pravednosti, nema društvene stabilnosti i socijalnog mira. Opredjeljenje za privatno vlasništvo, tržište i pluralizam podrazumijeva napuštanje, s jedne strane, socijalističkog državnog paternalizma, a s druge strane, prihvaćanje socijalne politike koja naglašava veću odgovornost pojedinca i socijalnih skupina za vlastitu dobrobit te supsidijarnu ulogu države i njenih mehanizama socijalne sigurnosti.²⁵⁰

Rješenje se stoga vidi u odmaku od liberalnog kapitalizma i kapitalizma dobrotvornosti prema socijalno tržišnom gospodarstvu, od države dobrotvornosti prema socijalnoj državi i od društva blagostanja, često inspiriranog individualističkim načinom života, prema socijalnom društvu, nadahnutog osjećajem solidarnosti. U tom smislu, misli dr. Anderlića i danas su aktualne, jer je jasno uočio važnost države u rješavanju socijalnih problema, ali isto tako i njezinu nemoć, ako u društvu nema duha solidarnosti, građanske odgovornosti i kršćanske dobrotvornosti koji se ravnaju prema načelu supsidijarnosti.

²⁴⁹ «Jedna takva skupina, koja se sastoji od Istočne i Srednje Europe, Čilea i Argentine, slijedi uglavnom liberalnu strategiju temeljenu na privatizaciji socijalnog osiguranja, ograničenoj mreži javne socijalne sigurnosti, zaokretu prema ciljanoj pomoći koja se određuje na temelju provjere imovinskog stanja, te sklonosti prema regulaciji tržišta radne snage mehanizmom slobodnog tržišta.», G. ESPING-ANDERSEN, *Nakon zlatnog doba: budućnost socijalne države u novom svjetskom poretku*, u: S. ZRINŠČAK (ur.), *Nav. dj.*, str. 67.

²⁵⁰ O perspektivama socijalne politike u Republici Hrvatskoj vidi: V. PULJIZ, *Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske*, u: *Hrvatska kao socijalna država*, str. 110-112.

CHRISTIAN CHARITY AND SOCIAL POLICY

Vladimir Dugalić

*The Catholic Faculty of Theology
University of Zagreb – Theology in Đakovo
Đakovo, Croatia*

Summary

Opening with thoughts of Dr. Vilko Anderlić (1882-1957), professor in Đakovo and the author of the first Catholic Sociology in Croatian, this article points to current social issues and to contribution by Christian charity to solution of social problems. The first section based on the analysis of work by Dr. Anderlić shows that Anderlić made distinction between charity work and the area of work covered by social policy. Further on the article describes the existing types of a social state in European countries, with an emphasis on the establishment of a social state. First the basic difference between the concept of a minimal state and the welfare state, then different types of an assistant state are described. The article analyses the Scandinavian model, or so called Swedish model designed by the Social Democratic Party, then the type of a social state according to the example of the German model and Austrian social partnership. Pointing to the advantages and disadvantages of these models, the article also takes into consideration The Third Way by Tony Blair. In the light of Centecimus annus by John Paul II, the article makes clear that there is a need to move from a welfare state towards a solidarity society. This means that social policy should be conducted not only by a state, but also by all the social institutions, including economy. In accordance with Dr. Anderlić's reflections the article reveals that Christian charity must stop merely helping the poor. It should be actively engaged in the process of social policy, remove the causes of poverty and take on its part of responsibility in the society.

Key words: *Christian charity, social policy, welfare state, solidarity, welfare society, solidarity society.*